

QƏZƏNFƏR PAŞAYEV

Ədəbi məktublar

«TƏHSİL»
BAKI–2015

*«Ədəbi məktublar»ım qoxunun
abədiləşəcəyinə inandığım, fəxr
etdiyim müasirlərim haqqındadır.*

Yusif

QZƏNFƏR PAŞAYEV

Ədəbi məktublar

*AMEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun
Elmi Şurasının 29 sentyabr 2015-ci il tarixli
(protokol № 7) qərarı ilə çap olunur.*

BAKI – 2015

Redaktoru və

önsözün müəllifi:

Bədirxan Əhmədli,
professor

Rəyçilər:

Tinatın Məmmədova,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Aynur Xəlilova,
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

Paşayev Qəzənfər

P 26 Ədəbi məktublar. Bakı, «Təhsil», 2015, 256 səh.

Professor Qəzənfər Paşayevin kitabında yer alan məktublar XX əsrin 80-ci illərindən başlamış günümüzədək 35 illik dövrü əhatə edir. Tədqiqatçının XX əsrin 60-80-ci illərdə xarici alim və ədəbiyyatçılara ünvanladığı məktubları «Altı il Dəclə-Fərat sahillərində» kitabında çap olunduğundan, onları «Ədəbi məktublar»a daxil etmədik. Kitabda akademiklər Bəkir Nəbiyev, İsa Həbibbəyli, AMEA-nın müxbir üzvü Nizami Cəfərov, Xalq yazıçısı Elçin, Xalq şairləri Nəriman Həsənzadə, Sabir Rüstəmxanlı, professorlar Süphi Saatçı, Nizaməddin Şəmsizadə, Vilayət Quliyev, Cəlil Nağıyev, Yavuz Axundlu, İmamverdi Əbilov, Əflatun Nemətzadə, Vaqif Yusifli, Ağaverdi Paşayev, şair Məmməd İsmayıl və ingilis yazıçısı Ceyms Oldricə, «Qardaşlıq» dərgisinə, «Ədəbiyyat qəzeti»nə, şair Əli Rza Xələfliyə, ədəbiyyatşünas İntiqam Qasımzadəyə, yazıçı-alimlər Salatın Əhmədliyə, Pərvinə və başqalarına ünvanlanmış maraqlı məktublارın oxucu və tədqiqatçıların ürəyindən olacağına əminik.

P $\frac{4502020000}{053}$ 2015

© «Təhsil», 2015

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

Ədəbi məktublar – əbədi məktublar	7
Şair Nəriman Həsənzadəyə açıq məktub	23
«Koroğlu»nu yadelliləşdirmək cəhdi əbəsdir.....	31
Əzizim Sədnik müəllim	39
Dümanın Bakıdan məktubu haqqında	41
İngilis yazıçısı cənab Ceyms Oldricə	44
Azərbaycan'dan gələn dost sesi	47
Ürəkdən gələn deməsən olmur	50
Hörmətli Elçin müəllim	55
«Kredo» qəzetinin baş redaktoru Əli Rza Xələfliyə.....	57
Hörmətli Səkinə xanım	62
Gecikmiş məktub	64
Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri Şeyxülislam Hacı Allahşükür Paşazadəyə	67
«Azərbaycan» jurnalının baş redaktoru İntiqam Qasımzadəyə	69
«Ədəbiyyat qəzeti»nə.....	71
Yazıçı Salatın Əhmədliyə.....	73
Akademik İsa Həbibbəyliyə.....	75
Professor Ağaverdi Paşayevə məktub	80
Hörmətli Bəkir müəllim.....	84
Əziz qardaşım Süphi.....	86
Əzizim Sabir müəllim	91
Professor Vilayət Quliyevə açıq məktub	93
Hörmətli Miriş müəllim.....	97
Yazıçı və publisist Pərvinə məktub	99
«Muğamlı dünyam»ın müəllifi İnqilab Nadirliyə məktub	103
«Ədəbiyyat qəzeti»nin baş redaktoru Ayaz Vəfəliyə	108

Akademik Bəkir Nəbiyevin məzarı başında düşüncələr	114
Şair Məmməd İsmayıl açığ məktub	121
Akademik İsa Həbibbəyliyə məktub	128
Minnətdarlıq məktubu	131
AMEA-nın müxbir üzvü, professor Nizami Cəfərova məktub	135
Professor Nizaməddin Şəmsizadəyə məktub	139
Qədirşünasa qədirşünaslıqla. Filologiya üzrə elmlər doktoru Vaqif Yusifliyə məktub	146
Hörmətli redaktor	151
Professor Nizaməddin Şəmsizadəyə məktub	153
Görkəmli ədəbiyyatşünas alim İmamveridi Əbilova məktub	157
Görkəmli pedaqoq, professor Əjdər Ağayevə məktub	161
Əməkdar müəllim Mirzə Məhərrəmovaya məktub	165
«Ömrün və elmin romantikası» əsərinin müəllifi İmamverdi Əbilova məktub	167
Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Müşfiq Babayevə məktub	182
Prof.Dr. Əflatun Nemətzadəyə məktub	188
«Xatirələr işığında» yaranan düşüncələr. Qocaman ədəbiyyatşünas, professor Yavuz Axundluya məktub	197
Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm naziri cənab Əbülfəs Qarayevə məktub	213
Xalq yazıçısı Elçinə açıq məktub	217
Professor Qəzənfər Paşayev haqqında	229

ƏDƏBİ MƏKTUBLAR – ƏBƏDİ MƏKTUBLAR

Ədəbiyyatşünaslar öz cameələrində bəzən bu elm sahəsinin sənətə, bədii yaradıcılığa nisbətən əhatə dairəsinin məhdudluğundan, geniş oxucu kütləsinə çıxıbilməməsindən gileylənirlər. Doğrudan da, hər hansı bir elmi cərəyan, istiqamət, yaxud problem heç də hamını eyni dərəcədə maraqlandırmadığı kimi, bu problem haqqında yazılan məqalələrin, elmi əsərlərin populyarlığı və uzunömürlülüüyü də, deyək ki, poeziyanınkı, nəsrininki, yaxud dramaturgiyanınkı qədər olmur. Məqalələri son dərəcə həvəslə oxunan mərhum tənqidçi, ədəbiyyatşünas, AMEA-nın müxbir üzvü Yaşar Qarayev ömrünün sonlarında bir neçə dəfə görüşümüzdə ədəbiyyatşünasların bu problemini qeyd etmişdi. Onun yaradıcılığa şeirlə başladığını bilirdim; bununla görkəmli alimin özündən sonra bədii əsərinin qalmasının xiffətini çəkdiyini hiss edirdim. Hərçənd, mənim fikrimcə, elə bu gün Y. Qarayev ədəbi tənqidi məqalələri ilə də yaddaşlardadır. Lakin elə də olur ki, ədəbiyyatşünaslığın da ömrü elə bədii əsər müəllifininki qədər uzunömürlü

Bədirxan Əhmədli

ola bilir. İki yüz ildir məşhur rus tənqidçisi V.Q.Belinskinin məqalələri elə bədii əsərin ömrü qədər uzun deyilmi?! Nə qədər Puşkin var, Belinski də olacaqdır; necə ki Puşkini də Puşkin edən məhz elə Belinski olmuşdur. Lap götürək Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının görkəmli nümayəndələri F.Köçərli, Ə.Abid, S.Mümtaz, Ə.Nazim, H.Zeynallı, H.Araslı, M.Cəfərov, C.Cəfərov, M.Əlioğlu, Asif Ata, Ə.Mirəhmədov, K.Talıbzadə, Y.Qarayev, B.Nəbiyev və başqalarının yaratıcılığını. Onların əsərləri dar bir çərçivə ilə məhdudlaşmadı, ədəbiyyatşünaslığın sınırlarını aşaraq cəmiyyətdə və ədəbi mühitdə müəllifinə yeni bir status qazandırdı. Müasirlərimizdən akademik İsa Həbibbəylinin zəngin yaratıcılığı, fundamental elmi əsərləri ilə yanaşı, cəmiyyətdə tutduğu ictimai mövqe, millət vəkilliyi, həm də ədəbiyyatşünaslığın çağdaş durumunu ifadə etmirmiyi?! Deməli, ədəbiyyatşünaslıq heç də məhdud bir sahəni əhatə etmədiyi kimi, ədəbiyyatşünas da bəzən ictimai-siyasi, ədəbi mühitin mərkəzində ola bilir; yetər ki, yazdığın əsl sənət əsəri olsun, həqiqəti əks etdirsən və özünü ifadə edə biləsən...

Ədəbiyyatşünas, görkəmli tədqiqatçı, folklorşünas Qəzənfər Paşayevin çoxqatlı yaradıcılığı da bunu deməyə əsas verir. Onun 80-ci illərdə dərc edilən «Altı il Dəclə-Fərat sahillərində» əsəri zamanında və indi də elə bədii əsər qədər oxunur. Onun «Kərkük bayatıları» (1968), «Arzu-Qənbər dastanı» (1971), «İraq-Kərkük atalar sözləri» (1978), «İraq-Kərkük bayatıları» (1984), «Kərkük tapmacaları» (1984), «Kərkük folklor antologiyası» (1987), «Nəsiminin İraq divanı» (1987), «İraq-türkmən folkloru» (1989), «Nostradamusun möcüzəli aləmi» (2007), «Borcumuzdur bu ehtiram» (2010; 2011), «Ədəbiyyatşünaslıq elmimizin patriarxı» (2010), «Nəsimi haqqında araşdırmalar» (2010; 2011), «Dilimiz – varlığımız» (2011), «Elçin haqqında düşüncələrim» (2013) və b. tədqiqatları yalnız Azərbaycan elmi mühitində deyil, ondan kənar da oxunur və nəşr edilir. Qəzənfər Paşayevin «Hüseyn Arif – 80», «İsi Məlikzadə – 70», «Bəkir Nəbiyev – 75», «Əlibala Hacızadə – 70», «Fikrət Qoca – 70», «Tofiq Bayram – 70» portret kitabları oxucu və tədqiqatçılar tərəfindən qədirşünaslıqla qarşılıb. Alimin son illərdə dərc edilən «Seçilmiş əsərləri»nin 7 cildliyini

(2012) isə ədəbiyyatşünasın və ədəbi-elmi mühitimizin hadisəsi hesab etmək olar. İndiyədək hələ heç bir ədəbiyyatşünasın 7 cildlik əsərləri nəşr edilməmişdi. Bu, həm də ədəbiyyatşünasın ədəbi, elmi mühitdəki mövqeyini göstərir. Eyni zamanda ədəbiyyatşünaslığın digər elm sahələri arasındakı ictimai nüfuzunu qaldırmış olur.

Prof. Qəzənfər Paşayevin yaradıcılığı ilə yaxından tanış olan hər kəs onun əsərlərinin oxunaqlığı və uzunömürlülüyünü vurğulayırlar. Vaxtilə mən də bu görkəmli alimin «Borcumuzdur bu ehtiram» kitabı haqqında yazdığım məqalədə («Ədəbiyyat qəzeti», 11.06.2010) yaradıcılığına gərəkən qiyməti vermişdim. O vaxtdan keçən müddət ərzində Q.Paşayevin xeyli məqalələri dərc edildi, hər dəfə bu məqalələri oxuyanda onu təbrik edər, fikrimi bildirərdim. Bu məqalələr, əsasən, məktub formasında yazılırdı, hətta oxuyub çatdıra bilmirdim. Ancaq fikir vermişdim, professor bu məktubları ədəbi, elmi mühitimizin aktual hadisələrinə, şəxsiyyətlərinə ünvanlayır, vacib problemlərə toxunurdu. Beləliklə, o məktublarını yazmaqda, mən isə oxumaqda idim...

Bir gün professor Q.Paşayevlə görüşümüzdə onun məktublarının əhəmiyyətindən, funksionallığından və ədəbi prosesə təsirindən söz düşmüşdü, onu «Ədəbi məktublar» şəklində dərc etdirməyin zəruriliyini qeyd etdim. Sən demə, professor elə düşündüyüm kimi də fikirləşirmiş, hətta kitabı nəşrə hazırlayaraq adını da «Ədəbi məktublar» qoyubmuş. Bu ad kitabın içəriyini olduğu kimi əks etdirirdi. Fikrimi bildirən kimi professor Q.Paşayev kitabın nəşrə hazır olduğunu, redaktorluğunu və «Önsöz»ü, razı olsam, mənə həvalə edəcəyini bildirdi. Beləliklə, bu görkəmli ədəbiyyatşünasın son dövr yaradıcılığı haqqında məndə yeni söz demək imkanı yarandı.

Ədəbiyyatşünas, folklorşünas, professor Qəzənfər Paşayevin qarşımdakı «Ədəbi məktublar» qovluğunu vərəqləyirəm. Müxtəlif vaxtlarda ayrı-ayrı adamlara yazılmış və dövrü mətbuatda çap edilmiş bu ədəbi məktublarda həyat, sənət məsələlərinə, ədəbi, kulturoloji problemlərə müxtəlif rəqurslardan münasibət bildirilir, dəyərli fikirlər, mülahizələr söylənilir.

Deyə bilmərəm ki, ədəbi məktublar dünyaya və Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında yeni bir formadır. Ən azından ona görə ki,

məşhur rus tənqidçisi V.Belinskinin «Qoqola məktub»u iki yüz ilə yaxındır ki, əhəmiyyətini itirmir. Baxmayaraq ki, bu məktub o qədər sərt yazılmışdır ki, böyük yazıçını yazıçılıqdan və həyatdan uzaqlaşmaq dərəcəsinə çatdırmışdı. Elə Azərbaycan ədəbi tənqidində də 60-cı illərdən başlayaraq bu formadan ara-sıra istifadə edilmişdir. Ayırı-ayrı yazıçı və tənqidçilərin müxtəlif vaxtlarda yazdığı «Açıq məktub»lar ədəbi prosesdə böyük əks-səda doğurub. Ancaq bu ədəbi məktublardan heç biri müəllifinin tez-tez müraciət etdiyi formalardan olmamışdır; olsa-olsa bəzi tənqidçi və ədəbiyyatşünaslar bu formaya yarıdıcılığında bir, ya iki dəfə müraciət etmişlər.

Professor Qəzənfər Paşayev isə bu formadan tez-tez istifadə etməklə ədəbi prosesin ən populyar formasına çevirə bilmişdir. Onun ədəbi məktubları özünəməxsusdur: emosional, problemi ən adi detallarla izah etmək, ona bütün parametrlərdən yanaşmaq və s. Onun ədəbi məktubları o qədər effektivdir ki, ədəbi prosesi məşğul edir. Uzun müddət onu ədəbi cameələrdə müzakirə edir, fikir bildirirlər. Onun ədəbi məktubları səmimidir. Saf niyyətlə yazılır, problemi hərtərəfli təhlil et-

mək məqsədi daşıyır, xeyirxahlıqla yanaşı, nöqsanları da üzə deməyi bacarır.

Professor Qəzənfər Paşayevin şair Nəriman Həsənzadəyə, İmamverdi Əbilova, Əflatun Nemətzadəyə, Sədnik Paşayevə, Ceyms Oldricə, İzzəddin Kərkükə, Elçin Əfəndiyevə, Yavuz Axundluya, Əlirza Xələfliyə, İsa Həbibbəyliyə, Nizami Cəfərova, Nizaməddin Şəmsizadəyə, Vilayət Quliyevə, İmamverdi Əbilova, Əflatun Nemətzadəyə, Əli Rza Xələfliyə, Salatın Əhmədliyə, Pərvinə və başqalarına yazdığı ədəbi məktublar özünün mövzusu və problemi ilə ədəbi mühiti düşündürən problemlərdəndir. «Ədəbi məktublar»ın mövcud formatı müəllifdən hadisələrə, problemlərə çevik və yerindəcə münasibət bildirməyi tələb edir. Müəllif yazdığı bu ədəbi məktublarda yeni çapdan çıxmış kitaba, təqdimata, dissertasiyaya, yaxud ədəbi prosesə müdaxilə edən məqaləyə münasibət bildirməklə bu ədəbi, mədəni, kulturoloji hadisələrə fikrini ifadə etmiş olur. Nəriman Həsənzadəyə açıq məktub şairin «Sən bağışladın» kitabı haqqındadır. Əslində, bu yazı kitab haqqında bir resenziya olmalı idi; lakin müəllif «ədəbi məktub» formatından istifadə etməklə yalnız kitabda

dərc edilmiş şeirlərə deyil, ümumən şairlə şəxsi münasibətlərindəki detallara da gedir ki, bu da yazının oxunaqlığını da təmin edir.

«Koroğlu»nu yadelliləşdirmə cəhdi əbəsdir» məktubu isə professor Cəlil Nağıyevə ünvanlanıb. Tədqiqatçı bu kiçik məktubunda «Koroğlu»nun Çin qaynaqları» adlı araşdırmada gedən dastanın Yaxın və Orta Şərq xalqlarının müştərək abidəsi fikrinin yanlışlığını söyləyir, tendensiyanın zərərli cəhətlərini üzə çıxarır. Cəmi bir neçə faktın öz əksini tapması ilə müəllif fikrinin təkzibedilməzliyi ilə razılaşmalı olursan. Müəllif bu fikrini açıq və net şəkildə bildirir; müəlliflə aralarındakı isti münasibət ona «Qardaşım, türk xalqlarının ortaq dastanı olan «Koroğlu»nu Yaxın və Orta Şərq xalqlarının müştərək abidəsi hesab etdiyiniz məni qane etmir. Burada «Koroğlu»nu yadelliləşdirmə cəhdi aydın görünür», – deyə irad tutmağa imkan verir. «Ürəkdən gələn deməsən olmur» məktubunda Salatın Əhmədlinin yaradıcılığını saf-çürük edərək onu «...imzalı, imanlı, inamlı qələm sahibi kimi» qələmə verir. Akademik İsa Həbibbəyliyə yazdığı iki məktub-məqaləsində isə tədqiqatçı görkəmli alimin elmi uğurlarına

şərik olur; onun «Ədəbi-tarixi yaddaş və müasirlik», «Cəlil Məmmədquluzadə», «Cəlil Məmmədquluzadə. Mühiti və müasirləri», «Ömrün illəri və izləri» kitablarının elmi əhəmiyyətini vurğulayaraq əsərlərinin xaricdə də tanındığını və tədqiq olunduğunu diqqətə çatdırır. Akademik İsa Həbibbəylinin vaxtilə Misirdə ərəb və ingilis dillərində çap olunmuş «Çağdaş Azərbaycan ədibi Cəlil Məmmədquluzadə» və Pakistanda urdu dilində çıxan çox böyük həcmli «Görkəmli Azərbaycan mütəfəkkiri Cəlil Məmmədquluzadə» kitablarını oxuyub mətbuatda geniş rəylə çıxış edən müəllif («Ədəbiyyat qəzeti», 06.06.2008) bu dəfə akademiklərin fundamental əsərlərini Azərbaycan dilində də oxumaq istəyinə çatdığını bildirməklə yanaşı, bu tədqiqatların fundamentallığı ilə bağlı maraqlı fikirlər söyləyir.

Müəllifin akademik İsa Həbibbəyliyə 2014-cü ilin oktyabrında yazdığı ikinci məktubu isə görkəmli alimin 65 yaşına təsadüf edir. Bu yazısında müəllif bir yubiley nədəindən istifadə edərək elmi, ədəbi cəmiyyətə akademiklərin son illərdə gördüyü böyük işlər haqqında fikirlərini ifadə edir: «Siz hələ Naxçıvan Dövlət Universitetinə rəhbərlik etdiyiyi-

niz illərdən Sizi ədəbiyyatımıza sədaqətlə xidmət edən fədakar alim kimi tanıyırdım. Sevinirdim ki, yüksək vəzifə və rütbələr (rektor, millət vəkili, akademik), gözqamaşdırıcı, şirnikləndirici keşməkeşlər Sizin həyat kreditonuzu dəyişə bilməyib. AMEA-nın vitse-prezidenti və mənim çalışdığım Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutuna direktor seçildiyiniz iki il göstərdi ki, Siz, eləcə də böyük elm təşkilatçısıSINIZ».

«Professor Vilayət Quliyevə açıq məktub» isə informativ yükü, səmimiliyi ilə diqqət çəkir. Müəllif vaxtilə ədəbiyyatşünas alim olaraq son illərdə yazdığı tədqiqat əsərlərinə («Ədəbiyyatda Nobel mükafatları laureatları», «Səməd Ağaoğlu. Hekayələr, memuarlar», «Əhməd bəy Ağaoğlu. Seçilmiş əsərləri», «Behbudxan Cavanşirin məhkəmə prosesi», «Azərbaycan Paris Sülh Konfransında», «Son illərin yazıları» və s.) diqqət çəkməklə yanaşı, bu gün isə səfir kimi fəaliyyət göstərən V. Quliyevin son illərdə çapdan çıxmış «Polşada Azərbaycan siyasi mühacirət irsindən» kitabını dəyərləndirir və burada M.Ə.Rəsulzadə, M.B.Məmmədzadə, N.Bayramlı və başqa Azərbaycan mühacirləri ilə bağlı tədqiqatların

maraqla oxunduğunu dilə gətirərək deyir: «Vilayət müəllim, Siz o azsaylı ədəbiyyatşünaslardanınız ki, Xarici İşlər naziri işləyəndə də, səfir kimi işlədiyiniz zaman kəsiyində də ədəbiyyat aləmindən heç vaxt ayrılmamısınız, ədəbiyyatla yaşamısınız».

Professor Q.Paşayevin «Akademik Bəkir Nəbiyevin məzarı başında düşüncələr» ədəbi məktubunda isə tədqiqatçının vəfat etmiş görkəmli alimlərin qəbrinin ziyarəti zamanı, ondan sonra institutda görülən işlər haqqında hesabat verilir və bu elm məbədinin bu gün akademik İsa Həbibbəylinin şəxsində əmin əllərdə olduğu inamla ifadə edilir.

«Şair Məmməd İsmayıl açığ məktub»unda müəllif həmyerlisi görkəmli şair M.İsmayılın yaradıcılığına nəzər salır, Azərbaycan ədəbiyyatında, elmi mühitindəki yerini müəyyənləşdirir, gördüyü işləri xatırlayır. Onun qardaş Türkiyədə Azərbaycan ədəbiyyatının təbliği və yayılmasında böyük xidmətlərini vurğulayan tədqiqatçı söhbəti son illərin ədəbi hadisəsi Azərbaycan Yazıçılarının XII Qurultayına gətirib çıxarır, burada məşhur Oljas Süleymenovun onu tanımasından, yaradıcılığını izləməsindən qürur hissi keçirdiyini

dilə gətirir. Ədəbi məktubdan da aydın olur ki, müəllifin M.İsmayıl ilə yaxın münasibətləri olmuş və bu gün də bu münasibətlər davam etməkdədir. Görünür, elə bu yaxın münasibətləri nəzərə alaraq müəllif M.İsmayılın Qurultaydakı çıxışına irad bildirməyi də özünə borc bilir. Məlum olur ki, M.İsmayılın bu çıxışında Yazıçılar Birliyindəki neqativ halları tənqid etməsi müəllifdə təəssüf hissi doğurmuşdur. Əlbəttə, şairin çıxışının müəllifdə təəssüf hissi doğurmasında qeyri-adi heç nə yoxdur, bu barədə şairə mətbuatda müəyyən iradlarla yanaşı, təqdirilər də olmuşdu, ancaq məktubun sonunda «Məmməd müəllim, inanıram ki, bir gün müsahibələrinizin birində təəssüf doğuran yanlışlığa başqa mövqedən münasibət bildirəcəksiniz. Bunu bir eloğlu kimi çox arzulayıram» istəyini heç cür başa düşə bilmədim.

«Ədəbi məktublar» mövzu, problem baxımından müxtəlifdir; burada ədəbiyyatşünaslıq, ədəbi tənqid, mədəniyyətşünaslıq, kulturoloji məsələlərlə yanaşı, məlumat və təklif xarakterli məktublar da vardır. AMEA-nın müxbir üzvü Nizami Cəfərova, professor Nizaməddin Şəmsizadəyə, filologiya üzrə elmlər doktoru

Vaqif Yusifliyə, görkəmli ziyalı İmamverdi Əbilova və başqalarına ünvanlanmış ədəbi məktublar səmimiliyi, təbiiliyi, ədəbi prosesdəki hadisələrə aydınlıq gətirməsi baxımından olduqca maraqlıdır. «Dümanın Bakıdan məktubu haqqında», «İngilis yazıçısı cənab Ceyms Oldricə», «Azerbaycandan gelen dost sesi» və s. məktublarında Azərbaycan ədəbi mühitini dünyanın bir çox yerləri ilə bağlayan hadisələrə, ədəbi faktlara yer verilir. «İrak türkmanlarının can dostu» professor Qəzənfər Paşayevin Vəqf başkanı İzzəddin Kərkükə göndərdiyi bu məktubunun «Qardaşlıq» dərgisində çap olunması iki qardaş xalq arasında münasibətlərdə yeni bir səhifədir. Məktubdakı informasiyalar isə ədəbi əlaqələr və müqayisəli ədəbiyyatşünaslıq kontekstindən zəngin məlumat verir: «İrak türkmanlarının lehcesinə hesr olunmuş lüğət və Süphi Saatçinin «İrak Türkmanları» kitabları çox gerekli oldu. Menim 212 sayfadan ibaret «Kerkük dialektinin fonetikasi» kitabım çap olundu. Eylülün evvelinde 316 sayfanı içine alan «Kerkük folklorunun janrları» kitabım işıq üzü görecek. Kitabın redaktoru Bekir Nebiyev ve Mahir Nakipdir. Milli Bilimler Akade-

mimizde ise büyük hecmde «Kerkük lehcesi» kitabımız neşr olunur. Kitablar inşallah eylül ayında elinize çatacak».

Ciddi elmi məqalələrdən fərqli olaraq, professor Qəzənfər Paşayevin ədəbi məktublarında fikrin emosionallığı, hislərin, duyğuların ifadə imkanlarının genişliyi, memuarlılığı, xatirəqarışıq üslubu və s. bu yazıların səciyyəvi xüsusiyyətlərindən olur. «Qocaman ədəbiyyatşünas, professor Yavuz Axundluya məktub»unda onun «Xatirələr işığında ömür keçdi, gün keçdi» kitabı ilə bağlı münasibətini elə kitabın xatirələr işığı fonunda bildirir. 30-cu illər repressiyasının qanlı-qadalı illərindən danışan müəllifin fikirlərini təsdiq etmək üçün dərhal ona yaxından tanış olan bu mən-zərəni öz faktları ilə möhkəmləndirir. Yavuz Axundlunun dayısının bu illərdə bir lətifə danışması üzərinə 7 il həbs cəzası alaraq ondan sonra da vətənə dönməsinə icazə verilməməsi, atasının qorxudan evdə olan kitabları yandırması hadisəsini müəllif tovuzlu Aşıq Hüseyn Bozalqanlının və oğlunun tutularaq polis şöbəsinə aparılması zamanı aşığın gəlininin qorxudan onun şeir dəftərini yandırması hadisəsinə bağlayır və dərhal da əlavə

edir: «Bütün bunlar o sistemin sonunun gələcəyini göstərirdi». Yaxud Y.Axundlunun xatirələrindəki hadisələrlə şəxsi tərçümeyihalindəki bənzəyişləri belə ifadə edir: «Yazırsınız ki, yay aylarında arvad-uşaq, qoca, xəstə, əlil biçilmiş taxıl zəmilərindən gizli, qorxa-qorxa başaq yığırdılar. Bu, bizdə də belə idi. Qoruqçu Mehralı kişinin məni atın qabağına qatıb qamçıladığı sanki dünən olmuşdu».

«Ədəbi məktublar»da verilən bu cür keçidlər, müqayisələr, xatırlamalar janrın səciyyəviliyindən irəli gəlməklə yanaşı, müəllif yaradıcılığının da əsas xüsusiyyətini təşkil və oxunaqlığını təmin edən amillərdəndir.

«Ədəbi məktublar»da yer alan «Hörmətli Bəkir müəllim!», «Əzizim Sədnik müəllim», «Hörmətli Səkinə xanım!», «Əzizim Sabir müəllim», «Hörmətli Miriş müəllim», «Hörmətli Mirzə müəllim», «Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin sədri Allahşükür Paşazadəyə», «Azərbaycan» jurnalının baş redaktoru İntiqam Qasımzadəyə», «Ədəbiyyat qəzeti»nə» və s. kiçikhəcmli məktublarında bu və ya digər münasibətlə özünün ziyalı, vətəndaş mövqeyini bildirir, yaxud hər hansı bir yubileyə bağlı ürək sözlərini çatdırır.

«Ədəbi məktublar» ədəbi prosesdə yeni olmasa da, professor Qəzənfər Paşayevin yaradıcılığı ilə yeni mahiyyət qazanır; tənqidin bu formasının janr zənginliyini təmin etdiyi kimi, həm də mətnə bir hərəkətlilik, canlılıq qazandırır. Bu məktubların fikir, ifadə lakonikliyi, hadisələrə münasibətin çevikliyi, dil və üslubunun mütəhərrikliyi onu deməyə əsas verir ki, Qəzənfər Paşayev bir ədəbiyyatşünas, folklorşünas və ziyalı kimi cəmiyyəti, ədəbi cəməni düşündürən problemləri həll etmək yolunda «Ədəbi məktublar»-ını əbədi məktublara çevirə bildiyi kimi, bizi də bu mövzu və problematika ətrafında düşündürə bilir. Bizə belə gəlir ki, müəllifin bir sənətkar, ədəbiyyatşünas kimi xoşbəxtliyi də elə bundadır.

Bədirxan ƏHMƏDLİ,
professor

ŞAİR NƏRİMAN HƏSƏNZADƏYƏ AÇIQ MƏKTUB*

Hörmətli Nəriman müəllim!

Bu günlərdə «Yazıçı» nəşriyyatının buraxdığı «Sən bağışladın» kitabınızı oxudum və sevindim. Ona görə sevindim ki, yeddi çap vərəqi həcmində olan bu kitab məni dünyanın 7 iqlim qurşağına səyahətə sövq etdi və dərin-dərinə düşündürdü. Bu, bir həqiqətdir ki, informasiyanın aşılıb-daşdığı bir zamanda nə hər yazılan kitabı oxumağa, nə də onun haqqında düşünməyə vaxt qalır. Digər tərəfdən hər oxunan kitab da adamı düşündürür, Sizin kitabınız isə, doğrusu, məni düşündürdü. Çünki kitabda aşınası olduğum hislərdən, fikirlərdən söz açırınsınız. Elə götürək «Nəğmə» şeirinizi. Nə gözəl, müqəddəs bir məsələyə toxunubsunuz bu şeirdə! Gənclərin tərbiyəsində, onların ana dilinin incəliklərinə yiyələnməkdə əvəzsiz rol oynayan «Müasir Azərbaycan dili» dərsliyinin Dövlət mükafatına layiq görülməsi əlamətdar hadisə

* Bax: «Azərbaycan müəllimi» qəzeti, 18.07.1980; **Qəzənfər Paşayev**. Seçilmiş əsərləri, IV cild, 2012, səh. 209–214.

olmaqla, ölkəmizdə milli dillərə, milli mədəniyyətlərə partiyanın, dövlətin böyük qayğısının nəticəsidir. Amerikada çap olunmuş 290 səhifəlik «Azərbaycan dilinin əsaslı kursu» (İndiana ştatı, 1965-ci il) adlı kitabın 226-cı səhifəsində oxuyuruq: «İranda Azərbaycan dilinin işlədilməsi rəsmi şəkildə qadağan edildiyi halda, Sovet Azərbaycanında Respublika Elmlər Akademiyasında Dilçilik İnstitutu fəaliyyət göstərir. İnstitut Azərbaycan dilinin saflığı uğrunda mübarizə aparmaqla bərabər, dilin qrammatikasına həsr olunmuş əsaslı kitablar və lüğətlər hazırlayıb nəşr edir».

Nəriman müəllim, İranda, kitabınızda böyük üsyankarlıqla söz açdığınız İran şahı Azərbaycan dilini qadağan edirdi. Nə yaxşı ki sizin gözlədiyiniz gün gəlib çatdı, arzunuz yerinə yetdi:

*Mən heç kəsin kədərinə
şad olmadım,
Şərik oldum mən, əksinə,
yad olmadım,
Ancaq sənin pis gününü
gözləyirdim,*

Mən deyirdim

Gün olacaq, –

Şaha da toy tutulacaq.

(«İran şahına məktub»)

Ləyaqətsizliyindən söz açdığınız, indi vətənsiz qalan o nankor insan anlamırdı ki, bu dünya borc dünyasıdır. O, gün kimi aydın həqiqətlərə qarşı çıxır, böyük tarixi olan bir xalqın dilini məhv etmək istəyirdi. Ancaq anlamırdı ki, kərküklü qardaşımız İrmaq demişkən: «Vətən torpağı kiçilib-genişlənə bilər, tamamilə əldən çıxar bilər, sərhədləri tükənə bilər, tarixi təhrif oluna bilər. Hətta şan və şərəfi tapdalana bilər, dini dəyişdirilə bilər, lakin bir şey dəyişmir. Qalan bu tək varlıq ana dilidir».

İstər ictimai-siyasi şeirləriniz, istər dünya hadisələrinə münasibətiniz, onlara cavabdehliyiniz, alim-şair kimi gözəl fəlsəfi ümumiləşdirmələriniz, istərsə də həyatın əsrəfi olan insana məhəbbətiniz, bəzən də nifrətiniz təbiiliyi, bəşəriliyi ilə fərqlənir. «Cavabdehəm» bölməsi altında gedən şeirlər arasında «Tər lan bacım» və «Torpağa bu qədər mat qalmamışdıq...» kimi şeirlər Vətənə, xalqa olan dərin məhəbbətin nəticəsi kimi qiymətləndirilməlidir. Bu şeirləri Səməd Vurğunun «Azərbaycan» və

«Partiyamızdır» şeirlərini hansı hiss, hansı qürur, hansı məhəbbətlə oxumuşamsa, eləcə oxumuşam. Bu hissədə qəlbimi ehtizaza gətirən «Zirvə», «Bayatı», «Qiymət», «Ayrır», «Siz cəbhəyə gedəndə», «Həsənzadə», «Üzü Bakıya» (şair Sərdar Əsədin anası yatanda üzü Bakıya yatırmış ki, oğlu Bakıdadır. Ana məhəbbətini məhəbbət və sənətkarlıqla poeziyaya gətiribsiniz. Ürəyiniz və qələminiz var olsun!) və s. kimi gözəl şeirlər də vardır.

«Dünya işıqdır» bölməsində verilən şeirlər ömrün bahar çağından, ləyaqətdən, məhəbbətdən, ülfətdən söz açır. «Ziyafətdən qayıdan qız», «Gəlin dünya», «Tale», «Biz ki istəyirik», «Etiraf» belələrindəndir.

*Əvvəlki həvəslə döyünür
ürək,
İndi bir həqiqət kəşf
etdim, inan.
Sevməyi kişidən öyrənmək
gərək,
Əsl sədaqəti – ancaq
qadından.
(«Etiraf»)*

«Fikir eləmə» bölməsində nəğmələr toplanmışdır. Şeirləri oxuduqdan sonra bir daha özüm

üçün «kəşf» etdim ki, yaxşı şeirə bəstələnən musiqi də yaxşı olarmış, ürəklərə yol taparmış:

*Mənə üfüq boyda geniş
səmanı,
Göydə buludları, yerdə
dumanı,
Dənizdə dalğanı sən
bağışladın,
Bu hüsnü-mənanı sən
bağışladın...*

Zeynəb Xanlarovanın ifasında mahnı adamı dərkolunmaz bir aləmə aparır.

Nəğmələrinizi oxuyanda vaxtilə Səməd Vurğun mərhum şair Adil Babayevin şeirini dinləyərkən dediyi: «Şair, nə incədir rübabın sənin» sözləri qəlbimə hakim kəsildi.

«Bir qəlbə iki hiss» bölməsindəki şeirləri bir-birindən fərqləndirmək çətindir. Lakin «Rəvayət» və «Adət nədir» şeirləri öz mənasına görə xüsusi yer tutur. Mən ömrümün altı ilini ən adi daşına, uzaq ulduzuna qədər dinlə bağlı olan İraqda keçirmişəm. «Adət nədir» şeiriniz mənə doğma olan, ürəyimin dərinliyində gizlənən, toxunanda sızıldayan hislərdən bəhs edir:

*Molla gəlir yas yerinə
təsbeh əlində,
Dodaqaltı pıçıldayıb
neçə ad çəkir.
Azərbaycan məclisində
ərəb dilində,
Saqqalını tumarlayıb
salavat çəkir...
Mənə bir xalq göstərin
siz yas məclisində
Danışanı qulaq asan başa
düşməsin.*

Bəli, doğrudan da, təəssüf doğuran bir haldır. Lakin mətləbim başqadır. Məlumdur ki, böyük-kiçikliyindən asılı olmayaraq, hansı bir məclis olursa-olsun, ona bir nəfər ağsaqqallıq edir. Bu, İraqda da belədir. Lakin orada yas məclislərini aparmaq üçün xüsusi molla çağırırırlar. Məclisə gələnlərdən bir ağsaqqala həvalə edirlər ki, məclisi aparsın. Bizdə bu barədə dözülməz vəziyyət yaranmışdır. Bəzən bilirik ki, molla adına məclisə dəvət edilənlərdən çoxu savadsız, keçmişi natəmiz, əməlisaleh olmayan adamlardır. Bununla belə, onları yas məclisinə dəvət etməli oluruz. Ona görə ki, tariximizdə möhkəmlənə biləcək bir adətımız yoxdur.

Nə qədər ki alimlərimiz, ziyalılarımız ictimaiyyətin rəyi və arzusu ilə xalqımıza layiq bir adət barədə düşünüb-daşınmayacaqlar, bu vəziyyət davam edəcək və siz deyən kimi:

*Başqaları istehzayla
baxıb yan keçəcək,
Bizim ürəyimizdən qara
qan keçəcək.*

Kitabda «Rəsul Həməzətova məktub», «Qadın» adlı poemalarınız yer almaqdadır. Nə gizlədim, «Qadın» poeması axıcılığı ilə fərqlənsə də, burada ayrı-ayrı gözəl lövhələr olsa da, ümumiyyətlə, məni o qədər də tutmadı. O ki qaldı «Rəsul Həməzətova məktub» poemınıza, tam qətiyyətlə deyə bilərəm ki, bu poema yaradıcılığınızın parlaq səhifələrindən biri kimi tarixdə qalacaq, bir şair kimi, sizi gələcək nəsillərə tanıdacaqdır. Cənubi Azərbaycana səyahət etmiş Rəsul Həməzətova ürək sözlərinizi ürəyimcə demisiniz. Hislərinizi yaxşı qələmə almısınız:

*Oxudum mən «İran
silsilənizi»
Var olsun, o qələm, o
ilham, şair.*

*Bu dəm «Azərbaycan
silsilənizi»,
Oxumaq dilədim,
danmıram, şair.
Gəldiniz, gördünüz qədim
diyarı,
O günlər tarixi
günlərdi, şair.
Göy məscid,
Urmiya,
Təbriz bazarı,
Hərəsi ayrıca əsərdi,
şair,
Sizin şeirinizi bəzədi,
şair.*

«Uman yerdən küsərlər» – demişlər. Fikir-
lərinizlə tam şərikəm.

«Sən bağışladın» oxuculara gözəl hədiyyədir. Təkcə böyüklərin deyil, gənclərin və məktəblilərin tərbiyəsində də kitabda toplanan şeirlərin əhəmiyyəti az deyil.

Arzu edirəm ki, belə məzmunlu, oxucunu düşünməyə vadar edən kitablarınızla tez-tez görüşək.

Qəzənfər Paşayev

«KOROĞLU»NU YADELLİLƏŞDİRMƏ CƏHDİ ƏBƏSDİR*

Hörmətli Cəlil müəllim!

Yuxusuz gecələrin, ağır zəhmətin məhsulu olan «Koroğlu»nun «Çin qaynaqları» adlı dörd çap vərəqi həcmində araşdırmanızı və Kamil Vəli Nərimanoğlunun «Koroğlu» dastanına yeni baxış» adlı önsözünü diqqət və ehtiramla oxudum. Ona görə ehtiramla deyirəm ki, hər ikiniz neçə-neçə sanballı tədqiqat əsərinin müəllifisiniz. Azərbaycanda və onun hüduqlarından kənar da tanınmış alimlərsiniz. Professor Kamil Vəli haqlı olaraq Namiq Kamal Zeybəyin əsaslı bir fikrinə arxalanır. Doğrudan da, «Koroğlu» türk xalqlarının ortaq mədəniyyət abidələrindəndir. O da bir həqiqətdir ki, Azərbaycan xalqının təpədən-dırnağa milli olan ən məşhur, ən çox sevilən, ən çox yayılan dastanı «Koroğlu»dur. «Koroğlu» elə bir abidədir ki, onun daha kamil, daha möhtəşəm olmasında bir kərpic qoyanın da, min kərpic qoyanın da zəhməti təqdirlə

* Professor Cəlil Nağıyevin «Koroğlu»nun «Çin qaynaqları» əsəri barədə mülahizələr. Bakı, 1998; **Qəzənfər Paşayev**. Seçilmiş əsərləri, IV cild, 2012, s. 236–240.

yad edilməlidir. Zəhmətinizi təqdir edirəm. Bununla belə, əsərdə məni qane etməyən bəzi cəhətləri də göstərmək istəyirəm. Səmiyyətimə inanın, əgər bir insan və alim kimi xatirinizi çox istəməsəydim, bəlkə də, bu fikrə düşməzdim.

Hər şeydən əvvəl, özünüz də əsər boyu «Koroğlu»nun bir türk oğlu olduğunu vurğuladığınız halda, yazırsınız ki, Yaxın və Orta Şərq xalqlarının müştərək abidəsi olan «Koroğlu» dastanı ilə bağlı əldə edilən yeni qaynaqlar və bu qaynaqlardan doğan yeni mülahizələr, bu sahədə mövcud olan çoxsaylı sabitləşmiş, daşlaşmış elmi konsepsiya və nəzəri prinsiplərə şübhə ilə yanaşmağa imkan verir (s. 9–10).

Qardaşım, türk xalqlarının ortaq dastanı olan «Koroğlu»nu Yaxın və Orta Şərq xalqlarının müştərək abidəsi hesab etdiyiniz məni qane etmir. Burada «Koroğlu»nu yadelliləşdirmə cəhdi aydın görünür.

Çin qaynaqlarında mənşəcə türk olan An Lu-Şan adlı qəhrəmanın olması məsələsini heç kim inkar etmir. Lakin Sizin «kiçik yazı» adlandırdığınız dörd çap vərəqi həcmində tədqiqatınızda təsdiqinə çalışdığınız An Lu-

Şanın – Rövşən – Koroğlu olması məsələsi çox müəmmalı fikirdir. Siz bu mülahizələrinizlə istəsəniz də, istəməsəniz də «Koroğlu» ilə bağlı indiyə qədər aparılmış tədqiqatların üstünə kölgə salır, bir növ onları inkar edirsiniz. Lakin «əldə edilən yeni qaynaqlar və bu qaynaqlardan doğan yeni mülahizələr» (s. 10) özləri dediklərinizə şübhə ilə yanaşmağa imkan verir.

Cəlil müəllim, bir yandan yazırsınız ki, dastanın bütün baş qəhrəmanlarının adları islamaqədərki dövrlə əlaqədardır... Bu obrazların dastanda belə geniş yer tutması həmin əsərin («Koroğlu»nun – *Q.P.*) daha qədim – islamaqədərki dövrlərdə yarandığını göstərən faktorlardan biridir (s. 83), digər tərəfdən göstərirsiniz ki, Çin imperatoru An Lu-Şan – Rövşən hərəkətini yatırtmaqdan ötəri Bağdad xəlifəsinə müraciət etmiş, xəlifə də 3 minlik hərbi qüvvə göndərmişdir (s. 84–85). Burada açıqca məntiqsizlik özünü göstərir.

Bundan başqa, göstərirsiniz ki, «Koroğlu» dastanında ərəb obrazlarının mənfi qəhrəmanlar kimi təsvir edilməsi, yenə VIII əsr Çin tarixi və An Lu-Şan hərəkəti ilə birbaşa bağlıdır.

Məncə, bu, ərəblər türk xalqlarını qılınc gücünə özlərinə tabe etdirdiklərinə və İslam dinini zorla qəbul etdirdiklərinə görə belə olmuşdur. An Lu-Şan Çin imperiyasını həm daxili, həm də xarici təhlükədən qorumaq üçün yaradılmış muzdlu ordunun başında durduğundan (s. 62) İslam dini ilə mübarizə aparmaq onun vəzifə borcu xaricində idi.

Qardaşım, yazdığınız kimi, qəhrəmanlıq dastanları milliliyi və tarixiliyi ilə seçilir. Lakin «Koroğlu» dastanının istisna təşkil etdiyini və hətta soykökünə görə qohum olmayan xalqların milli dastanı olduğunu göstərməyiniz, düzü başqalarının dəyirmanına su tökmək kimi bir şeydir. Məlumdur ki, dastanların əsasını çox vaxt nağıllar, rəvayətlər, əfsanələr təşkil etmiş və ərəzicə yaxın olan ölkələrdə şifahi xalq ədəbiyyatının bu növü eyni dərəcədə yayıla bilmişdi. «Koroğlu»nun da əsasında nağılların, rəvayətlərin, əfsanələrin durduğunu və bu motivlərə qonşu xalqlarda rast gəldiyini inkar etmək olmaz. Lakin türk xalqlarının sazlı-sözlü məclislərinin yaraşığı olan, poetik cəhətdən formalaşmış «Koroğlu» dastanını başqa xalqların milli mirası kimi verməyiniz bizə ağır gəlir. Allaha şükür ki,

68-ci səhifədə özünüz öz fikirlərinizə qarşı çıxırsınız. Əzizim, tacik, erməni və kürdlərə «Koroğlu» indiki ərazi bölgüsünü nəzərə alsaq İrandan və bizdən keçmişdir. Bu, gün kimi aydın həqiqətdir.

An Lu-Şanın Koroğlunun prototipi olması barədə fikirləriniz və dastandan çıxış edərək müqayisələr aparmağınız da məni heç cür qane etmir. Dastanın bütün boylarında Koroğlu mərd, qorxmaz və vicdanlı qəhrəman kimi təsvir edilir. Onun gözünün düşməni namərd, yaltaq və riyakar adamlar olmuşlar. Lakin Çin tərəfinə keçmiş köçərilərdən olan An Lu-Şan isə mahir riyakar və yaltaqdır. O, hökm etməyi də, yalvarmağı da eyni səviyyədə bacarır. Saraya yaxın olan adamlar onun tərəfindən ələ alınmışdı (s. 61).

Mənbələrdən göründüyü kimi, An Lu-Şan şöhrətpərəst, mənsəbpərəst olmuş, hakimiyyətə gəlmək üçün dəridən-qabıqdan çıxmışdır. An Lu-Şan əsərinizdən göründüyü kimi, axmaq, eybəcər, içki düşkünü və qəddar bir adamdır. Onun Rövşənə bənzəyişi yoxdur.

Cəlil müəllim, yazırsınız: «An Lu-Şanın Rövşən olması qədim Çin mənbələrində bizim üçün daha böyük əhəmiyyət kəsb edən

bir faktla da təsdiq olunur. Mənbələrdən məlum olur ki, sən demə, əsl Rövşənin elə özü sonralar gözlərinin işığını itirərək kor olmuş və bəlkə də, o, kor oğlan – Koroğlu adını qazanmışdır» (s. 78).

Qardaşım, burada mən arzu olunanı həqiqət kimi vermək cəhdindən başqa bir şey görmürəm. Bəyəm «Koroğlu» dastanında Rövşənin özünün kor olması barədə nəsə bir işarə vardır?! Əksinə, bu fakt «korlaşmağa başlayan, hətta əşyaları seçə bilməyən, bu xəstəlikdən daha çox çılğın və qəddar olan» An Lu-Şanın Rövşənlə heç bir əlaqəsi olmadığını göstərir.

Qəhrəman Koroğlu obrazını əsrlər boyu ürəyində yaşadan nəsil-nəsil sevdiren xalq onu kor kimi heç cür təsəvvürünə gətirməyib. Məşhur el məsəlində «Çoxları atasının gözünü çıxartdı ki, ona da Koroğlu desinlər, ancaq ona «Kor kişinin oğlu», dedilər» deyilir. Bu, bir daha təsdiq etmirmi ki, Rövşənin özünün korluğundan heç söhbət gedə bilməz?

Əsərdə diqqətimi cəlb edən başqa bir mətləbə də toxunmaq istərdim. Haqlı olaraq göstərirsiniz ki, üsyanın başlanması Koroğlu-şünaslıqda, bir qayda olaraq, Rövşənin göz-

ləri çıxarılmış atasının qisasını alması ilə izah olunur. Yazırsınız ki, An Lu-Şan hərəkətində da qisas motivi açıq-aydın görünməkdədir (s. 66). Əksinə, burada qisas yox, xəyanət vardır. İmperator ona inanır və ehtiram göstərirdi. Əvəzində elə bir xəyanət, elə bir namərdlik görür ki, yalnız şöhrətpərəstliyin nəticəsi kimi qiymətləndirilə bilər.

Cəlil müəllim, yazırsınız: «An Lu-Şan üsyanına cavab olaraq Çanyanda yaşayan oğlunun edam edilməsi bu motivin, həqiqətən də, olduğunu göstərir» (s. 66).

Göründüyü kimi, bu qisas o qisasdan deyil, tərsinədir. Burada diqqətinizi cəlb etmək istədiyim ikinci bir məsələ ondan ibarətdir ki, An Lu-Şanın, həqiqətən də, oğlu olub. Sizə qədərki alimlər də bunu təsdiq edirlər. «Koroğlu» dastanında isə Koroğlunun belini bükən ən böyük dərdi övladsızlıq dərdi idi.

Qardaşım, Çinlə bağlı bir həqiqəti də deməliyə ki, nağıllarımızın, əfsanələrimizin bir çoxunun Çinlə-Maçinlə bağlı olması həmin ərəzidə tarix boyu yaşamış və indi də yaşayan, sayı 30 milyonu keçən, dini dinimizdən, dili dilimizdən olan uyğurlardır. Onların paytaxtı Urumçu şəhəridir. Mənim kiçik qar-

daşım Ələsgər müəllim dəfələrlə Urumçuda olub. Dillərinin Azərbaycan dilindən fərqlənmədiyini söyləyir. Onlarda da xalq yaradıcılığının zəngin olduğunu qeyd edir. Bunları deməkdə məqsədim odur ki, bəlkə, gələcəkdə tədqiqatlarınızda bu amilə də diqqət yetirəsiniz.

*Yaradıcılığınıza və şəxsiyyətinizə
dərin hörmət bəsləyən*

Qəzənfər Paşayev

ƏZİZİM SƏDNİK MÜƏLLİM!*

Fikrimi bilmək üçün göndərdiyiniz hər iki əsəri oxudum. Özü də diqqətlə oxudum.

Qardaşım, Sizin cəfakeşliyiniz, həvəs və folklora olan məhəbbətiniz məni illərdir ki, heyran edir, sevindirir. Hər iki əsəriniz mənim qəti fikrimcə, orijinaldır. «Unnu Ağcanın lətifələri»ndən başlayacağam. Bilirsiniz ki, mən uzun illər Kərkük lətifələri üzərində işləmiş, həm elmi söz deməkdən, həm də İraqda yaşayan azərbaycanlıların lətifələrini «Molla Nəsrəddindən töhfələr» və «Mollanın nəvənəticələrindən töhfələr» başlıqları altında çap etməkdən çəkinməmişəm. Orda da Unnu Ağcalar çoxdur. Xalqımızın yayıldığı bütün ərazilərdə müdrikliyi, ağıl-zəkası, duzlu-məzəli söhbətləri ilə seçilən Ağcalar çoxdur. Qoy onların sayı daha da çox olsun!

«Unnu Ağcanın lətifələri» mənə zövq verdi. Gənclik illərində xalq arasında gördüyüm xalq müdrikləri gözümün qabağına gəldi. Təkcə buna görə sizə minnətdaram.

* Bax: «Unnu Ağcanın lətifələri». Toplayan və tərtib edən: Prof. S.Paşayevdir. «Ekologiya» nəşriyyatı, 1999. s. 48.

Başqa bir tərəfdən də mən də Unnu Ağcanı yetirən torpaqdanam. Fəxr edirəm ki, torpağımız tarixdə qalmağa layiq şəxsiyyətlər yetirir. Bəlkə də, nəsillər dəyişdikcə Unnu Ağca yaddaşlardan silinəcək, onun bəzi kəlamları başqalarının adına çıxılacaqdır. Sizin ən böyük xidmətiniz onu tarixdə yaşatmaq oldu. Axı bəşəriyyətin ən böyük kəşfi nəsillərin nailiyyətlərini yaşadan kitablardır. Məhz bunu nəzərə alaraq «Unnu Ağcanın lətifələri» kitabının çap xərcini öz üzərimə götürürəm.

Hörmətlə,

Qəzənfər Paşayev

DÜMANIN BAKIDAN MƏKTUBU HAQQINDA*

Hörmətli redaksiya!

Dünyanın hər yerində olduğu kimi, Azərbaycan da anadan olmasının 200 illik yubileyi qeyd edilən böyük fransız yazıçısı Aleksandr Dümanın (Ata) Azərbaycanda çap olunmamış, 1858-ci ildə Bakıdan Parisə göndərdiyi məktubunu cüzi ixtisarla sizə təqdim edirəm.

Hər şeydən öncə, onu qeyd etmək istərdim ki, heç bir əcnəbi səyyah, alim və ya yazıçı A.Dümanın Azərbaycana göstərdiyi xidməti göstərməmişdir. Təkcə onu demək kifayətdir ki, məşhur yazıçı «Şahdağın qarları» əsərini, Avar xanın qızı Səltənət və azərbaycanlı Şamxal bəyin eşq macərasından bəhs edən «Sultanetta» («Sultan qızı») romanını yazıb Parisdə çap etdirmiş, böyük həcmli «Qafqaz səfəri» əsərinin yarısını Azərbaycana həsr etmişdir. Kitabda yazıçı xalqımız, tariximiz, tarixi abidələrimiz, mənəviyyatımız, mənəvi dəyərlərimiz, adət-ənənələrimiz və s. barədə böyük hörmət, ehtiram və məhəbbətlə söz açır. Məlumdur ki, hər bir xalq digərləri arasında mənəvi dəyərlər

* Bax: «Ədəbiyyat qəzeti», 29.11.2001, s.1.

ləri ilə seçilir. Yazıcının mənəvi dəyərlərimizi başqa xalqlara tanımaq baxımından gördüyü işlər ölçüyəgəlməzdir. A.Düma Azərbaycan xalqını qonşu xalqlarla müqayisə edərək onların təbiətlərində tarixən özünü göstərən bəzi eybəcərliklərdən söz açır. Azərbaycanlılar haqqında: «Azərbaycanlı ilə bir şey barədə sövdələşəndə ondan imzalanmış sənəd tələb etməyə ehtiyac yoxdur. Söz verdi, qurtardı» – deyə ələmə bəyan edir. Qeyd edir ki, Fransada bu qonaqpərvər, zəhmətkeş, cəsur xalq haqqında təsəvvür yanlışdır. Dərbənd və Qız şəhərindən başlamış, Quba, Sumqayıt, Bakı, Şamaxı, Nuxa və s. yerləri başdan-başa gəzən yazıçı gördüyü insanlar barədə ürəkdolusu danışır. «Atəşgah»ı ziyarətə gedərkən azərbaycanlı ailəsində qonaq olmağından, Bakıda Natəvan, uşaqları, anası və əri Xasay xan Usmiyevlə görüşlərindən, Şamaxıda Mahmud ağanın evində rəqsələrə, xanəndə və musiqiçilərə heyranlığından, musiqi alətlərimizdən, şəhərlərin ürəyi adlandırdığı Dərbənd, Bakı və Nuxa bazarlarından, xəzər dənizinə məftunluğundan və s. söz açır. Onu da bilmək maraqlıdır ki, Düma Sankt-Peterburqdan çıxanda Yelizavetpoldan (Gəncə) keçib getməyi nəzərdə tutmuşdu. Gəncə qapıları barədə orada məlumat toplamaq istəyirdi.

Çünki Kutaisinin on bir kilometrliyində olan Gelati monastrına gedib Gəncə qapılarını görmək istəyirdi. Onun yazdığına görə, Gəncə qapılarının bir tayı orada saxlanılır. İndiyə qədər də oradadır. A.Dümanın təsvirinə görə, o qapı tayının hündürlüyü beş-altı metr, eni isə iki metr yarımaya yaxındır.

Amma nədənsə Düma fikrini dəyişib Gəncədən deyil, Nuxadan keçib getdi. Bütün bunlar barədə Həmid Abbasovla şərikli tərcümə edib oxuculara çatdırdığımız «Qafqaz səfəri» kitabında ətraflı məlumat vermişik. Böyük yazıçının «Qafqaz səfəri» barədə gürcü dostlarımızla birgə bədii-sənədli film çəkmək planlaşdırılıb. Filmin Azərbaycana aid hissəsinin ssenarisini yazmışam*.

İndilikdə isə məramım Dümanın Bakıdan Parisə göndərdiyi məktubu oxuculara təqdim etməkdir. Güman edirəm ki, məktub dümasevərlərin marağına səbəb olacaqdır.

Qəzənfər Paşayev

* Вах: «Литературный Азербайджан», №3, 2004, с. 8–23.

İNGİLİS YAZIÇISI CƏNAB CEYMS OLDRİCƏ

*21 Kersli küçəsi,
London SW 11*

Möhtərəm Ceyms Oldric!

2003-cü ilin oktyabr ayının 31-də Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Nizami Gəncəvi adına Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyində anadan olmağınızın 85-ci ildönümü münasibəti ilə elmi sessiya keçirildi.

Elmi sessiyada Sizin yaradıcılığınızla bağlı dörd görkəmli alim məruzə etdi. Sonra isə Azərbaycan ictimaiyyətinin nümayəndələri və xarici qonaqlar çıxışlar edərək çoxşaxəli yaradıcılığınızdan söz açdılar. Sizin Azərbaycan xalqının milli azadlıq hərəkatından bəhs edən və dünyanın 30-dan artıq dilinə, o cümlədən də 1981-ci ildə Azərbaycan türkcəsinə tərcümə olunaraq oxuculara təqdim olunan məşhur «Diplomat» romanınız hər bir azərbaycanlı üçün əzizdir. Azərbaycan həqiqətləri barədə bu kitab əcnəbi yazıçı tərəfindən qələmə alınmış ən qiymətli əsərdir. Buna görə xalqımız Sizə minnətdardır. Başqa əsərlərinizdə də Azərbaycan mövzusunə toxunmuş,

«Diplomat»ın məntiqi davamı sayılan «Gün keçdi» romanında isə özünüz etiraf etdiyiniz kimi, Azərbaycanı mübarizə meydanında tək qoymayıbsınız.

Azərbaycana göndərdiyiniz məktublardan məlum olur ki, onun tarixinə, mədəniyyətinə, xüsusən də ədəbiyyatına dərindən bələdsiniz.

Qürur hissi ilə nəzərinizə çatdırırıq ki, Azərbaycanda da ingilis ədəbiyyatına böyük maraq vardır. Bütün görkəmli ingilis yazıçı və şairlərinin əsərləri Azərbaycan türkcəsinə tərcümə olunub. Şekspirin, demək olar ki, bütün əsərləri Milli Dram Teatrında səhnəyə qoyulub.

Hörmətli cənab Oldric, Sizi dünya şöhrətli yazıçını bir daha anadan olmağınızın 85 illiyi münasibəti ilə ürəkdən təbrik edir, Sizə həyatda ən böyük nemət olan cansağlığı və yaradıcılığınızda yeni-yeni uğurlar diləyirik.

Yubiley mərasimində çıxış edənlər: prof. Rafael Hüseynov, prof. Nizami Cəfərov, prof. Qəzənfər Paşayev, şair və alim Ayaz Vəfalı, prof. Qulamrza Səbri Təbrizi, Xarici İşlər Nazirliyinin məsul işçisi Ramiz Abutalıbov, prof. Gülrux Əlibəyli, prof. Tofiq Hüseynov,

prof. Zeydulla Ağayev, prof. Şahin Xəlilli,
dosent Namiq Həsənov, dosent Məsiağa
Məhəmmədi, prof. Aleksandr Maqil və başqa-
ları yaradıcılığınızdan məhəbbətlə danışdılar.

İştirakçılar adından
Hörmət və ehtiramla,

Qəzənfər Paşayev

AZERBAYCAN'DAN GELEN DOST SESİ*

Irak Türkmenlerinin can dostu ve aziz yoldaşı Prof. Dr. Gazanfer Paşayev'den Kardeşlik'a çok sıcak bir mektup geldi. Irak'taki Türkmenlerin ve hatta Kerkük'ün Bakü'deki temsilcisi ve hatta büyükelçisi, benim kanaatime Paşayev'tir.

Paşayev'in Vakıf Başkanı İzzettin Kerkük'e gönderdiği bu mektuptaki sıcak duyguları, siz değerli okuyucularımızla da paylaşmak istedim. Onun için bu mektubu aynen yayımlayarak, değerli dostumuz ve aziz kardaşımız Muhterem Paşayev'e, buradan binlerce sevgi ve şükran yüklü selamlar yolluyor, bütün can Azerbaycan'a Telafer'den Mendeli'ye kadar kucak dolusu sevgiler sunuyoruz.

Prof. Dr. Süphi Saatçi

«Sayın İzzettin Kerkük'e

Hörmetli İzzettin Bey! Her defa «Kardeşlik» dergisinin yeni nömresini (sayısını) alan-

* Bax: «Qardaşlıq» dergisi, İstanbul, yıl 5, sayı 19, 2003.

da, ilk olaraq Size Yaradan'dan cansağlığı arzulayıram. Sonra ise bütün işlərimi bir yana koyaraq bir nefese dergiyi sona kimi oxuyuram. Bazen acılı-şirinli göz yaşları tökürem. Derginin son Nisan-Haziran 2003 sayı da istisna olmadı. Xüsusən Erşat Hürmüzlü, professorlar Süphi Saatçı ve Mahir Nakipin Kerkük'e seferləri barədə yazıları meni haldan-hala saldı. Sanki men de onlarla birlikdə Kerkük'ü ziyarət etdim.

İzzəttin Bey, semimiyyətlə deyirəm, Sizin dergi bir elm mərkəzinin görə biləcəyi qədər böyük işlər görür. Derginin hər sayında sanballı elmi məqalələr, tədqiqat işləri çap olunur. Derginiz böyük bir nümunə məktəbinə çevrilib. Men professor Dr. Süphi Saatçı'ye «Terzibaşı'nın Ölümsüz Külliyyəti» məqaləsinə görə dərinlə təşəkkür edirəm. Ata Terzibaşı çox böyük alimdir. Süphi Saatçı onun yaradıcılığına layiqincə qiymət vermişdir. Cengiz Bayraktar'ın «Nesrin Er-bil» məqaləsi də çox mətləblərdən söz açır. Professor Dr. Kamil Nerimanoglu ilə göndərdiyiniz kitabları aldım. Çox-çox təşəkkür edirəm.

İraq Türkmənlərinin lehçəsinə həsr olunmuş luğət və Süphi Saatçı'nin «İraq Türkmən-

ları» kitabları çox gerekli oldu. Menim 212 sayfadan ibaret «*Kerkük dialektinin fonetikasi*» kitabım çap olundu. Eylülün evvelinde 316 sayfanı içine alan «*Kerkük Folklorunun Janrları*» kitabım ışıq yüzü görecek. Kitabın redaktorları akademik Bekir Nebiyev ve professor Mahir Nakipdir. Milli Bilimler Akademimizde ise büyük hecmde «*Kerkük dialekti*» kitabımız neşr olunur. Kitablara inşallah eylül ayında elinize çatacaq.

İzzettin Bey, «*Altunköprüü*» derginiz de her vaxt elime çatır. Son sayda Süphi Saatçi qardaşımın «*Münakaşa etmək*» makalesi gençlərə yol göstərmək, Osman Oğuz'un Azərbaycanla bağlı «*Fevzi Ekrem Terzioğlu*» makalesi gençlərə örnək olmaq bakımından seçilir.

Xalqımız namine gördüyünüz böyük işlər yolunda Size yeni uğurlar və cansağlığı diləyirəm.

QƏZƏNFƏR PAŞAYEV

İzzəddin Kərkükə məktub

ÜRƏKDƏN GƏLƏNİ DEMƏSƏN OLMUR*

Hörmətli Salatın xanım!

Xalq şairi Nəriman Həsənzadəyə həsr etdiyiniz «Poylu beşiyindən məktub» (Bakı, 2008) əsərinizi oxuyanda çox sevindim. Təkcə ona görə yox ki, mənəviyyatına, ziyalılığına dərin hörmət bəslədiyim, poeziyasını cavanlıqdakı məhəbbətlə sevdiyim, yüksək qiymətləndirdiyim şairimiz haqqında diqqətəlayiq əsər yazıbsınız. Nəriman Həsənzadənin yaradıcılığından bəhs edən namizədlilik dissertasiyası, monoqrafiyalar, çoxsaylı məqalələr yazılıb. Elə mən özüm də şairin 1979-cu ildə çıxan «Sən bağışladın» kitabına «Azərbaycan müəllimi» qəzetində geniş rəy yazmışdım (Azərbaycan qəzeti, 18.07.1980).

Sevincimə səbəb olan həm də odur ki, filologiya elmimizə öz dəst-xətti, məntiqi təfəkkürü ilə seçilən Salatın Əhmədli imzalı imanlı, inamlı qələm sahibi gəlib. «Ədəbiyyat qəzeti» redaksiyasında təsadüfən rastlaşanda mənə hədiyyə etdiyiniz «Heydər Əliyevin dil siya-

* Bax: «525-ci qəzet», 24.01.2004.

səti» (Bakı – 2008) və «Səfərnəmə» (Bakı – 2008) kitablarınızı oxuduqdan sonra yuxarıdakı qənaətim daha da möhkəmləndi. Mənə belə gəlir ki, «Heydər Əliyevin dil siyasəti» monoqrafiyanız heydərşünaslıq deyilən fundamental elm sahəsi yaradılmış olsaydı (belə bir elm sahəsinə ehtiyac duyulmaqdadır!), böyük zəhmətin bəhrəsi olan bu əsəriniz heydərşünaslıq elminə layiqli töhfə kimi önəmli yer tutardı.

Ümummilli liderimizin çoxşaxəli fəaliyyəti barədə yazmağın nə qədər çətin, nə qədər məsuliyyətli olduğunu mən də «Xilaskar» («Vəfa» dərgisi, 2004), «Tarix qurub-yaradıcıları yaşadır» («Azərbaycan» qəzeti, 10.11.2007) məqalələrimi, «Nostradamusun möcüzəli aləmi» (Bakı-2007, s. 362–364) kitabımı və başqa mətbu orqanlarda çıxan məqalələrimi yazarkən öz üzərimdə hiss etmişəm. Necə olsa da, qəti qənaətim belədir: Heydər Əliyev elə bir düha, əgər belə demək mümkünsə, elə bir abidədir ki, bu abidənin daha möhkəm, daha davamlı və möhtəşəm olmasında bir kərpic qoyanın da, yüz kərpic qoyanın da zəhməti təqdirlə yad edilməlidir.

Sizin «Heydər Əliyevin dil siyasəti» əsərinizə bu müstəvidən baxır və təqdir edirəm. O ki, qaldı «Səyahətnamə» əsərinizə, həqiqət nəminə deməliyəm ki, maraqla oxuduğum bu böyük həcmli kitabınız söhbət açdığınız 20-dən artıq ölkənin bəzisinin xalqları, tarixi, coğrafiyası, adət-ənənəsi, psixologiyası, həyat tərzi, mədəniyyəti barədə azərbaycanlı oxuculara dolğun məlumat verən ilk əsər olmaq baxımından böyük dəyər kəsb edir.

Dünyanın bir çox ölkələrində elmi yığıncaqlarda və səfərlərdə olan, səfər qeydlərini çap etdirərək oxucuların mühakiməsinə təqdim edən akademik Budaq Budaqovun «Salatın xanımın uğurlu səfərləri» və kitabın redaktoru, şair-alim Fəridə Ləmanın «Ayaqların və qələmin yorulmasın» adlı maraqlı məqalələri kitabın məziyyətlərindən söz açır.

Kitabda qədirşünaslıqla ömür-gün yoldaşınıza ünvanladığınız minnətdarlığınız da diqqətimdən yayınmadı. Həqiqətən də, Tağı Məhəmməd oğlunun ziyalılığı, həyatı olduğu kimi dərk etməsi, geniş ürəyi sayəsində səyahətləriniz baş tutmuş, «Səfərnamə»niz ərsəyə gəlmiş, işıq üzü görmüşdür.

Salatın xanım, məlumdur ki, səyahətlə bağlı əsərlər təkcə səyahət təəssüratı olaraq qalmır, həmin dövr haqqında tarixi sənədə çevrilir. Məhz buna görədir ki, tədqiqatçılar hər hansı zaman kəsiyindən söhbət açanda, mötəbər mənbə kimi o dövrün səyyahlarının əsərlərinə müraciət edirlər. Lakin səfər qeydləri aparmaq ilk baxışda şirnikləndirici görünə də, çətin bir işdir. Mən bunu qədim mədəniyyət mərkəzi İraqdan bəhs edən «Altı il Dəclə-Fərat sahillərində» kitabımı yazarkən dərk etmişəm.

Hissə qapılmadan nəyi qələmə alasan, nədən yazasan ki, xalqın heysiyyətinə toxunmayasan, gələcək nəsillər səni lənətləməsin, ehtiramla yad etsin, yazdıqlarından bəhrələnsin. Bu, təbii ki, böyük həyat təcrübəsi, dünyagörüşü, dərin biliyi, geniş ürəyi, müşahidə qabiliyyəti olan qələm sahiblərinin payına düşür.

Bu baxımdan, mən sizi xoşbəxt taleli yazarlardan hesab edirəm. Dünyada bəşəriyyətin ən böyük kəşfi mədəniyyətə və inkişafa xidmət edən kitablardır. Bir ildə oxuculara üç gərəkli kitab hədiyyə etmək özü də böyük xoşbəxtlikdir. Sizin yazı tərziniz, səmimiyyə-

tiniz, xalqlara, müxtəlif irqlərə xoş münasibətiniz, məntiqi nəticəyə gəlmək qabiliyyətiniz məni olduqca qane etdi.

«Səfərnamə»də söhbət açdığınız ölkələrin çoxunda mən də olmuşam. Odur ki xatirələrimi, xüsusən də gənclik xatirələrimi mənə yenidən yaşatdığınıza görə minnətdarlığımı qəbul edin.

Qəzənfər Paşayev

HÖRMƏTLİ ELÇİN MÜƏLLİM!

Sizinlə son görüşüm mənə dərin təsir etdi. Söhbətimizi olduğu kimi «Həyat haqqında düşüncələr» adı altında çap etmək olardı. Sə-mimi və açıq söhbətiniz məni valeh etdi. Şəx-siyyətinizin aliliyi, ürəyinizin və qələminizin xoş niyyətə xidmət etməsi sizi hamının se-vimlisinə çevirib.

Uzun illərdir ki, mən Nizami adına Ədə-biyyat İnstitutunda Müdafiə Şurasının üzvü-yəm. On ilə qədər həmin şuranın həmsədri olmuşam. Sizin yaradıcılığınıza həsr olunmuş doktorluq (Nərgiz Paşayeva) və namizədlik dissertasiyalarının müdafiəsində sədrlik edə-rkən qürur hissi keçirmişəm. Alimlərimizin Sizə və yaradıcılığınıza isti münasibətini gö-rərək sevinmişəm. Onu da hiss etmişəm ki, ziyalılarımız Sizə güvənc yeri kimi baxırlar. Ziyalılara rəhbərlik etmək çətindir. Bunu Siz bacarırsınız. Siz xalqımızı hər səviyyədə təm-sil edə bilən ziyalılarımızdansınız.

Əziz Elçin müəllim, məramım görkəmli yazıçı, tənqidçi, dövlət xadimi kimi Sizi səciy-yələndirən məziyyətlərdən söz açmaq deyil,

Xalq yazıçısı Elçinə məktub

sadəcə olaraq Sizə olan hörmət və ehtiramımı izhar etmək, Sizin də sevincinizə səbəb ola biləcək şad xəbəri diqqətinizə çatdırmaqdır. Hamının çox sevdiyi «Mahmud və Məryəm» romanınız sentyabr ayında Kərkükdə çapdan çıxacaqdır. Kitabı çapa Azərbaycan ədəbiyyatının dostu, İraq-Azərbaycan ədəbi əlaqələri yolunda misilsiz xidmətlər göstərən Dr. Əbdüllətif Bəndəroğlu ilə birgə hazırlamışıq. Kitabda mənim «Elçinin sənət dünyası» adlı əhatəli giriş məqaləm də yer alacaq.

Elçin müəllim, filologiya elmləri namizədi Gülzar İbrahim qızı ilə birgə hazırladığım və öz hesabıma çap etdirdiyim «İsi Məlikzadə – 70» (2004), «Hüseyn Arif–80» (2004), «Tofiq Bayram – 70» (2005), «Əlibala Hacızadə – 70» (2005), «Fikrət Qoca – 70» (2005), «Bəkir Nəbiyev – 75» (2005) portret kitabları arzunuzla Sizə göndərirəm.

Hörmət və ehtiramla,

Qəzənfər Paşayev

P.S. Yazıçının «Mahmud və Məryəm» romanı, həqiqətən də, 2007-ci ilin payızında Kərkükdə mənim giriş məqaləmlə çap edildi – **Q.P.**

«KREDO» QƏZETİNİN
BAŞ REDAKTORU
ƏLİ RZA XƏLƏFLİYƏ*

Hörmətli Əli Rza müəllim!

Türkiyədə Türk Dil Qurumu və Erciyəs Universitetinin Fənn Ədəbiyyat fakültəsinin birgə keçirdiyi «Uluslararası çağdaş İraq-türkman dili və ədəbiyyatı» adlı elmi konfransda iştirak etdiyimə görə həmişə maraqla izlədiyim və təqdir etdiyim qəzetimizin son iki sayını oxuya bilməmişdim. Qəzetin təkcə 19 aprel tarixli sayında (№13, 488) nə qədər zəngin, nə qədər maraqlı ensiklopedik məlumat vardır. İstər-istəməz qardaş ölkədə nəzərdən keçirdiyim zövqlə, rəngli şəkillərlə bəzədilmiş qəzetlər göz önünə gəldi. On beşiyirmi səhifəlik qəzətlərdə gedən materialları bir yerə toplasan, 3–4 səhifə çıxa-çıxmaya. Bizdə də belə qəzet və dərgilər az deyildir. Mən hələ ziyalılarımızı gözdən salmaq məqsədilə bəzi qəzətlərdə baş alıb gedən yalan və iftiralarla dolu, heç bir məna kəsb eləməyən yazıları demirəm. Mənim bu məktubu yaz-

* Bax: «Kredo» qəzeti, 10.05.2008.

mağımın bir səbəbi də, əslində, elə bununla bağlıdır. Səmimiyyətlə deyirəm, qəzetinizin bu sayında diqqəti çəkməyən, maraqla oxunmayan bir yazıya belə təsadüf edilmir. Akademik Bəkir Nəbiyevin T.Salamoğlunun «Əhməd Cavad yaradıcılığı Azərbaycan və türk alimlərinin araşdırmalarında» əsərinə həsr etdiyi «Təfəkkürün dərinliyi, tədqiqatın təzəliyi» silsilə yazısının davamı, fil.e.n. Gülxani Pənahın Dədə Qorqudla bağlı «Anar və folklor» monoqrafiyasından parçalar (burada əsərin ana axarını «O torpağı ki qoruya bilmədin, onu əkib-becərməyə dəyməz. O torpağı ki əkib-becərmədin, onu qorumağa dəyməz» fəlsəfi fikri təşkil edir), Dəmir Gədəbəylinin görkəmli alim və pedaqoq Mir Cəlal Paşayevə həsr etdiyi poeması, tənqidçi Vaqif Yusiflinin «Şeirimizin bu günü, bu günümüzün şeiri» məqaləsi, fil.e.d. İsmayıl Kazımovun prof. Məhəmməd İracoğlunun monoqrafiyasına həsr olunmuş «Azərbaycan şeirinin tarixi və yeni nəzəriyyəsi» məqaləsində rus tədqiqatçısı İ.V.Steblevanın VI–VIII əsrlərin türk poeziyasından apardığı tədqiqatlar ön plana çəkilir. İstər-istəməz düşünürsən. Bir çox ədəbiyyatçılarımız Azərbaycan poeziyasının XIII–XIV

əslərdə intişar tapdığından söz açırlar. Belə çıxır ki, biz türkdilli xalq deyilik. Belə çıxır ki, «Kitabi-Dədə Qorqud»un bizə dəxli yoxdur. Bəzi dilçilərimiz laqeydlik göstərir. AMEA-nın müxbir üzvü, prof.Tofiq Hacıyev, prof. Qəzənfər Kazımov kimi dilçilərin harayına səs verənlər isə təəssüf ki, azdır. Dünya şöhrətli bəstəkarımız Qara Qarayevin 90 illik yubileyi münasibətilə tələbələrin çox maraqlı yazıları, Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin «Leyli və Məcnun» əsasında «Nizami və Füzuli arasında bir qarşılaşdırma» əsərindən silsilə yazısının davamı, dosent Gülşən Əliyevanın «Füzuli poetikasının bədii sistem kimi tədqiqi», Xalq yazıçısı, şair Söhrab Tahirin «Naməlum qadının gündəliyi» povestindən parçalar, yazıçı Tahir Kazımovun «Həsərlənmiş sevgi» adlı publisistik yazısı, məşhur xanəndə Keçəçi oğlu Məhəmməd həsr olunmuş məqalə, İsmayıl bəy Qutqaşının yenicə üzə çıxarılmış «İki quşun söhbəti» şeiri haqqında yazı və şeirin özü, saz-söz sənətinin bilicisi, bir çox saz havalarını nota köçürən dosent İlqar İmamverdiyev haqqında yazı, Güney Azərbaycan olan Tağı Pıləçaylının xeyli sayda şeiri və bayatıları, çağdaş folklorşünaslıq elmimizin

patriarxı, folklardan ilk dərs vəsaiti yazan (İ.Babayevlə birgə) Əməkdar elm xadimi, prof. Paşa Əfəndiyev haqqında dosent Mahmud Allahmanlının məhəbbətlə yazılmış sanballı məqaləsi (burada da ibrət götürüləcək məqamlar çoxdur: Paşa müəllimdən mən elmi, həyatı və insanlığı öyrənmişəm. O, mənim nəzərimdə pirdi, məbəddi, ocaqdı), şair-dilçi alim Kamal Bayramın yaxınlarda işıq üzü görmüş böyük həcmli «İki dünya arasında» kitabına rəy, sizin «Gündəliyin izi ilə» silsilə yazınızın sonu və Şadimanın yaradıcılığına həsr etdiyiniz «Adı Şadiman olanın...» silsilə yazınızın davamı, Sona Xəyalın «Fikrət Qoca» kitabı haqqında Nijad Mikailzadənin düşüncələri, Folklor İnstitutunda Aşıq Ələsgərə həsr olunmuş poeziya günləri barədə yazı, Xəzail Ərdağın «Axaq ayı» adlı epik-lirik janrda yazılmış bir səhifəlik təmsili, Əliağa Kürçaylının 80 illiyi ilə ilgili yazı, Qəzənfər Səzbəndin şeirləri, yeni çəkilmiş kliplər və s. haqqında yazılar yer alır. Bu yazılarda, hər şeydən əvvəl, məzmun, məna, elmilik, məntiq, dilin rəvanlığı və səlisliyi müşahidə olunur. Sevindirici haldır ki, qəzetinizdə elmi mübahisələrə meydan verilir, ancaq qərəzli yazılara yer verilmir.

Əli Rza müəllim, qəzetin elə təkə bu sayının ərsəyə gəlməsində çəkdiyiniz titanik zəhməti bir yaradıcı adam kimi dərindən dərk etdiyimdəndir ki, ürəyimin səsinə hay verərək bu məktubu yazdım.

Qloballaşmanın qlobal təzadlarla aləmə meydan oxuduğu, milli dəyərlərimizin aşınmalarla üzləşdiyi, prof. Nəsir İmanquliyevə həsr olunmuş «Mətbuatımızın klassiki» məqalələr toplusu kitabında Xalq şairi Sabir Rüstəmxanlının doğru olaraq qeyd etdiyi kimi, mətbuatda qeyri-peşəkarlığın tüğyan etdiyi, sözün ucuzlaşdığı, özünü və sözünü bilməyən adamların jurnalistlik iddiası ilə ortaya atıldığı bir zamanda nə yaxşı ki, xalqa vicdanla xidmət edən ziyalılarımız, «Kredo» kimi məna dolu bəzi qəzetlərimiz vardır.

Qardaşım, ədəbiyyatımıza, elmimizə, mədəniyyətimizə xoş niyyətlə, vicdanla, təmənnəsiz xidmətlərinə görə sənə minnətdarlığımı bildirirəm.

Hörmətlə,

Qəzənfər Paşayev

Əli Rza Xələfliyə məktub

HÖRMƏTLİ SƏKİNƏ XANIM!

Azərbaycan ədəbiyyatının böyük dostu Əbdüllətif Bəndəroğlu haqqında gözəl dissertasiya yazdığını nəzərə alaraq bəhrələnmək üçün aşağıdakı kitabları qaytarmaq şərti ilə sənə göndərirəm:

1. «Kitabi-Dədə Qorqud» (ərəbcə). Bağdad, 2007.
2. «Altı il Dəclə-Fərat sahillərində» (ərəbcə). Bağdad, 1996.
3. Elçin. «Mahmud və Məryəm». Kərkük, 2007.
4. Rəsul Rza. «Ağlayan çox, gülən hanı?». Kərkük, 2007.
5. Füzuli haqda məqaləm və toplu (ərəbcə). Bağdad, 1994.
6. Q.Paşayev. İraq-türkman folkloru. Bağdad, 1995.
7. «Yurd» dərgisinin bütün sayları. Bəndəroğlunun ölümündən sonra kürəkəni Cəlal Poladın buraxdığı saylar daxil olmaqla (№16, 17, 18).

Hörmətlə,

Elmi rəhbərin Qəzənfər Paşayev

Mart, 2011

P.S. Səkinə Qaybaliyeva 18 yanvar 2012-ci ildə «Əbdüllətif Bəndəroğlunun ədəbi-elmi fəaliyyəti» mövzusunda namizədlik dissertasiyası müdafiə etdi – red.

Səkinə Qaybaliyevaya məktub

GECİKMIŞ MƏKTUB*

Əziz İmamverdi müəllim, maraqlı fikir və mühakimələrlə adamı məftun edən, muncuq kimi gözəl xətlə yazılmış hər iki məktubunuz mənə vaxtında çatmadığına görə sizə vaxtsız cavab verməkdən çəkindim.

Təsəllini onda tapıram ki, Neftçalada yüksək səviyyədə keçirilən yubileylərinizdə iştirak etmək və haqqınızda ürək sözlərimi demək mənə də qismət olub. Yaxşı yadımdadır, yubileylərinizə dostumuz, Xalq şairi Qabil və Ayaz Vəfalı ilə gələrdim. 70 illik yubileyinizdə Qabilin əzbərdən dediyi:

*Bu ev bülbiül yuvasıdı, dəyməyin,
Bəd niyyətlə qapısını döyməyin.
İmamverdi bir təvazö heykəli,
Qarşısında özünüzü öyməyin.*

– kimi həqiqətdən xəbər verən sətirlər yaddaşından silinməyib.

İnsan yolda tanınar – deyirlər. Biz sizinlə yol yoldaşı olmuşuq. Avtobusla İraqa – dahi Füzulinin yubileyinə birgə gedib-gəlmişik.

* «Ədəbiyyat qəzeti», 09.01.2009.

Xalq yazıçıları Elçin və Anar başda olmaqla hamının Sizə ehtiram və qayğı göstərdiyinin şahidi olmuşam. Səfər vaxtı mən Sizi daha yaxından tanıdım. Gizlətmirəm, qürur hissi duyuram ki, Sizin kimi imanlı bir şəxsiyyətin, vicdanlı alimin, nümunəvi el ağsaqqalının müasiriyəm.

Sizinlə təmasda olmağı özümə şərəf sayıram. Siz xalqımızın iftixarı olan yazıçı və şairlərimizin dostu, yadigarısınız, çox zəngin kitabxananız, qiymətli əsərləriniz var.

İmamverdi müəllim, bu gecikmiş məktubu «Azərbaycan» jurnalında (№11, 2008) görkəmli alim Məsud Əlioğlunun xatirəsinə həsr etdiyiniz «Söndükdə zəka əhli-Vətən ağlayacaqdır» adlı məqalənizin təsiri altında yazıram. Etiraf edirəm, mən Məsud Əlioğlunun portretini və şəxsiyyətini tam parlaqlığı ilə əks etdirən 2-ci bir yazıya rast gəlməmişəm. Evinizdə qonaq olarkən Bəxtiyar Vahabzadə, Xudu Məmmədov və Məsud Əlioğlunun xatirə dəftərinizə hərənin bir cümlə yazdığını xüsusi vurğulayırsınız.

Mən hikmət sahibləri Bəxtiyar Vahabzadə və Xudu Məmmədovun yazdıqlarına toxunmadan (onlar haqqında Siz müfəssəl danışib-

sız) Məsud Əlioğlunun yazdığını yada salıram. Tək bircə cümlədən onun necə təfəkkür sahibi olduğu özünü göstərir: «Ürək yandığı, beyin qandığı, insan inandığı, eşq alovlandığı anda gözəldir».

Zamanın yaddaşsızlığı üzündən az qala unudulmağa üz tutan, az yaşayıb, çox iş görən, ədəbiyyatşünaslıq elmimizin tarixində halalca yeri olan məhsuldar alim haqqında az sözlə bitkin əsər yaratdığınıza görə sizə minnətdaram – demək azdır. Hər sadə cümlədəki hikmət məni haldan-hala saldı. Bir daha dünyanın faniliyini göz önünə gətirdim. Odur ki bu qısa məktubu yazmağa tələsdim.

Sizə ən azı memuarlarınızı, xatirələrinizi yazıb bitirmək naminə Yaradandan cansağlığı, uzun ömür təmənna edən

Qəzənfər Paşayev

QAFQAZ MÜSƏLMANLARI
İDARƏSİNİN SƏDRİ
ŞEYXÜLİSLAM HACI ALLAHŞÜKÜR
PAŞAZADƏYƏ*

Hörmətli Şeyx Həzrətləri!

Sizi – dünyanın ən nüfuzlu din xadimlərindən birini yubileyiniz münasibətilə ürəkdən təbrik edirəm.

Siz taleyi doğuluşundan müəyyənləşdirilən, Müqəddəs kitabımızdan irəli gələn elmi və əxlaqi dəyərlərə arxalanan, mütərəqqi ideyalarla yaşayan, aydın düşüncə və etiraf edilməyə layiq təfəkkür sahibi olan din xadimlərinəsiniz. Bütün dünyada Azərbaycan xalqına başucalığı gətirən böyük şəxsiyyətsiniz. İbrətamiz və mənalı həyat yolu keçmişsiniz. Siz yüksək intellektə, mənəviyyata malik, millətin ağırları ilə yaşayan, vətənin taleyüklü problemlərinin ağırlığını ürəyində daşıyan, onların həllinə çalışan, xalq tərəfindən etiraf edilən bir ziyalı, xoşbəxt taleli insansınız. Allahın verdiyi ömür payını

* Bax: **Qəzənfər Paşayev**. Seçilmiş əsərləri, Bakı, «Təhsil», 2012, s. 190.

sağlam və gümrah yaşamağınızı arzu edirəm.

Allah Sizi qorusun!

Dərin hörmət və ehtiramla,

Qəzənfər Paşayev

«AZƏRBAYCAN» JURNALININ
BAŞ REDAKTORU
İNTİQAM QASIMZADƏYƏ

Hörmətli İntiqam müəllim!

Azərbaycan Dillər Universitetinin aspirantı Müşfiq Babayev mənim rəhbərliyimlə görkəmli ABŞ yazıçısı, Nobel mükafatı laureatı Con Steynbek və Azərbaycan ədəbiyyatından bəhs edən çox maraqlı «Con Steynbek yaradıcılığı Azərbaycan ədəbiyyatı ilə müqayisəli kontekstdə» mövzusunda namizədlik dissertasiyasını bitirmək üzrədir. Tədqiqatçının ABŞ-da və Azərbaycanda, o cümlədən Sizin baş redaktoru olduğunuz «Azərbaycan» dərgisində (№1, 2004) maraqlı məqalələri çap olunub. Bildiyiniz kimi, Prezidentimiz İlham Əliyevin sərəncamı ilə Nobel mükafatı laureatlarının kitabları Azərbaycan dilinə tərcümə edilərək çap edilir. Müşfiq Babayev yazıçının «Həyəcanlarımızın qışı» romanını tərcümə edir, «Qəzəb salxımı» romanının isə redaktoru təyin edilib.

Müşfiq bu günlərdə ABŞ-dan qayıdıb. Tədqiqatçının «Con Steynbek yaradıcılığında sufilik və transsendentalizm» adlı məqaləsi

İntiqam Qasımzadəyə məktub

çap üçün qəbul edilib. Ədəbiyyatşünaslıq el-
mimiz üçün yenilik olan həmin yazını jurna-
lınıza təqdim edir, heç yerdə çap olunmayan
bu orijinal tədqiqatın çapını tövsiyə edirəm.

Hörmətlə,

Qəzənfər Paşayev

*P.S. Tədqiqatçının məqaləsi may ayında Con
Steynbek Tədqiqatlar Mərkəzində (ABŞ) və «Azərbay-
can» jurnalında (№5, 2009) çap olundu – Q.P.*

«ƏDƏBİYYAT QƏZETİ»NƏ*

Hörmətli redaksiya!

Azərbaycan Dillər Universitetinin aspirantı Müşfiq Babayev mənim rəhbərliyimlə görkəmli ABŞ yazıçısı, Nobel mükafatı laureatı Con Steynbek və Azərbaycan ədəbiyyatından bəhs edən maraqlı «Con Steynbek yaradıcılığı Azərbaycan ədəbiyyatı ilə müqayisəli kontekstdə» mövzusunda namizədlik dissertasiyasını tamamlamaq üzrədir.

Tədqiqatçının ABŞ-da və Azərbaycanda məqalələri çap olunmuşdur.

Müşfiqin «Azərbaycan» jurnalı (№ 5, 2009) və Con Steynbek Tədqiqatlar Mərkəzində (ABŞ, may, 2009) çap olunan «Con Steynbek yaradıcılığında sufilik və transsendentalizm» məqaləsi ədəbi ictimaiyyətin marağına səbəb olmuşdur.

Bildiyimiz kimi, möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin sərəncamı ilə Nobel mükafatına layiq görülmüş dünya ədiblərinin əsər-

* Müşfiq Babayevin adı keçən məqaləsini qəzetin 14.08.09 tarixli sayında çap edən qəzetin baş redaktoru Ayaz Vəfaliya təşəkkür edirəm.

ləri Azərbaycan dilinə çevrilərək çap edilir. Müşfiq Babayev Con Steynbekin «Həyəcanlarımızın qışı» romanını ingilis dilindən Azərbaycan dilinə tərcümə etmiş, yazıçının Azərbaycan dilində çıxacaq «Qəzəb salxımı» romanının redaktorluğu da ona həvalə olunmuşdur. O, eyni zamanda «Con Steynbek və Elçin yaradıcılığı müqayisəli kontekstdə» adlı məqalə yazmışdır. Oxucuların marağına səbəb ola biləcək həmin məqaləni qəzetinizdə çap etməyi tövsiyə edirəm.

Hörmətlə,

Qəzənfər Paşayev

YAZIÇI SALATIN ƏHMƏDLİYƏ

Hörmətli Salatın xanım!

Bu mənim sizə ünvanladığım ikinci məktubdur. Birinci məktubum «525-ci qəzet»də çap olundu (24.01.09). «Ürəkdən gələnə deməsən olmur» adlı həmin yazıda yaradıcılığınıza layiq olduğu qiyməti vermişəm. Sonralar «Ədəbiyyat qəzeti»ndə real həyatı əks etdirən kiçik həcmli hekayələrinizi oxudum. Yığcamlığı, səmimiliyi və bədiiliyi ilə seçilən hekayələriniz məni qane etdi. Bir ana kimi duyğularınızı, həyat yaşantılarını gözəl və inandırıcı təsvir edibsiniz. Mənə belə gəlir ki, qələminizi bu sahədə sınısanız, şəksiz, uğurlar qazanacaqsınız.

Bir məsləhətim də var. Bədii ədəbiyyatı çox oxuyun, yazıb-yaratmağa vaxt qalmadığından çəkinməyin. Yaradıcılığın dəyəri çap olunan əsərlərin həcmi və sayı ilə ölçülmür. Adamlar tanıyıram 10–15 kitabı çıxıb. Lakin ədəbiyyata dəxli olmayan adamlardır. Belələri yaradıcılığın əzəmətli aldanışına uyan talesiz insanlardır. «Həcc ziyarəti» kitabınızın əlyazmasının cəmi 15 səhifəsini oxuya bildim. Məlumunuz olsun ki, bir gözüm nu-

Salatın Əhmədiyə məktub

runu itirib. Bircə göz umuduna qalmışam. Həkimlər gözümə diqqətli olmağı tələb edirlər.

Salatın xanım, «Həcc ziyarəti» əsəriniz bir ədəbiyyat adamı kimi, dünyanın bir çox ölkələrində səfərdə olmuş təcrübəli adam kimi Sizi fərqləndirməlidir. Kitabı yazmamışdan əvvəl dünya dinləri, xüsusən də İslam dini ilə bağlı kitablar oxusanız, Şərqlə bağlı oxuduğunuz kitabları göz önünə gətirsəydiniz, əsər daha maraqla oxunardı. Bir vaxt Nəbi Xəzri «Peyğəmbər» adlı poema yazdı, uğursuz alındı. Zəlimxan Yaqubun «Peyğəmbər» poemasını yazması elə bununla bağlıdır. Fikir versəniz, görərsiniz ki, Zəlimxan Yaqub külli miqdarda elmi və dini kitablar oxuyub və yerli-yerində onlardan istifadə edib.

Salatın xanım, «Həcc ziyarəti» kitabınız adi kitablardan deyil. Bu kitabın oxucularının və dəyərləndirənlərin sayını təsəvvürümə gətirməkdə çətinlik çəkirəm. Mənə inanın, «Həcc ziyarəti» sizin tale əsəriniz olacaq.

Sizə yaradıcılığınızda yeni-yeni uğurlar diləyən:

Hörmətlə,

Qəzənfər Paşayev

AKADEMİK İSA HƏBİBBƏYLİYƏ*

Hörmətli İsa müəllim!

Hər dəfə səmimi avtoqraflarla göndərdiyiniz kitabları alanda sevinirəm. Ona görə sevinirəm ki, yüksək vəzifə və rütbələr, həyatın şirnikləndirici keşməkeşləri sizi həyat amalınızdan – ədəbiyyatımıza fədakarcasına sədaqətlə xidmətdən yayındıra bilməmişdir.

Keçən il göndərdiyiniz çox böyük həcmli, çox da sanballı «Ədəbi tarixi yaddaş və müasirlik» kitabınızı diqqətlə oxudum. Ağlın gözü ilə baxsaq, orada başqa bir mənzərənin şahidi olarıq. Folklorşünaslıqdan başlamış «Klassik ədəbiyyat», «Çağdaş ədəbiyyat», «Tənqid və ədəbiyyatşünaslıq», «Ədəbiyyat nəzəriyyəsi məsələləri», «Elmi-ədəbi əlaqələr» və s. kimi fəsillərin hər biri ayrıca monoqrafiya təsiri bağışlayır. Bu kitabda nəinki ədəbiyyatsevərlər, hətta ədəbiyyatşünaslar üçün yeni olan məsələlər çoxdur. Tanınmış ədəbiyyatşünas alimlərimiz «Ədəbiyyat qə-

* Bax: «Ədəbiyyat qəzeti», 05.03.2010; **Qəzənfər Paşayev**. Seçilmiş əsərləri, V cild, 2012, s. 195–197.

zeti» və başqa mətbu orqanlarda bu dərin məzmunlu kitabın məziyyətləri haqqında ətraflı söz açıb, onu yüksək qiymətləndiriblər. Qənaətimə görə 60 illik yubileyinizə bundan mənalı töhfə ola bilməzdi.

Mən Sizin Misirdə ərəb və ingilis dillərində çap olunmuş «Çağdaş Azərbaycan ədibi Cəlil Məmmədquluzadə» və Pakistanda urdu dilində çıxan çox böyük həcmli «Görkəmli Azərbaycan mütəfəkkiri Cəlil Məmmədquluzadə» kitablarınızı oxuyub mətbuatda geniş rəylə çıxış etmişdim («Ədəbiyyat qəzeti», 06.06.2008). Fundamental əsərlərinizi Azərbaycan dilində də oxumaq arzusunda idim. Nəhayət ki, istəyimə çatdım.

Qardaşım, fevralın 21-də göndərdiyiniz «Cəlil Məmmədquluzadə» («Əcəmi» nəşr., 2009), «Cəlil Məmmədquluzadə. Mühiti və müasirləri» (Naxçıvan – 2009) və sizə həsr olunmuş «Ömrün illəri və izləri» («Elm və təhsil» – 2009) adlı möhtəşəm kitabları minnətdarlıqla aldım. İlk iki kitabla bağlı onu deyə bilərəm ki, siz nəinki doğma respublikamızda, eləcə də İranda, Türkiyədə və İraqda da Cəlil Məmmədquluzadənin ən müqəddir tədqiqatçısı kimi tanınırsınız. Bu

bir həqiqətdir ki, indi Cəlil Məmmədquluzadədən söz düşəndə göz önünə ilk gələn Siz olursunuz. Mənə qalırsa, alim üçün bundan böyük xoşbəxtlik düşünmək çətindir.

O ki qaldı sizin 60 illik ömür yolunuzdan, yaradıcılığınızdan bəhs edən 656 səhifəlik «Ömrün illəri və izləri» kitabına, bu kitabdan hasil olan qənaətim budur ki, illəri illərə calayıb həyatın mənasını anlamadan uzun ömür sürmək hünər deyil. Hünər həyatı dərk edərək mənalı yaşamaq, özündən sonra iz qoyub getməkdir. Siz bu mənada itən qızılı tapmaq olar, itən vaxtı yox» – deyərək gecəni-gündüzə qatan, usanmadan çalışan, hamı tərəfindən etiraf edilən, barmaqla sayılacaq alimlərimizdənsiniz.

İsa müəllim, «Ömrün illəri və izləri» adlı kitabda görkəmli alimlərimizin məqalələri gördüyünüz miqyaslı işlərdən söz açır, kompas kimi həqiqəti göstərir, ömür yolunuza və yaradıcılığımıza işıq tutur. Sizi bir alim, etibarlı dost, nüfuzlu şəxsiyyət kimi daha yaxından tanımağa yardımçı olur. Kitabda yaradıcılığınıza həsr etdiyim «Əbədiliyə aparan yolun yorulmaz yolçusu» (bax: «Ədəbiyyat qəzeti», 6.06.2008) adlı məqaləmə də yer

ayırduğınıza görə sizə və kitabın tərtibçisi Aypara Behbudovaya təşəkkür edirəm. Haqqınızda ürək sözlərimi həmin məqalədə ifadə etdiyimdən bu məktubda sonralar qəlbimə hakim kəsilən duyğularımı, qənaətlərimi bölüşdürməklə kifayətləndim.

Hörmətli İsa müəllim, istər rəhbərlik etdiyiniz Naxçıvan Dövlət Universitetində, istər mənim çalışdığım Ədəbiyyat İnstitutunda, istərsə də Folklor İnstitutunda Müdafiə Şuralarının yığıncaqlarında tez-tez görüşürük. Bəzən eyni dissertasiya işi üzrə opponent olur, təmasda olmaq fürsətindən faydalanırıq. Etiraf edirəm ki, sizin Müdafiə Şurasının sədri və ya opponent kimi çıxışlarınız, məntiqi ümumiləşdirmələriniz, ədəbiyyatşünaslıq elminin dərin qatlarına nüfuz etməyiniz məni həmişə həm heyran edib, həm də yaxşı mənada düşündürüb. Cavabını tapanda qürur hissi keçirmişəm. Məlum olub ki, siz, eləcə də indi tanınmış alimlərimiz Teymur Kərimli, Nizaməddin Şəmsizadə, Vilayət Quliyev, Məhərrəm Qasımlı, Bəhlul Abdulla, Kamran Əliyev, Alxan Bayramoğlu, Zaman Əsgərli, Muxtar İmanov və başqaları elm məbədi, Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda aspi-

rant olmuş, Məmməd Arif, Həmid Araslı, Məmmədcəfər Cəfərov, Mirzə İbrahimov, Kamal Talıbzadə, Əziz Mirəhmədov, Şıxəli Qurbanov, Mirzağa Quluzadə, Yaşar Qarayev, Məmmədhüseyn Təhmasib, Azadə Rüstəmo-va, Qasım Qasımzadə, Kamran Məmmədov və onların yadigarı Bəkir Nəbiyev kimi korifey alimlərimizdən, elm fədailərindən dərs almış, mükəmməl məktəb keçmiş, onlara layiq alim kimi yetişmişsiniz. Məni sevindirən odur ki, siz müəllimlərinizin xalq üçün gərəklı işlərini üzağlığı ilə davam etdirərək özünüz də elm fədaisinə çevrilmişsiniz. Qoy ədəbiyyatşünaslıq elmimiz naminə qələminiz və zəhniniz bundan sonra da kəsərli olsun! Heç vaxt həvəsdən düşməyəsınız. Sizə möhkəm cansağlığı, könül xoşluğu diləyən

Qəzənfər Paşayev

İsa Həbibbəyliyə məktub

PROFESSOR
AĞAVERDİ PAŞAYEVƏ
MƏKTUB

Əzizim Ağaverdi müəllim!

Tanış olduğumuz gündən, qohum olmasaq da, bir-birimizə «Əmioğlu» deyə müraciət edirik. Telefon zəngimə cavab verəndə də, mənə telefon açanda da elə tərzdə əmioğlu deyirsiniz ki, hiss edirəm, Siz də mənim kimi tanışlığımızdan, az qala dostluq həddinə çatan isti münasibətimizdən məmnunsunuz. Mən münasibətlərimizdən qürur duyuram. Ona görə ki, Azərbaycanın ən gözəl ziyalılarından birinin «əmioğlusuyam».

Əmioğlu, Siz xoşbəxt insansınız. Təkcə ona görə yox ki, professorsunuz, yüksək fəxri adınız var. İllərdən bəridir ki, xalqımızın mədəni həyatında hissediləcək rol oynayan, mənəvi dəyərlərimizin qorunması və təbliğində xüsusi xidmətləri olan böyük bir kollektivə qüsursuz rəhbərlik edirsiniz. Siz bir də ona görə xoşbəxtsiniz ki, Sahib kimi oğlunuz – davamçınız vardır. Doğrudur, xoşbəxtlik nisbi və ötəri olur. Lakin çinlilərin müdrik kəlamında deyildiyi kimi, əbədi xoşbəxtlik də var.

Bu, hər adama nəşib olmayan o xoşbəxtlikdir ki, insan övladlarından yarisın, canı sağ olsun.

Əmioğlu, mən də hamı kimi gənc muğamatçıların İkinci Muğam müsabiqəsini böyük sevinclə izləyirdim (müsabiqədə Güney Azərbaycandan olan gənc xanəndənin iştirak etməsi məni xüsusilə sevindirdi. Bu, birliyimizin ən bariz nümunəsi idi).

Bütün dünyanın izlədiyi müsabiqənin tarzəni oğlunuz Sahib idi. Səmimiyyətlə deyirəm, müsabiqədən sonra Sahib otaylı-butaylı bütöv Azərbaycanın oğlu oldu. Mənə görə müsabiqədə ən böyük imtahanı Sahib verdi və muğamat biliciləri – yüksəkixtisaslı mütəxəssislərin yanında üzünüzü ağ elədi. Sahib coşaraq virtiozcasına çalanda, sürəkli alqışlar möhtəşəm salonun divarlarını silkələyəndə, operatorlar hərdən sizi göstərirdilər. Həmin anda sizin sifətinizi bürüyən məmnunluğu, xoşbəxtliyi zaman keçdiyindən indi sözlə ifadə etmək iqtidarında deyiləm.

Əmioğlu, burada sizə də yaxşı məlum olan bir məsələdən də söz açmaq yerinə düşərdi. Bildiyiniz kimi, Sovet rejimi xalqın milli olan nəyi varsa, unutturmağa çalışırdı. «Oxuma, tar, oxuma, tar, səni sevməz prole-

tar» elə belə yaranmamışdı?! Həftədə bir dəfə bazar günləri saat 14–15 arası bir saatlıq muğamat konserti olardı. Əlbəttə, o mühidə tarzənlərin yetişməsi də müşkül məsələ idi. Yaxşı tarzənləri barmaqla saymaq olardı. İndi zəmanə dəyişib.

Ölkə rəhbərliyinin ardıcıl qayğısı sayəsində Muğam sənəti və muğamat çiçəklənmə dövrünü yaşayır. Gənc tarzənlər günü-gündən çoxalırlar. Belə bir mühidə danışmaq, başqalarından fərqlənmək, xalq tərəfindən etiraf edilmək istedadların payına düşür. Sahib istedad sahibidir. Təkcə muğamatsevərlərin deyil, ümumiyyətlə, musiqisevərlərin sevimlisi olan Sahib fəxr edilməyə layiq övlad və tarzəndir.

Əmioğlu, mən Sahib haqqında bir qədər çox danışdım. Səbəbsiz deyil. Məncə, valideyn üçün övladının uğurları barədə eşitməkdən böyük həzz mənbəyi ola bilməz.

Sizin haqqınızda onu deyim ki, mən Sizin ziyalılar və ictimaiyyət arasında etiraf edilən ziyalı, öz sahəsinin gözəl bilicisi olduğunuzu bilirdim. Lakin Sahibin toyunda gördüm ki, ictimaiyyət arasında böyük nüfuza malik dəyərli şəxsiyyətsiniz. Sevindim və fəxr etdim.

Sahibin toyu mənim və həyat yoldaşım Arəstə xanım üçün bir də ona görə əlamətdar oldu ki, bizim toyumuz da 8 noyabrda (1969) olmuşdu. Beş övladımız vardır. Hamısının evi-eşiyi, uşaqları vardır.

Yaradandan arzu edirəm ki, Sahib də ailəsi ilə xoşbəxt olsun. Nəvə-nəticə sahibi olasınız. Həyatınız xoşbəxtliklərlə dolu, ruziniz bol, ömrünüz uzun olsun.

Hörmət, ehtiram və məhəbbətlə,

Qəzənfər Paşayev

Ağaverdi Paşayevə məktub

HÖRMƏTLİ BƏKİR MÜƏLLİM!

Sağlığında klassikləşən, Azərbaycan xalqının iftixarı, dahi şəxsiyyət «Üzeyir bəyin izahlı ömürnaməsi» kitabınızın əlyazmasını oxuyub qurtardım. Üç il üzərində sərəsər işlədiyiniz bu möhtəşəm kitabın korrekturasını 10 günə zorla tamamladım. Kitabı oxuyub qurtaranda incəsənət sahəsində çox az biliyə malik olduğumu dərk etdim. Sovet sisteminin dəhşətlərini bir daha anladım. Allah sizə cansağlığı versin. Qalan ömrünüzün də gümrah keçməsinə Yaradandan təmənna edirəm.

Nə yaxşı ki, kitabın əlyazmasını mənə etibar etdiniz. Çox şey öyrəndim. Bir məsələ mənə qaranlıq qaldı. Deyilənlərə görə, Firdun bəy Gəncədə öldürüləndə, Nərimanov Üzeyir bəyi öz evinə gətirir ki, ona toxunmasınlar. Təəssüf ki, Üzeyir bəylə Nərimanovun münasibətləri barədə kitabınızda elə bir məlumata rast gəlmədim. Çox istərdim Azərbaycanın ağır vaxtlarında hər ikisi Bakıda fəaliyyət göstərən bu iki tarixi şəxsiyyətin münasibətlərinə dair kitabınızda nə isə olardı. Mən bu barədə professor Paşa Əfəndi-

yevin «Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı» («Maarif» nəşriyyatı, 1992, səh. 380) kitabında belə bir maraqlı məlumat oxumuşam. «1913-cü ildə Ü.Hacıbəyov «Əsli və Kərəm» operasını yazmışdır. Opera tez bir zamanda tamaşaçıların rəğbətini qazandı...

N.Nərimanov operaya resenziya yazdı. Ü.Hacıbəyovun istedadını yüksək qiymətləndirdi, xüsusilə xalq yaradıcılığına həssas və dahiyanə münasibət N.Nərimanovu heyran qoydu. N.Nərimanov operanın əsasına qoyulan dastandan söhbət açdı, xalq ideallarının ülviliyini heyrətləklə şərh etdi».

Dərin hörmət və ehtiramla,

Qəzənfər Paşayev

Bakir Nəbiyevə məktub

ƏZİZ QARDAŞIM SÜPHİ!

«Qardaşlıq» dərgisinin 50-ci sayı əlimə çatdı. Sizə çox-çox minnətdaram.

Qardaşım, adətim üzrə dərgini alanda ilk öncə onu vərəqlədim. Ünsiyyətdə olduğum və ya tanıdığım nə qədər dəyərli insanlar əbədiyyətə qovuşublar. Deməli, mənim nəslimin də yarpaqtökən çağı başlayıb. İstər-istəməz qəlbimdən keçdi. Ömrün yarpaqtökən çağı o qədər də ürəkaçan bir şey deyilmiş. İllərlə qəlbən bir olduğun dostlarının, qohum-əqrəbanın itkisi, nisgili, qocalığın təəssüfü insana rahatlıq vermir. Dərgidə ürəkaçırısı ilə haqqında söhbət açılan Dr. Mərdan Əlini də, Əbdürrəhman Qızılayı da yaxşı tanıyırdım. Mövlud Taha Qayaçı isə gənclik dostum idi. Dr. Mərdan Əli ilə tanışlığımın tarixçəsi maraqlıdır. Mən bu barədə «Altı il Dəclə-Fərat sahillərində» (Bakı – 1985, Bağdad – 1996, ərəbcə) kitabımda yazmışam. 1973-cü ilin əvvəllərində Dr. Rza Dəmirçi mənə dedi ki, «Qardaşlıq» dərgisində məclis olacaq. Səni də dəvət edirik. Azərbaycan şairlərinin şeirlərindən oxuyarsan. Görüşə xüsusi hazırlaşdım. Məclis fevral (şubat) ayının 2-də baş tutdu. Bir çox şeirlər oxudum. M.Ə.Sabirin

«Əzrailin istefası» şeirini oxuyanda hamı əlini əlinə vurub güldü. Xahiş etdilər ki, şeiri bir də oxuyum. Məlumdur ki, M.Ə.Sabir bu şeirində bəzi naşı təbibləri tənqid atəşinə tutur... Əzrail istefaya çıxmağı barədə ərizə verir. Ərizədə göstərir ki, o bir nəfər ölməlinin canını alınca, həkimlər neçə-neçə ölməməli adamın axırına çıxırlar. Günahı da qoyurlar onun boynuna... Şeiri oxuyub qurtaranda yenidən gülməyə başladılar. Hətta gözlərindən yaş gələnələr də oldu. Sən demə Bağdadın ən böyük «Mədinət tubb» xəstəxanasının – «Tibb şəhərçiyi»nin baş həkimi də əyləşənlər arasında imiş.

Bu, Dr. Mərdan Əli idi. Bu arada onun sağlığına badə qaldıran və zarafatla naşı təbiblər barədə tədbir görməyi tövsiyə edənlər də oldu. İndi «Qardaşlıq» dərgisindən məlum olur ki, 1973-cü il fevral ayının 2-də Dr. Mərdan Əlinin 50 yaşı tamam olurmuş. Məclis də bu münasibətlə qurulubmuş. Allah ona rəhmət eləsin!

Əbdürrəhman Qızılayla da «Qardaşlıq» nadisində (mədəniyyət klubu) tanış olmuşduq. O vaxtlar Universitetlərə təzə qəbul olunmuş tələbələrlə eylül (sentyabr) ayında «Qardaşlıq»da görüş keçirilərdi. Əbdürrəhman görüşlərdə mahnılar oxuyardı. Hiss

edirdim ki, xalq gənc müğənnini çox sevir. Onunla sonralar 1994-cü ildə Füzulinin 500 ilik yubileyində Bilkənd Universitetində, İstanbulda İraq-türkman mətbuat konfransında görüşdük. Yaxşı yadımdadır, Mehmet Özbəklə gözəl mahnılar oxudular. 2008-ci ildə hər ikisini Bakıya «Kərkük gecəsi»nə dəvət etdik. Möhtəşəm konsert verdilər. «İctimai TV»də çıxış etdilər. Tamaşaçılar bir daha şahid oldular ki, Azərbaycan musiqisi ilə İraq-türkman musiqisi arasında elə bir fərq yoxdur. Əbdürrəhmanın qəbri nurla dolsun. 50 il sənət yolunda can qoyan Mehmet Özbək isə 100 yaşasın! Azərbaycan musiqisəvərləri onu yaxşı tanıyır və sənətini yüksək qiymətləndirirlər.

O ki qaldı Mövlud Taha Qayaçıya, onunla dostluğumuz 1965-ci ildən davam edib. Bakıda əsərlərini çap etdirmişəm.

Xüsusən «Dayı Mehdi» hekayəsi oxucuların çox xoşuna gəlib. İki dəfə Bakıya dəvət etmişdim. Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü seçilmişdi. Ölümü barədə oğlu telefon açaraq məlumat verdi. Bizlərdə də, sizlərdə olduğu kimi dünyasını dəyişən dəyərli insanlara ehtiram borc sayılır. Mənim «Borcumuzdur bu ehtiram» kitabım bütövlükdə ehtirama

layiq insanların əziz xatirəsinə həsr olunub. Onların arasında Türk Dünyasının böyük oğlu İhsan Doğramacı, Sinan Səid, Əbdülvahid Kuzəçi oğlu, Əbdüllətif Bəndəroğlu vardır (kitabı sizə göndərmişəm).

Mövludun ölüm xəbərini eşidən kimi «Ədəbiyyat qəzeti»ndə «O da Bakı həsrəti ilə yaşayırdı» (6.05.2011) adlı məqalə və 1982-ci ildə həmin qəzətdə çap etdirdiyim «Dayı Mehdi» hekayəsini yenidən dərc etdirdim. Bu əsər adət-ənənənin, məişətin, etnoqrafiyanın ən bəriz nümunəsi olmaq baxımından qiymətlidir.

Qəzətdən bir nüsxə sizə göndərirəm, münasib bilsəniz «Qardaşlıq»da çap edin.

Qardaşım, sizə telefonda anlatdığım kimi, hər biri 500 səhifəni içinə alan 7 cildlik «Seçilmiş əsərlər»imi çapa hazırlamışam. Gələn il 75 yaşım tamam olacaq. Bilirsən ki, get-gedə ömrə ümidi azalan yaradıcı adamlar təsəllini qoyub gedəcəyi əsərlərdə tapırlar. 7 cildliyin 3 cildi İraq-türkman folkloruna, ədəbiyyatına, folklorşünaslara, İraq-türkman ləhcəsinə və s. həsr olunub. Artıq sizinlə, Erciyes Universitetinin professoru Mustafa Arqunşah və professor Mahir Naqiblə danışıaraq qərara gəldiyimiz kimi, üç cildin hər birinin redak-

toru biriniz olacaqsınız. Onu da deyim ki, 7 cild-dən əlavə bir cild də olacaq. Həmin cild mənim yaradıcılığımıza həsr olunmuş məqalələri əhatə edəcək. Orada sizin də, professorlar Mahir Naqib, Mustafa Arqunşah, İsa Özqan və başqalarının da məqalələri yer alacaq.

Qardaşım, Məhəmməd Bayat Bakıya gəlib. Bağdadda çıxan «Qardaşlıq» və «Türkman eli» dərgisini də gətirib. «Qardaşlıq»da Əta Tərzi-başı və Sizin Mövlud haqqında yazınızı oxudum. Sağ olun! «Türkman eli» dərgisində (№32, 2010) prof. Dr. Mahir Naqibin ərəbcə mənim haqqında «Kərkük sevdalı azərbaycanlı elm adamı» adlı böyük bir məqaləsi çıxıb. Telefon açaraq minnətdarlığımı bildirdim.

Qardaşım, kiçik xalqın faciəsi böyük olur. Nə yaxşı ki, kiçik xalqın ümid və güvənc yeri olan Sizlər kimi ziyalıları vardır. Allah sizi qorusun!

Qardaşım Süphi, Sizlərə olan məhəbbətim o qədər böyükdür ki, məktubuma son qoya bilmirəm. İnanın ki, bu sonsuz məhəbbətim sa-hilsiz ümmana bənzəyir. Bir sözlə, bu sevda ölüncədi.

Hörmət və ehtiramla,

Qəzənfər Paşayev

ƏZİZİM SABİR MÜƏLLİM!

Sizin məsləhətləriniz həmişə mənim üçün gərəkli olub. Hələ mən onu demirəm ki, Sizin məsləhətinizlə yazılan və yaxından köməyinizlə çox böyük tirajla çap olunan «Altı il Dəclə-Fərat sahillərində» kitabı mənim taleyimdə böyük rol oynayıb.

Qardaşım, bildiyin kimi 2012-ci ilin avqust ayında mənim 75 yaşım tamam olacaq. Allahın köməyi ilə yeddicildlik əsərlərimi çap etdirəcəm. Bütün cildlər çapa hazırdır. Gələn ilin Novruz bayramına qədər işıq üzü görəcəklər.

Sabir müəllim, bilirsiniz ki, mənim yaradıcılığım ilə bağlı Azərbaycanda, İraqda, Türkiyədə və İranda xeyli sayda məqalələr yazılıb. Onları həyat yoldaşım toplayıb və (adətən, qadınlar ömür-gün yoldaşlarının fəaliyyəti ilə bağlı məsələlərə ərlərini itirdikdən sonra, özü də yana-yana girişirlər. Arəstə xanım bu mənada tez ayılıb) tərtib etmişdir. Gələn il onları da ayrıca kitab kimi buraxmaq fikrindəyəm. Kitabda mətbuatda çıxmayan bir ədəd də yazı yoxdur. Bu yazılar arasında Sizin kimi qələm sahibinin yazısının olmaması,

həqiqətən də, məni kədərləndirir. Yəqin, eyni hissi siz də mənimlə bağlı keçirirsiniz. Siz hələ xeyli cavansınız. Səhvimizi düzəltməyə imkanımız olacaq.

Qardaşım, şair, yazıçı, dövlət xadimi, fəal ictimaiyyətçi kimi işinizin çox olduğunu bilsəm də, «Ömrün əbədiləşən illəri» adlandırmaq istədiyim bu kitaba «ÖNSÖZ» yazmağı və redaktorluğunu boynunuza götürməyi arzu edirəm. Sizin sözlünüzün və qələminizin dəyərini bildiyimdən bu təmənnadayaam.

Hörmətlə,

Qəzənfər Paşayev

P.S. Xalq şairi Sabir Rüstəmxanlı kitabın redaktorluğunu boynuna götürdü və ona «Milli qeyrət» adlı sanballı önsöz yazdı. Kitab 2012-ci ildə çap olundu (Bakı, «Təhsil», 2012, 672 s.).

PROFESSOR VİLAYƏT QULİYEVƏ AÇIQ MƏKTUB*

Hörmətli Vilayət müəllim!

Yenicə çapdan çıxmış «Polşada Azərbaycan siyasi mühacirət irsindən» adlı kitabınızı maraqla oxudum. Bəri başdan deyim ki, mən belə kitabları tərtib hesab etmirəm. Nə qədər arxiv materialından istifadə edibsiniz! Mən Polşa-Azərbaycan ədəbi əlaqələrinə dair bir çox mənbələri, eyni zamanda professor Murtuz Sadıqovun, filologiya elmləri doktoru Gülər Abdullabəyovanın və sizin əsərlərinizi oxumuşdum. Lakin iki ölkə arasındakı ədəbi-siyasi əlaqələrin belə dərin olduğunu təsəvvürümə gətirə bilməzdim. Tarixi faktlarla zəngin olan belə bir kitabı oxucu və tədqiqatçılara ərməğan etdiyinizə görə sizə «minnətdarıq» demək azdır. Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin bərpası yolunda mühacir fəaliyyəti dövründə Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin, eyni zamanda onun silahdaşları, məslək dostları Mirzəbala Məmmədzadə, Nağı Bayramlı və başqalarının Polşada apar-

Vilayət Quliyevə məktub

* Bax: «Ədəbiyyat qəzeti», 15.07.2011.

dıqları mücadilə haqqında araşdırmalarınızı, bu görkəmli insanların həmin illərdə Polşada yazıb çap etdirdikləri məqalələri maraqla oxudum. Həm də mühacir soydaşlarımızdan polkovnik İsrafil bəy İsrafilbəyovun Azərbaycan Cümhuriyyəti ordusu barədə, polkovnik Cahangir bəy Kazımbəyovun Gəncə üsyanı haqqında yazmış olduqları məqalələri... Deməyi özümə borc bilirəm ki, təqdim etdiyiniz məqalələr o dövrün siyasi mühacirləri, Azərbaycan istiqlalı düşüncəsini öləzəməyə, sönməyə qoymayan və bu yolda həyatlarını fəda etmiş insanlarımız barədə obyektiv, son dərəcə ibrətamiz bilgi verir. Necə ki vaxtilə azərbaycançılıq düşüncəsinin dönməz ideoloqlarından olan Əhməd bəy Ağaoğlu, Həsən bəy Zərdabi haqqında yazdığınız kitablarda həmin tendensiyaları daha qabarıq şəkildə önə çıxarmısınız... Vilayət müəllim, Siz o azsaylı ədəbiyyatşünaslardanınız ki, Xarici İşlər naziri işləyəndə də, səfir işlədiyiniz zaman kəsiyində də ədəbiyyat aləmindən heç vaxt ayrılmamısınız, ədəbiyyatla yaşamısınız. Bunun məntiqi nəticəsi olaraq elm aləmində boya-başa çatdığınız Ədəbiyyat İnstitutunun alimləri ilə birgə yazdığınız «Heydər Əliyev və

Azərbaycan ədəbiyyatı» adlı əsərə görə keçən il Dövlət mükafatına layiq görülübsünüz. Uğurunuzla sevindiririk. Qardaşım, mən sizin ədəbi əlaqələrə bağlılığınızı və bilik səviyyənizi 28 il öncə Rauf İsmayılovun «Fransız–Azərbaycan ədəbi əlaqələri» mövzusunda doktorluq dissertasiyasının müzakirəsində görmüşdüm. Gənc olmağınıza baxmayaraq, yekun sözü demək sizə həvalə olunmuşdu. Biz Sizin yaradıcılığınızı həmişə maraqla izləyirik. «Azərbaycan» jurnalı, «Ədəbiyyat qəzeti», «525-ci qəzet» və başqa mətbu orqanlarda çıxan yazılarınızı oxuyur və bəhrələnirik. Polşaya dair silsilə yazınızı xüsusi vurğulamaqla, həm səmərəli diplomatik fəaliyyətinizə, həm də xalqlar arasında dostluq əlaqələrinin möhkəmlənməsinə xidmət edən dəyərli əsərlərinizi uzun illər xaricdə işləmiş bir adam kimi yüksək qiymətləndirirəm. Azərbaycan-Polşa mədəni-ədəbi, siyasi-ictimai əlaqələrinin inkişafındakı xidmətlərinizə görə Polşanın ən yüksək «Komandor» ordeni ilə təltif olunmağınız zəhmətinizin haqlı bəhrəsidir.

«Ədəbiyyatda Nobel mükafatları laureatları», «Səməd Ağaoğlu. Hekayələr, memuarlar», «Əhməd bəy Ağaoğlu. Seçilmiş əsərləri»,

«Behbudxan Cavanşirin məhkəmə prosesi», «Azərbaycan Paris Sülh Konfransında», «Son illərin yazıları» kimi tərtib etdiyiniz və ya qələminizin məhsulu olan bir-birindən maraqlı kitablarınızı filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Asif Rüstəmli sizin adınızdan mənə hədiyyə edib. Hər ikinizə təşəkkür edirəm. Vilayət müəllim, Azərbaycanı təmsil etdiyiniz Macarıstanla bağlı bir nisgilimiz var. Bu nisgilimiz qeyrətli soydaşımız Ramil Səfərovla bağlıdır. Ümid edirik ki, dəyərli bir azərbaycanlı kimi onun hüquqlarının bərpa olunmasında əlinizdən gələni əsirgəməyəcəksiniz. Sizə diplomatik fəaliyyətinizdə və yaradıcılığınızda yeni-yeni uğurlar diləyirəm. Allah sizi qorusun!

Hörmətlə,

Qəzənfər Paşayev

HÖRMƏTLİ MİRİŞ MÜƏLLİM!*

Məktubunuzu aldım. Hər şeydən əvvəl, diqqətimi çəkən sizin savadınız oldu. İstər-istəməz ürəyimdən keçdi: «Kaş müəllimlərimizin heç olmasa 50 faizi Sizin kimi savadlı olaydı! Onda bu xalqın övladlarının gələcəyi barədə narahat olmazdım».

Miriş müəllim, ağırlı-acılı məktubunuzu ürək ağrısı ilə oxudum. Deyirlər: «Göz yaşının nə olduğunu əvvəllər ağlamış adam bilir». Kərküklülərdəki bayatıda olduğu kimi:

*Necə dağlar;
Qarşıda necə dağlar.
Yetim yanağı bilir,
Göz yaşsı necə dağlar.*

Mən yetimliklə böyümüşəm. On ildən çoxdur ki, qan sızması nəticəsində sol gözü-mün nurunu, demək olar ki, itirmişəm. Mənim də sizin kimi çox kitablarım çıxıb. İraqda yaşayan azərbaycanlıların folkloru və ləhcəsi

* Bax: Məktub Hacı Seyid Miriş Bərgüşadlının «Yaxşılara tanıdaq» kitabında çap olunub (Bakı, 2011, s. 122–123).

barədə nəzəri kitablar mənə məxsusdur. Əslində, 33 kitabım, saysız-hesabsız məqalələrim çıxıb. Xaricdə – İraq, Türkiyə, İranda da kitablarım çap olunub. Lakin bu günə kimi dövlətimiz mənə bir medal da qıymayıb. 72 yaşındayam. Bununla belə, taleyimdən narazı deyiləm. Böyük Yaradana şükürlər oxuyuram. Mətləbiniz mənə aydındır. And olsun Allaha, söhbət açdığınız, həqiqətən də, tərifəlayiq, dünyada üzümüzü ağ eləyən o insanlarla əlaqələrim yoxdur. Özüm haqqında təfsilatı ilə ona görə yazdım ki, məsələni başa düşəsiniz. Hazırda Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda baş elmi işçi vəzifəsində çalışıram.

Hörmət və ehtiramla,

Qəzənfər Paşayev

YAZIÇI VƏ PUBLİSİST PƏRVİNƏ MƏKTUB*

Hörmətli Pərvin, qələmindən çıxan yazıları ilk dəfə nə vaxt oxuduğum yadımda olmasa da, iki cəhət yaxşı yadımdadır. Böyük qızımın adını daşımağın və təfəkkürün. «525-ci qəzet»in daimi abunəçisi olduğum üçün yazılarını izləyə bilirəm. Yazılarından hasil etdiyim qənaətlər qədərincədir. Hər şeydən əvvəl, sənin təvazökarlığın, müşahidə qabiliyyətin, dünyagörüşün, ədəbiyyatımız və ədəbiyyatşünaslıq elmimizə bələdliyin, yeni söz demək qabiliyyətin, ən mühümü təfəkkürün məni razı salır. Qəzetinizin bitkin bir əsərə bənzər sayında (03.11.12) yer alan «Rafiq Yusifoğlunun könül səltənəti» məqalən istisna təşkil etmədi. Oxucu və tədqiqatçılar bütün yazıları başdan ayağa oxumurlar. Buna ömür də çatmaz. Bir də ki, dəniz suyunun duzlu olduğunu bilmək üçün bir damcı kifayət edir. Sənin bu yazını iki dəfə, özü də diqqətlə oxudum və çox da sevindim. Əvvəla, ədəbiyyatımıza dair biliklərinin haradan qaynaqlandığı

* Bax: «525-ci qəzet», 09.11.2012, s. 12.

mənə məlum oldu. Filoloq olduğun, hətta Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetində magistratura pilləsini bitirdiyin (şübhəm yoxdur ki, əla qiymətlərlə) məni daha da sevindirdi. Bu, əsassız deyildir. Nə yaxşı ki mətbuatda xalqımıza, ədəbiyyatımıza vicdanla xidmət edən sənin kimi qələm sahiblərimiz vardır. Xalq yazıçısı Elçinin «səviyyəsiz mətbuat, səviyyəsiz də oxucu yetişdirir» kəlamı böyük həqiqətlərdən söz açır. Məlumdur ki, mətbuat azadlığı və ölkədə bərqərar olan demokratiyadan istifadə edərək indi kimin əlinə qələm keçir, qəzet və ya jurnal buraxır.

Qloballaşmanın qlobal təzadları ilə aləmə meydan oxuduğu, ciddi mənəvi aşınmalara gətirib çıxardığı, Xalq şairi Sabir Rüstəmxanlının doğru olaraq qeyd etdiyi kimi, mətbuatda qeyri-peşəkarlığın tüğyan elədiyi, sözün ucuzlaşdığı, özünü və sözünü bilməyənlərin jurnalistlik iddiası ilə ortaya çıxdığı bir zamanda sizin kimi fədakar jurnalistlərə böyük ehtiyacımız vardır.

Pərvin, qızım, «Rafiq Yusifoğlunun könül səltənəti» adlı məqaləni bir şeir kitabına rəy kimi qiymətləndirmək ən azı insafsızlıq olardı. Bu məqalədə söz açılacaq çox mətləblər vardır.

Ədəbiyyatşünas alim, professor Rafiq Yusiflinin portretini çox ustalıqla yaratmışsan. Rafiq müəllim doktorluq dissertasiyasını mənim 1994-cü ildən üzvü olduğum Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun nəzdində fəaliyyət göstərən Dissertasiya Şurasında müdafiə etdi. Təsdiqini alan kimi onu şuramıza üzv seçdik. Bu faktın özü onun ədəbiyyatşünaslıq sahəsində həqiqi nüfuza malik olduğundan xəbər verir. Rafiq müəllim səmimi və xeyirxah insan, tanınmış şairdir. Sən haqlısan, doğrudan da, qafiyə sistemi və ənənəvi mövzulara fərqli yanaşma tərzini, bədii təsvir və ifadə vasitələrindən ustalıqla istifadəsi Rafiq Yusiflərin poeziyasının orijinallığını təmin edir.

Hörmətli Pərvin, sən öz dəst-xəttinlə yazıqların arasında seçilən yazıçı və zamanın tələbini duyan jurnalist sən. Hiss olunur ki, daim öz üzərində işləyirsən. Yazılarında heç vaxt özünü təkrar etməməyin mənə bu qənaətə gəlməyə imkan verir.

Yadımdadırsa, bir dəfə Yazıçılar Birliyində sənə hədəfə düz dəyən dərin mənalı və məzmunlu çıxışından sonra söz alıb bəyan etdim ki, «525-ci qəzet»in ən arzuolunan, ən çox oxunan qəzetlər sırasında olmasında sənə də

zəhmətin və halalca payın vardır. Qəzetinizin redaktoru sənin haqqında ürəkaçan sözlər dedi və bizi məmnun etdi. Həmişə belə təriflərə layiq olasan. Heç vaxt insanı əskildən şöhrət xəstəliyinə mübtəla olmayasan.

*Yaradıcılığına dərin hörmət bəsləyən,
sənə yeni-yeni uğurlar diləyən*

Qəzənfər Paşayev

«MUĞAMLI DÜNYAM»IN MÜƏLLİFİ
İNQILAB NADİRLİYƏ
MƏKTUB*

Hörmətli İnqilab müəllim!

Yazıçı Rasim Gəncəlinin «Divani hikmət»-də tanınmış müğənni Nuriyə Hüseynovaya həsr etdiyi «Qəlbi asıman kimi» kitabının təqdimat mərasimində mənə ərməğan etdiyiniz «Muğamlı dünya» (Bakı, 2010) kitabınızı əvvəlcə oxumaqdan çəkirdim. Nə gizlədim, qorxdum ki, sevimli şairimiz Bəxtiyar Vahabzadənin «Muğam» poemasından aldığım ləzzəti itirəm. Bu etirafıma görə məni bağışlayın. Etiraf ədalətin bərqərar olmasında insana rahatlıq gətirir. Nə isə...

Kitabınızı, xüsusən də kitabda yer alan «Doğma muğamatım» poemanızı maraqla oxudum. İlk təəssüratım və qənaətim bu oldu ki, muğamlarımızla bağlı əsərlər, sizdə olduğu kimi, əruz vəznində yazılarda daha uğurlu olur. İkinci təəssüratım o oldu ki, poemanızı oxuyanlar muğamlarımız, onların şöbə

* Bax: **Qəzənfər Paşayev**. Seçilmiş əsərləri, IV cild, «Təhsil», 2012, s. 198–200.

və guşələri haqqında tam bilik əldə edəcək, çox şey qazanacaqlar. Ən başlıcası isə odur ki, kitabınız dərs vəsaiti kimi istifadə edilə bilər.

İnqilab müəllim, kitabın redaktoru, Əməkdar artist, tarzən Valeh Rəhimovun doğru olaraq qeyd etdiyi kimi, poemada müəyyən məqamlarda möhtəşəm muğam ümmanına baş vuraraq, onun mahir dalğıcına çevrilir, muğam dünyasının əlçatmaz dərin qatlarına enir, «Hər qətrəsi bir sənət incisi, hər damlası atəş olub ürəkləri yandıran» (Bəxtiyar Vahabzadə) ecazkar aləmdən xəbər verirsiniz.

Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev və ölkənin birinci xanımı Mehriban Əliyevanın davamlı qayğısı sayəsində muğamatımızın inkişaf etdiyi zəmanəmizdə hərə bu sahəyə bacarığı müqabilində yardımçı olsa, muğamlarımızın dünya şöhrəti daha da artar, get-gedə çiçəklənər.

Mən sizin «Muğamlı dünyam» əsərinizi, hər şeydən əvvəl, bu baxımdan qiymətləndirir, təqdir edirəm. Muğamlarımızın gözəl bilicisi, Xalq artisti Əlibaba Məmmədovun əsərinizə yüksək qiymət verməsi sevindiricidir: «Hələ indiyə qədər heç kəs muğamlara

və muğamata bu cür obyektiv, hərtərəfli, tam və yüksək qiymət verməyib».

Kitabınızı oxuyanlar görəcəklər ki, ustad sənətkarın sözlərində böyük həqiqət vardır.

İnqilab müəllim, poemada yeddi əsas muğamdan: «Rast», «Şur», «Zabul-Segah», «Bayatı-Şiraz», «Çahargah», «Hümayun», «Şüştər», eləcə də altı digər muğamdan: «Mahur-Hindi», «Bayatı-Qacar», «Şahnaz», «Orta Mahur», «Rəhab», «Nəva» («Bayatı-Kürd», «Dəşti») və «Zərbi» muğamlardan söhbət açırınsınız. Hər bir muğamı, onun şöbə və guşəsini ürəyəyatan poetik dillə ayrı-ayrılıqda tərənnüm edirsiniz. Müqayisə üçün deyək ki, Bəxtiyar müəllim yanğı və ilhamla yazılmış «Muğam» poemasında yalnız yeddi əsas muğamı tərənnüm etmiş, onların şöbə və guşələrindən, eləcə də digər altı muğamdan və zərbi muğamlardan söz açmamışdır.

Maraqlıdır ki, dahi Üzeyir Hacıbəyli 1938-ci ildə aşıqların II qurultayında çıxışında göstərirdi ki, bütün aşıq havaları «Şur» üzərində qurulub. Bu, bir daha muğamların sahilsiz ümmana bənzəməyindən xəbər verir.

Poemanızda mənə tapıntı təsiri bağışlayan maraqlı bir cəhəti də qeyd etmək istərdim.

Hər bir muğamı, onun şöbə və guşəsini tərənnümə başlamazdan əvvəl, həmin muğamla bağlı «Oxu, bülbül» başlığı ilə iki misra verməklə oxucunun diqqətini həmin muğama yönəldirsiniz:

*Oxu, bülbül,
«Segah» üstə, çiçək açsın yenə güllər,
Ovsunlasın ürəkləri nəğmə deyən şirin dillər.*

* * *

*Oxu, bülbül,
«Şüştər» üstə, qoy kamanım gəlsin dila,
Nalə etsin, saf eşqimi bəyan etsin doğma elə.*

– və s.

Bundan sonra isə muğamın tərənnümünə keçirsiniz:

*«Rast»ın şahlıq dünyasında
sehrli bir aləm varmış,
Müdrüklərin müdrükiymiş,
kama çatmış ixtiyarmış.*

Sonrakı misralarda «Rast»ın bütün şöbə və guşələrini poeziyanın şirin dili ilə tərənnüm edirsiniz. «Vilayəti», «Dilkəş», «Kürdü», «Hüseyni», «Üşşaq», «Raki-Hindi», «Əraq»,

«Novruz-Xara», «Xocəstə», «Rak Xorasan», «Qərayi», «Deyri» və s. Hətta qəzəlin son misrasında «Rast»ın qədim adı «Yegah»ı yada salırsınız.

Kitabda bütün muğamları, onların şöbə və guşələrini tərənnüm etməklə oxucuları muğam aləmi ilə əməlli-başlı tanış edirsiniz.

İnqilab müəllim, poemanızın başlıca məziyyətlərindən biri də artıq dediyim kimi, odur ki, muğamatdan dərs deyən sənətkarlarımız gənclərlə iş zamanı kitabınızdan dərs vəsaiti kimi istifadə edə bilərlər. Bu, böyük uğurdur.

Sizə yaradıcılığımızda yeni-yeni nailiyyətlər, cansağlığı diləyən

Qəzənfər Paşayev

İnqilab Nadirliyə məktub

«ƏDƏBİYYAT QƏZETİ»NİN
BAŞ REDAKTORU
AYAZ VƏFƏLİYƏ*

Hörmətli Ayaz müəllim!

Ədəbiyyatımızın yaxın dostu, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin fəxri üzvü Məhəmməd Mehdi Bayatoğlu İraqda adi hal almış partlayış nəticəsində həlak olmuşdur. Tuzxurmatıda yas mərasimində törədilən partlayış vaxtı 150-dən çox adam yaralanmış, 30-dan artıq adam isə ölmüşdür. Bu acı xəbəri mənə telefon vasitəsi ilə folklorşünas Aydın Kərkük çatdırdı. Elə həmin gün inana bilmədiyim xəbəri Dr.Əbdüllətif Bəndəroğlunun kiçik oğlu Heydər də telefonda təsdiq etdi.

Məhəmməd Bayatoğlu Azərbaycan eşqilə yaşayan qan qardaşımız idi.

Füzulinin 500 illik yubileyini 1994-cü ilin sentyabrında İraqda keçirəndə 128 nəfərdən ibarət Azərbaycan nümayəndə heyəti bunun şahidi olmuşdu.

M.H.Şəhriyardan mövzu götürərək prof.Elman Quliyevin rəhbərliyi ilə dissertasiya yazır-

* Bax: «Ədəbiyyat qəzeti», 08.02.2013.

dı. Odur ki hər il bir-iki dəfə Azərbaycana gələr, İraqa döndükdən sonra mətbuatda yazılar yazar, «Türkmeneli» televiziya kanalında çıxış edər, ölkəmizdən məhəbbətlə danışırdı. İlk dəfə Azərbaycanı ziyarət etdikdən sonra Türkman Yazarlar Birliyinin «Kərkük» dərgisində (№31, oktyabr, 2006) «Səkkiz gün Azərbaycanda» adlı əhatəli və maraqlı yazı ilə çıxış edərək ölkəmiz haqqında həqiqətləri iraqılı soydaşlarımıza çatdırmışdı. Vətənimizi vətəni hesab edən Məhəmməd Bayatoğlu hər dəfə Azərbaycana gələndə İraqda türkmanca və ərəb dilində Azərbaycanla bağlı yazıları «Ədəbiyyat qəzeti»nə təqdim edərdi.

Onun Azərbaycana məhəbbəti gənclik illərindən başlamışdı. Məhəmməd Bayatoğlu hələ 1987-ci ilin may ayının 1-də «Yurd» qəzetində «Çağdaş Azərbaycan şairi Səməd Vurğun» məqaləsini çap etdirmişdi. Sevimli şairimiz Səməd Vurğunun iraqılı soydaşlarımızın da sevimlisi olduğu tərənnüm edilən, faktlarla zəngin olan məqalənin oxucu və tədqiqatçılar üçün maraqlı olacağına əmin olduğumdan onu çap etməyinizi xahiş edirəm.

Qəzənfər Paşayev

Ayaz Vəfəliyə məktub

*Çağdaş Azərbaycan şairi
Səməd Vurğun**

Bakı şəhərində heykəli uzaqdan insana təsəlli verən və könülləri gözəl şeirləri ilə uyunduran həyəcanlı şair Səməd Vurğunun bugünkü Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində parlaq bir yeri vardır.

Lirik şeirləri ilə tanınan bu görkəmli Xalq şairi 1906-cı ildə Qazax elinin Salahlı kəndində doğulmuşdur. İlk təhsilini doğma kəndində alan şair Qazax Müəllimlər Seminariyasını bitirmiş və beş il ögrətmən (müəllim) işləmişdir. Sonra Moskva Dövlət Universitetinin ədəbiyyat və dil fakültəsində və Azərbaycan Dövlət Pedaqoji İnstitutunda oxumuşdur.

Şeiri cövhərdən dəyərli olan və Azərbaycan ədəbiyyatına sonsuz əmək sərf edən Səməd Vurğun ömrünün son illərində Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının prezident müavini işləmişdir. Şairin ədəbi həyatına bir nəzər salsaq görərik ki, cocuqluqdan şeir maraqlısı olub və xalq ədəbiyyatını könüldən

* Bax: «Yurd» qəzeti 1 may 1987-ci il; «Ədəbiyyat qəzeti», 8.02.2013.

sevib, gözəl şeirlər yazıb. Şair «Komsomol», «Ölüm kürsüsü», «Bəsti», «İyirmi altılar», «Talıştan» və başqa atəş püskürən poemaları ilə şöhrət qazanmışdır.

Şair bir çox başqa poemalar və dramlar müəllifidir. O, «Vaqif» (1938), «Xanlar» (1933), «Fərhad və Şirin» (1941) kimi ölməz əsərlər yazıb. «Vaqif» və «Fərhad və Şirin» pyesləri Dövlət mükafatına layiq görülmüşdür. Ədəbiyyatın hər sahəsində qələmini sınayan şairin Puşkin və Rustavelidən etdiyi tərcümələr diqqətəlayiqdir.

Şairin 1935-ci ildə yazdığı «Azərbaycan» şeiri o qədər canlı, o qədər qəlbə yatandır ki, bir çox dillərə tərcümə edilib. Şeir azərbaycanlıların ürəyinə o qədər yatıb ki, dillərində şərqiyə çevrilib, hər an onu tərənnüm etməkdən xoşlanırlar və zövq alırlar:

*Mən bir uşaq, sən bir ana,
Odur ki bağliyam sana.
Hankı səmtə, hankı yana
Hey uçsam da yuvam sənsən,
Elim, günüm, obam sənsən...*

(Şeir «Yurd» qəzetində bütöv verilib – Qəzənfər Paşayev.)

Səməd Vurğun Nazim Hikmətin yaradıcılığına böyük qiymət vermiş, onunla dostluq etmişdir. 1929-cu ildə Nazim Hikmətlə bağlı «Hərəkət» şeirini yazmışdır. Gözəl müğənnimiz Əbdül Vahid Güzəçi oğlu şairin gözəl şeirləri ilə hər yana bir yanğı salıb.

Onun şairin «Gülə-gülə» şeirinə bəstələdiyi şərqi isə ağızlar əzbəri olub. Aşağıda verdiyimiz «Gülə-gülə» ürəklərimizə böyük bir təsəlli olmuş, azərbaycanlılara qarşı sevgimizi daha da qızğınlaşdırmışdır:

*Maral çıxdı dağ döşünə,
Səhər vaxtı gülə-gülə.
Sol əliylə sağ döşünə
Bir gül taxdı gülə-gülə.*

(Şeir «Yurd» qəzetində bütöv verilib – Qəzənfər Paşayev.)

27 may 1956-cı ildə gözünü dünyaya əbədi yuman Səməd Vurğunun şeirləri bir çox dillərə, o cümlədən də ərəb dilinə tərcümə edilmişdir. 1976-cı ildə Moskvada Əbdüllətif Bəndəroğlunun tərcüməsi ilə S.Vurğunun «Seçilmiş əsərləri» kitabı ərəbcə çıxdı.

Azərbaycan xalqı şairlərini hər vaxt anmaq üçün könuəllərdə yaşadıb, gözləri önündə görmək istəyib.

Bakıda heykəltəraş Fuad Əbdülrəhmanov tərəfindən Səməd Vurğunun şərinə ucaldılmış heykəl bu işə xidmət edir.

Görkəmli şair Səməd Vurğuna həsr etdiyim bu məqaləni yazarkən aşağıdakı qaynaqlardan bəhrələndim: S.Vurğun, «Azərbaycan, Azərbaycan», S.Vurğun, «Seçilmiş dram əsərləri», Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının buraxdığı «Səməd Vurğun» və Bağdadda «Qardaşlıq» jurnalında çıxan «Səməd Vurğun» məqaləsindən.

Məhəmməd Mehdi Bayatoğlu

Ayaz Vəfəliyeva məktub

AKADEMİK BƏKİR NƏBİYEVİN MƏZARI BAŞINDA DÜŞÜNCƏLƏR*

Əziz Bəkir müəllim!

Hər dəfə Fəxri Xiyabana gələndə ömür kitabım vərəqlənir. Burada Siz qarışıq nə qədər qürur duyduğum, fəxr etdiyim dəyərli insanlar uyuyur. Budur, sözü adamın üzünə şax deyən, cəsur və böyük xeyirxah Abbas Zamanovun məzarının önündəyəm. Qəbirüstü abidəsini yenidən, arzuolunan formada bərpa ediblər. Dünyasını dəyişmiş ləyaqətli adamlara bundan böyük hansı ehtiram ola bilər?!

Bu isə heç vaxt üzündən təbəssüm əskik olmayan, böyük təfəkkür sahibi, ədəbiyyatşünaslıq elmimizin iftixarı Yaşar Qarayevin abidəsidir.

Bu isə dağ vüqarlı, həlim xasiyyətli Qasım Qasımzadədir. Yaxınlıqdakı məzar üstünü illərlə öncə götürtdüyüm, elmi rəhbərim akademik Məmmədəğa Şirəliyevin son mənzilidir. Görkəmli alimlərimiz Əliheydər Orucov, Araz Dadaşzadə və məşhur hüquqşünas Zakir Zeynalov daxil, onların sinə daşlarının üstünə qərənfillər düzərək yüz metr aralıda akademik Fuad Qasımzadəni ziyarət etdikdən sonra

* Bax: «Ədəbiyyat qəzeti», 14.03.2014.

sizin möhtəşəm və qürurlu abidəniz önündə dayanaraq dünyanın faniliyi barədə düşünürəm. Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi nəzdində Elmi-Dini Şurada birgə çalışdığımız, bölgələrə birgə getdiyimiz, duzlu-məzəli zarafatlar etdiyimiz kinolenti kimi gözlərim önündən keçir.

Hələ mən Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu nəzdində Dissertasiya Şurasının Siz sədri, mən isə Sizin müavininiz kimi təmənnəsiz xidmətlərimizi, bir-birimizin kitablarına ön-söz yazmağımızı İraqa, Suriyaya, Türkiyəyə birgə səfərlərimizi demirəm.

Bəkir müəllim, sabah (15.08.2012) Sizin əbədiyyətə qovuşduğunuz gündür. Əslində, bu dəfə Fəxri Xiyabana gəlməkdə məqsədim Sizinlə dərdləşmək, hesabat verməkdir.

Əziz Bəkir müəllim, Yaradana minnətdaram ki, Abbas Zamanov, Yaşar Qarayev və Sizin kimi dəyərli insanlarla yaxın dost olmuşam. Yanınızda həyat məktəbi keçmişəm. Mənəvi haqqım olduğunu düşünərək dünyanızı dəyişəndə haqqınızda «Böyük itki» başlıqlı («525-ci qəzet», 17.03.2012) vida sözü yazmışam. Ölümünüzdən sonra işıq üzü görən «Üzeyir Hacıbəylinin ömürnaməsi» kitabınıza rəy yazmışam. Bunları mənəvi borc hesab etmişəm.

Lakin Sizi yada salan tək cə mən olmamışam. Professor Yavuz Axundlunun sizə həsr etdiyi məqaləsini həyəcansız oxumaq olmur:

«Çoxdan üzərində işlədiyim «Ədəbi estafet» silsiləsindən prof. Qəzənfər Paşayev haqqında məqaləmi martın 14-də tamamlayıb sabahdan Bəkir Nəbiyevə həsr etmək istədiyim məqaləni yazacaqdım. Sən saydığını say, gör fələk nə sayır... Gecə Bəkir müəllimin vəfatı xəbəri məni sarsıtdı. Çünki ölüm Bəkir müəllimə yaraşmırdı. Hərəkəti, yerışı, danışığı, fəaliyyəti hələ uzun illər yaşayacağına inam yaratmışdı... Bəkir müəllim mənim tələbəlik illərindən dostum idi. Tələbəlik dostunu isə heç cür yaddan çıxarmaq olmur. Bəkir müəllimə uzun ömür, cansağlığı arzularımı «Allah rəhmət eləsin» sözləri ilə əvəz etməli oldum».

Bəkir müəllim, cəmi iki il keçməsinə baxmayaraq, Sizdən sonra institutumuzda çox dəyişikliklər baş verdi. Sizin öz arzunuzla 80 illik yubileyinizdə – Akademiyanın Rəyasət Heyətinin böyük zalında təntənəli yığıncaqda məruzə ilə çıxış edən akademik İsa Həbibbəyli Milli Elmlər Akademiyamıza humanitar elmlər üzrə vitse-prezident və institutumuzda direktor təyin olundu. Xalq şairi Sabir Rüstəmxanlı

demışkən, Naxçıvan Dövlət Universiteti itirdi, Milli Elmlər Akademiyamız və Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu qazandı. Akademik İsa Həbibbəylinin ilk ciddi addımlarından biri – arzusunda olduğunuz institutumuzun 80 illik yubileyinin keçirilməsini gerçəkləşdirməsi oldu. Yubiley tədbirlərinə başqa ölkələrdən gələn adlı-sanlı alimlər də qatılmışdı. Onların arasında Azərbaycan-Türkiyə ədəbi əlaqələrində müstəsna xidmətləri olan prof. Dr. Yavuz Akpınar, görkəmli macar alimi, prof. Georgi Xəzai (ruhunuz şad olsun! Macarıstan dövləti Ramil Səfərovu Azərbaycana təhvil verdi. Onu Milli Qəhrəman kimi qarşıladıq. Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin sərəncamı ilə Ramil təyyarədən düşən kimi azadlığa buraxıldı), Türkiyənin Ərdahan Universitetinin rektoru, prof. Dr. Ramazan Korkmaz da vardı.

Yubileyə çox ciddi hazırlaşmışdıq. Yubiley ərəfəsində institutumuzun «Ədəbiyyat məcmuəsi»nin xüsusi nömrəsi buraxıldı. Məcmuə akademik İsa Həbibbəylinin «Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu» məqaləsi ilə açılır. Ölkəmizdə ədəbiyyatşünaslıq elminin baş qərargahı funksiyasını yerinə yetirən bu elm məbədinin keçdiyi şərəfli yolu İsa müəllim

elmi təfəkkürü ilə işıqlandırıldı. Məcmuənin «Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun qurucuları» bölümündə Əli Nəzmi, Vəli Xulufu, Hənəfi Zeynallı, Bəkir Çobanzadə, Əmin Abid, Salman Mümtaz, Məmməd Arif Dadaşzadə, Mirzə İbrahimov, Məmmədəğa Şirəliyev, Mirzağa Quluzadə, Kamal Talıbzadə, Məmmədcəfər Cəfərov, Əziz Mirəhmədov, Yaşar Qarayev və Sizin haqqınızda görkəmli alimlərimizin məqalələri yer alır. Sizin haqqınızda məqaləni AMEA-nın müxbir üzvü Teymur Kərimli yazdı. Məqalə doğma instituta bağlılığınızı, zamanında onunla nəfəs aldığınızı bariz şəkildə göstərən, dərin məna kəsb edən cümlə ilə bitir: «Akademik Bəkir Nəbiyevin müqəddəs ruhu indi də ana qucağı kimi əziz saydığı Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun divarları arasında dolaşmaqdadır».

Bəkir müəllim, təşkilatçı kimi yetişməyində böyük əməyiniz olan Teymur Kərimli Əlyazmaları İnstitutuna direktor təyin edildi.

Məcmuənin «Elm yollarında» bölümündə institutumuzun ədəbiyyatşünaslıq elmimizə bəxş etdiyi, dünyasını dəyişmiş görkəmli elm xadimlərinə həsr olunmuş məqalələr yer alır. Bu xeyirxah işə, demək olar ki, bütün alimləri-

miz cəlb olunmuşdu. Əməkdar elm xadimləri Mirəli Seyidov və Bəhlul Abdulla haqqında məqalələr yazmaq mənə həvalə olunmuşdu.

İnstitutun 80 illik yubileyi ərəfəsində prof. Teymur Əhmədovun «Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu» kitabı da işıq üzü gördü. Bu böyük həcmli kitabın «Elm xadimləri» bölümündə Sizin elmi fəaliyyətiniz barədə ayrıca məqalə verilmişdir.

Onu da deyim ki, institutumuzun 80 illik fəaliyyətini daha mükəmməl əhatə etmək üçün akademik İsa Həbibbəyli və prof. Asif Rüstəmli keçən ilin sentyabr ayından başlayaraq Azərbaycan, Gürcüstan və Rusiya Federasiyasının Moskva və Sankt-Peterburq şəhərlərində çoxsaylı arxiv materialları toplayaraq «Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu 80 ildə» adlı fundamental əsər üzərində işləyirlər.

O ki qaldı institutun yubileyinə, yubiley çox yüksək səviyyədə keçdi.

Bəkir müəllim, bu məqamda bir nisgilimi bildirməsəm ruhunuz məndən inciyər. 2010-cu ildə «Heydər Əliyev və Azərbaycan ədəbiyyatı» əsərinə görə Siz başda olmaqla, beş nəfər alimimizin Dövlət mükafatına layiq görülən, hazırda sıralarında 1 akademik, 2 müxbir üzv,

49 elmlər doktoru, 80-dən çox filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, 2 nəfər Əməkdar elm xadimi çalışan institutumuzun bir nəfər belə əməkdaşının dövlət səviyyəsində fəxri ada, orden və medallara layiq görülməməsi, təltif edilməməsi təəssüf doğurdu. Ürəyimizdə Bəkir müəllimin yeri bilindi – dedik.

Bununla belə, institutun rəhbərliyi bu işi böyük səxavətlə görür.

Əziz Bəkir müəllim, tez-tez qəlbən sevdiniz Ədəbiyyat İnstitutunda Sizdən söhbət düşür: «Məlum olduğuna görə bu məsələ qapadılsın», «Yanından yel keçmədən növbəti məsələyə keçək» və s. ifadə və cümlələriniz yığıncaqlarımızda tez-tez səslənir.

Bəkir müəllim, böyük insan və alim Abbas Zamanov xalq qarşısında, Azərbaycan elmi qarşısında xidmətləri olan, ləyaqətli bir insanı son mənzilə yola salanda deyərdi: «Sağ ol, a filankəs». Mənasını soruşanda deyərdi ki, o, ölməyib, o, yaxşı adam idi. O bizim qəlbimizdədir, o bizimlədir.

Hikmətli kəlam imiş. Neçə ki biz sağıq, Bəkir müəllim, Siz həmişə bizimləsiniz.

Qəzənfər Paşayev

ŞAİR MƏMMƏD İSMAYILA AÇIQ MƏKTUB*

Hörmətli Məmməd müəllim!

Keçən əsrin 50-ci illərinin əvvəllərində Bakı Dövlət Universitetinin filologiya fakültəsində təhsil alan və universiteti fərqlənmə diplomu ilə bitirən dayım oğlu Zakir Xasiyev və onunla bir qrupda oxuyan, sonralar şair kimi yetişən kəndçimiz Rasim Kərimli Yazıçılar İttifaqına gələrək Səməd Vurğuna müraciət edirlər ki, biz şairik, şeir yazırıq. Səməd Vurğun deyir ki, poeziya məsələlərinə Nəbi Xəzri baxır, onun yanına gedin. Rasim Kərimli şeirlərini oxuyur. Nəbi Xəzri deyir ki, şeirlərində hiss yoxdur, nə demək istədiyin aydın olmur, fikrin dolaşıqdır və s.

Rasim Kərimli dava edir: «Hiss sizin şeirlərinizdə yoxdur» və s.

Nəbi müəllim Səməd Vurğuna zəng edir ki, mənim yanına şair, yoxsa qoçu göndəribsiniz?

Səməd Vurğun soruşur ki, onlar hardandırlar?

– Tovuzdandırlar.

* Bax: «Ədəbiyyat qəzeti», 04.07.2014; «Ədalət» qəzeti, 04.07.2014; «525-ci qəzet», 05.07.2014.

Qov getsinlər, Tovuzdan çıxsa, çıxsa aşiq çıxar (sonralar bu olayı Zakir müəllim gülə-gülə, bir az da xəcalətlə danışdı).

Yaxşı bilirsiniz ki, Səməd Vurğun Tovuz aşıqları Hüseyn Bozalqanlı, Aşiq Mirzə və Aşiq Əsədlə yaxşı münasibətdə olub. Bu aşıqlar Yazıçılar Birliyinin üzvü idilər. Şair, hətta Aşiq Hüseyn Bozalqanlıya şeir də qoşmuşdu. Həqiqətən də, o vaxt Tovuzdan seçilən elə bir şair çıxmamışdı. Sonralar hər şey dəyişdi. Səməd Vurğun haqq dünyasına qovuşanda ona ithaf olunan saysız-hesabsız şeirlər içərisində «Azərbaycan» jurnalında Rasim Kərimlinin «A şair» şeiri də çap olunmuşdu. Həmin şeirdən bir sətir «Şeir bağçasının bağbanı şair» yadımdadır. Sonralar respublika və bölgə miqyasında tanınan Cahan Əfruz, Rasim Kərimli, Şəmşad Rza, Telman Tovuzlu, Həsən Mülkülü, Əziz Məftun, İsa Cavadoğlu, Səlim Sinədəftər, Nəsir Əhmədli, daha sonralar Murad Köhnəqala, Akif Əhmədgil, Ziyəddin Qafarlı, Elxan Zal, Vaqif İsaqoğlu və başqaları çıxdılar.

Lakin Səməd Vurğunun böyük anlamda dediyi, köhnə təbirlə desək, ümumittifaq arenaya çıxan Məstan Günər və Siz oldunuz.

Məstan Günər dövlət işləri ilə məşğul oldu. Arenada təkcə Siz qaldınız və bu gün o mis-siyanı ləyaqətlə yerinə yetirirsiniz.

Məmməd müəllim, 17 iyunda Azərbaycan yazıçılarının XII qurultayına dəvət olunmuş qonaqlar arasında sizi görmək xoş idi. Qurultayın açılışından əvvəl qürur hissənə səbəb olan bir hadisə baş verdi. Oljas Süleymenov gələndə hamı ilə köhnə dostlar kimi görüşürdü. Millət vəkili Elmira Axundova və Sizinlə xeyli söhbət etdi. Mənə elə gəldi ki, əvvəlcə Sizi yaxşı tanımadı. Birdən özünə gələrək rusca təxminən belə dedi: «Məmməd necə də dəyişmişən. Lakin nə qəm, əvvəlki şövqlə yazıb-yaradırsan. Yaradıcılığını izləyirəm».

Mən yaxında oturmuşdum. Bir eloğlu kimi söhbətinizə diqqət kəsilmişdim. Mənimlə Çingiz Əlioğlu və Paşa Qəlbinur yanaşı oturmuşdular. Bəlkə, onlar da eşitdilər, bilmirəm. Bir onu bilirəm ki, qürur hissi keçirdim.

Məmməd müəllim, ədəbi ictimaiyyət bilir ki, əziz atanız müharibədə həlak olandan sonra gənc ananız ömrünü sizə həsr etdi. Hisslərinizi gənc yaşlarından «Ağacdələn» şeiri ilə bəyan edib, ədəbi ictimaiyyətin diqqətini çəkdiniz. Yaxşı yadımdadır, bütün ədəbi məclis-

lərdə Xalq şairi Qabil həmin şeiri oxumağınızı xahiş edirdi. Poeziya yaradıcılığınızı təhlil etmək fikrindən uzağam. Təkcə onu deyim ki, qoşmalarınız da başqa aləmdir.

*Yar ol dərdbilənə, yar olanda da,
Yoluna göz diksin yorulanda da.
Eləsinə vurul vurulanda da,
Desinlər, ay Məmməd, ala gözəldi!*

Məmməd müəllim, Siz «Gənclik» jurnalının baş redaktoru olanda da, sonralar da gənc şairlərə həmişə qayğı göstərüb, yaradıcılıq üçün əhəmiyyətli olan məsləhətlər veribsiniz. Təsadüfi deyildir ki, bir çoxları Sizi müəllimi hesab edir.

Xüsusi vurğulamaq istəyirəm ki, Azərbaycan ədəbiyyatının qardaş Türkiyədə təbliği və yayılmasında xidmətləriniz böyükdür.

Son vaxtlar Azərbaycan mətbuatında ən çox çap olunan qələm sahiblərindənsiniz. «Azərbaycan» jurnalında romanınız çap olunub. «Ədəbiyyat qəzeti» və «525-ci qəzet» məqalələrinizi, şeir, müsahibə və məktublarınızı nəşr edir.

70 illik yubileyiniz, görüşləriniz yüksək səviyyədə keçirildi. Hətta yubiley vaxtı haq-

qınızda Xalq yazıçısı Anar məqalə yazdı (yaxşı bilirsiniz ki, Anar hər şair haqqında yazı yazmır).

Qürbət, qəriblik həyatı yaşayırsınız. Bu, ədəbi ictimaiyyətin diqqətindən qaçmır, sizə xüsusi münasibət var. Yazıçılar Birliyi, xüsusən də Anar müəllim Sizə – istedadlı şairimizə mümkün olan qayğıni göstərir. Bunu Yazıçılar Birliyinin Təftiş Komissiyasının sədri kimi, səmimiyyət və məsuliyyətlə deyirəm. Qurultayda bir çox maraqlı çıxışlar oldu, o cümlədən də siz odlu-alovlu çıxış etdiniz, əzbərdən gözəl şeirlər dediniz. Gözlənilmədən bir məsələdən – Yazıçılar Birliyində neqativ hallardan söz açdınız. Yüksək amallar şairindən bunu eşitmək təəssüf doğurdu. Ürəyimdən keçən bu oldu: «Ay Məmməd, ay qardaşım, yazıçılardan ayda bir manat üzvlük haqqı ala bilmirik. O da olsun onlardan nəsə umasan. Bəyəm sovet dövrüdür ki, yazıçılar kitabına görə əməlli-başlı qonorar alalar? Bəyəm bilmirsiniz ki, əsl qələm sahibinin ürəyi dolu, cibi boş olur? Axı bilirsiniz ki, onlar şam kimi əriyərək yazdıqları əsərləri belə çap etdirə bilmirlər».

Bir də ki, yazıçı və şairdən nəsə uman adamın gərək beş başı olsun ki, dördü biabırçılıq

çirkabına qərq olanda, düşünmək üçün bir başı salamat qalsın.

Məmməd müəllim, cavanlıqdan ata ocağında ev tikdirmək arzunuz vardı. Şükürlər olsun ki, qonorar və məvacib hesabına Tovuzun səfali dağ kəndində bunu edə bildiniz. Vəzifədən çıxmışdınız. Tovuzla qohumum Talib müəllimin qızının toyuna getmişdim. Eşitdim ki, kənddəsiniz. Arxanızca kəndinizə getdim. Sadə, özünüz kimi təmtəraqdan uzaq evinizi görüb sevindim. Səni zorla da olsa götürüb toya gəldim. Yolda dərdləşdik. Bazara getdiyinizdən danışdınız. Dediniz ki, insanlar vicdanlarını itiriblər. Adicə baltanı, beli qızıl qiymətinə satırlar. Bu günlərdə qəzetlərin birində müsahibənizi oxudum. Orada da vicdan məsələlərini qoyubsunuz. Bütün yazarlar belədi. Onların yaradıcılığının əsas qayəsi haqq-ədalət, vətənpərvərlik, vicdanlı olmaqdır.

Onu da deyim ki, iyunun 23-də Yazıçılar Birliyində Birliyin İdarə heyətinin, Ağsaqqallar şurasının, Təftiş Komissiyasının, qəzet və jurnalların redaktorlarının seçildiyi və təsdiq edildiyi yığıncaqda haqqınızda söhbət getdi. Xüsusən Xalq şairi Sabir Rüstəmxanlı məntiqli çıxışı ilə müəyyən məqamlara aydınlıq

gətirdi. Giley-güzar, umu-küsü olsa da, istedadlı şair kimi Azərbaycan ədəbiyyatında məxsusi yerinizin olduğu və Yazıçılar Birliyi doğma eviniz olduğu xüsusi qeyd olundu.

Məmməd müəllim, inanıram ki, bir gün müsahibələrinizin birində təəssüf doğuran yanlışlığa başqa mövqedən münasibət bildirəcəksiniz. Bunu bir eloğlu kimi çox arzulayıram.

Hörmət və ehtiramla,

Qəzənfər Paşayev

Məmməd İsmayıl məktub

AKADEMİK İSA HƏBİBBƏYLYƏ MƏKTUB*

Hörmətli İsa müəllim!

Təvazökarlıq edərək qeyd etmədiyiniz 65 yaşınız mübarək olsun!

Siz hələ Naxçıvan Dövlət Universitetinə rəhbərlik etdiyiniz illərdən Sizi ədəbiyyatımıza sədaqətlə xidmət edən fədakar alim kimi tanıyırdım. Sevinirdim ki, yüksək vəzifə və rütbələr (rektor, millət vəkili, akademik), göz-qamaşdırıcı, şirnikləndirici keşməkeşlər Sizin həyat kredonuzu dəyişə bilməyib. AMEA-nın vitse-prezidenti və mənim də çalışdığım Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutuna direktor seçildiyiniz iki il göstərdi ki, Siz, eləcə də böyük elm təşkilatçısısınız. Rəhbərliyinizlə keçirilən institutumuzun 80 illik yubileyində Sabir Rüstəmxanlının şair fəhmi ilə haqqınızda dediyi sözlər kollektivimiz tərəfindən indi daha yaxşı başa düşülür və həqiqət kimi qəbul olunur: «Naxçıvan Dövlət Universiteti itirdi, Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası və Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu qazandı».

* Bax: «Ədəbiyyat qəzeti», 17.10.14.

İsa müəllim, məqalə və monoqrafiyalarınızda, yığıncaqlarda məntiqi ümumiləşdirmələriniz, ədəbiyyatşünaslıq elminin dərin qatlarına nüfuz etməyiniz (bunu təkcə ədəbiyyatşünaslıq elminə aid etmək bir az insafdan kənar olardı. AMEA-nın Rəyasət Heyətində akademik Ramiz Mehdiyevin «Dağlıq Qarabağ: məxəzlərdən oxunmuş tarix» kitabı haqqında dəyərli fikirləriniz hamını heyran qoydu) məni həmişə düşündürüb.

Bunu əvvəllər elm məbədi Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda aspirant olarkən böyük alimlərimiz Məmməd Arif Dadaşzadə, Məmmədcəfər Cəfərov, Mirzə İbrahimov, Kamal Talıbzadə, Əziz Mirəhmədov, Mirzəğa Quluzadə, Bəkir Nəbiyev, Yaşar Qarayev və başqa görkəmli şəxsiyyətlərdən dərs alıb, məktəb keçməyinizlə əlaqələndirirdim. Sən demə təkcə bu deyilmiş. «Dinlik bilməyən» elmi fəaliyyətinizi izlədikcə indi məlum olur ki, ədəbiyyatşünaslıq elminə sonsuz məhəbbətiniz tükənməz enerji mənbəyinə çevrilmiş.

İsa müəllim, danılmaz həqiqətdir ki, insan çalışdığı sahədə zirvələri fəth edəndən, yaşa dolandan sonra get-gədə həvəsdən düşür. Ədəbiyyat İnstitutunda işlədiyiniz müddət-

də biz bunun əksini görürük. Gənclik enerjisi və həvəsi ilə institutumuzda görülən böyük işlərə imza atırsınız.

Bütün gücünüzlə ədəbiyyatımızın və ədəbiyyatşünaslıq elmimizin inkişafına xidmət edirsiniz. Bu yöndə Sizin xidmətləriniz əvəzsizdir. Mənə qalarsa, ən böyük xidmətlərinizdən biri Cəlil Məmmədquluzadə ilə bağlıdır. Sizin sayənizdə Qoca Şərqin qapıları böyük ədibimizin üzünə açıldı. Bu şərəfli missiyanı Siz yerinə yetirdiniz. Ədəbi və elmi əlaqələr sahəsində hazırda gördüyünüz işlər, dünyanın müxtəlif elm və təhsil ocaqları ilə dövlət səviyyəsində bağlantılarınız öz bəhrəsini verməyə başlayıb.

Sizə yüz yaşında da beləcə həvəsdən düşməməyi, indiki kimi sağlam və gümrah olmağı arzu edirəm.

Dərin hörmət və ehtiramla,

Qəzənfər Paşayev

MİNNƏTDARLIQ MƏKTUBU*

Hörmətli Azər Turan!

Qəzetinizin 31 oktyabr tarixli sayını birnəfəsə oxudum. Sanki bitkin bir əsər idi. Yaddaşımızı təzələyən, qədirbilənlik üstündə köklənən «Məmməd Arif fenomeni» (f.ü.f.d Elnarə Akimova), şair Hüseyin Kürdoğluya həsr olunmuş «Dərdli elin dərdmənd şairi» (özbək alimi, prof. Həmdulla Baltabayev), «Türkologiya Azərbaycanın milli elmidir» (prof. Tofiq Məlikli), «Ədəbiyyatımızın Zəlimxan Yaqub havası» (Aydın Xan Əbilov), «Cavidannamə»nin türkcə tərcüməsi» (prof. Rəhim Əliyev), «Vaxtın işıqlı vərəqi» (Fidan Nizaməddin qızı), «Müqayisəli ədəbiyyat konqresi Azərbaycan postmodernist ədəbiyyatının ən böyük fərqi üzə çıxardı» (Nərgiz Cabbarlı), İmir Məmmədlinin «Fədakar» hekayəsi, Adil Cəmilin geniş təqdimatında «Qırğız atalar sözləri», çağdaş Güney Azərbaycan ədəbiyyatından nümunələr nəinki «Ədəbiyyat qəzeti»nə marağı artırır, eləcə də ədəbi prosesə güzgü tutur.

* Bax: «Ədəbiyyat qəzeti», 03.11.2014.

Məni sevindirən bir də o oldu ki, ədəbiyyat elmimizin flaqmanı Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu ilə əlaqələri möhkəmləndirirsiniz. İnstitutun dörd aliminin maraqlı elmi məqalələrinin qəzetin bir sayında getməsi böyük mətləblərdən xəbər verir.

Bütün bunlara görə 50 ilə yaxın abunəçisi olduğum doğma «Ədəbiyyat qəzeti»nin əməkdaşlarına minnətdarlığımı bildirirəm.

O ki qaldı Səməd Vurğunun «Unudulmaz görüş» məqaləsini üzə çıxarıb çap etdiyinizə, bu yaddaşa qayıdışdır. Məqalənin bir sözünü, hətta bir hərfini belə dəyişmədən çap etməyiniz qəlbimdə gənclikdən daşlaşmış bir nisgili məlhəm yaranı sağaldan kimi sağaltdı.

Məsələ burasındadır ki, tələbəlik illərində, hətta keçən əsrin 70-ci illərinə qədər söz-söhbət gəzirdi ki, Səməd Vurğun 1935-ci ildə Azərbaycan sosialist respublikasının 15-ci ildönümü münasibəti ilə partiya və dövlət rəhbərlərinin görüşünə 60 nəfərdən ibarət nümayəndə heyətinin tərkibində Moskvaya gedəndə «Rəhbərə salam» şeirini oxumuş, sanki dəlinin yadına daş salmış, şair

*Bakının sayrısan yıldızlarından,
Çadrasız, boyasız türk qızlarından*

– misralarını oxuyanda, guya, Stalin onun sözünü kəsərək deyib ki, siz azərbaycanlısınız, diliniz də Azərbaycan dilidir.

Beləliklə, Səməd Vurğunun ucbatından ondan sonra türk sözünü işlətməyə cürət etməmişlər. Əvvələn, onu deyim ki, 1936-cı ildə Stalin Konstitusiyası qəbul olunana qədər azərbaycanlıların pasportunda milliyyəti **türk** göstərilirdi. İkinci bir tərəfdən də «Unudulmaz görüş» məqaləsi həmin söz-söhbətin əsassız olduğuna əyani sübut imiş. Məqalə 1939-cu ildə, Stalinin qan-qan deyən vaxtında yazıldığından Səməd Vurğunun bircə sözü belə dəyişməyini düşünmək ağılsızlıq olardı. Şair yazır:

«Şeiri qurtardıqdan sonra yoldaş Stalinə yaxınlaşaraq ona əl verdim.

Yoldaş Stalin üzündə oynayan bir təbəssümlə məndən soruşdu:

– Yoldaş Səməd Vurğun?

– Bəli, yoldaş Stalin.

– Bəs familiyanız nədir?

Dedim ki, Vəkilovdur.

O yenə soruşdu: «Bəs türkcə?»

Cavab verdim ki, Vəkilzadə.

Sonra mən keçib öz yerimdə oturdum.

Bax belə...»

Səməd Vurğunun bostanına sonralar da daş atanlar çox olmuşdur və indi də var. Lakin Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə demişkən:

*Nə murada yetdi, nə kama çatdı,
Özgə qapısına kim ki daş atdı.*

Hörmətli Azər müəllim, bilənlər bilir ki, Siz şüurlu həyatınızın çoxunu görkəmli ədəbiyyatşünas alim, el ağsaqqalı atanız İmamverdi Əbilovun zəngin arxivindən başlamış, Azərbaycan və Türkiyədə arxivlərdə keçirmiş, çoxlarının xəbəri olmadığı zəngin material toplamısınız. Ümidvaram ki, qəzetinizin gələcək saylarında da «Unudulmaz görüş» kimi yazılarla bizi sevindirəcəksiniz.

Hörmət və ehtiramla,

Qəzənfər Paşayev

AMEA-nın MÜXBİR ÜZVÜ,
PROFESSOR NİZAMİ CƏFƏROVA
MƏKTUB*

Hörmətli Nizami müəllim!

Mətbuatda dərc olunan, demək olar ki, bütün məqalələrinizi və mənə bağışladığınız kitabları oxuyaraq fikrimi həmişə sizinlə bölüşmüşəm. Dilimizi, ədəbiyyatımızı, ədəbiyyatşünaslıq elmimizi dərindən bilməyiniz, fikir və təfəkkür sahibi olmağınız hamıya bəlidir. O da danılmaz faktdır ki, görkəmli dilçilərdən, akademiklər Ağamusa Axundov, Tofiq Hacıyev və professor Yusif Seyidov kimi ədəbi prosesə ən çox müdaxilə eləyən dilçi alimimizsiniz. Tale elə gətirib ki, adını fəxrlə çəkdiyim alimlərdən elm və təhsil məbədi Bakı Dövlət Universitetində dərs alıb, mükəmməl məktəb keçmişiniz, görkəmli filoloq kimi yetişmişiniz. Odur ki nə yazsanız, ədəbi ictimaiyyətin diqqət mərkəzində olur. Qənaətimə görə akademik İsa Həbibbəylinin sanballı giriş məqaləsi ilə təzəcə çapdan çıxmış «Hüseynbala Mirələmovun yaradıcılığı

* Bax: «Ədəbiyyat qəzeti», «Ədalət» qəzeti, «525-ci qəzet», 12.12.2014.

və ya ədəbi tərcümeyi-halı» adlı çox geniş həcmli maraqlı kitabınız («*Elm və təhsil*» nəşriyyatı, 2014, 480 səh.) istisna təşkil etməyəcək. İsa müəllimin məqaləsini və kitabınızı oxuyanda gözümlün önünə həvəskar bəstəkar damğası ilə damğalanan, mahnıları ürəkləri fəth edən, sevimli bəstəkarlar Ələkbər Tağıyev və Qulu Əsgərov gəldi. Professional musiqi aləmində hər iki bəstəkara bir laqeydlik, biganəlik hökm sürürdü. «Prokurordu, müğənnidi, qoy öz işi ilə məşğul olsun» – deyirdilər.

Bu laqeydliyin, biganəliyin arxasında hardasa gözü götürməmək də dururdu.

Mənə belə gəlir ki, yazıçı Hüseynbala Mirələmovun bu iki gözəl bəstəkarla tale oxşarlığı var. Hüseynbala müəllim texnika elmləri doktoru, professordur. Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyasında kafedra müdiri, İxtisaslaşmış Dissertasiya Şurasının sədridir. Lakin o, hər şeydən əvvəl, yazıçıdır. 17 yaşında olanda «Bir tikə çörək» hekayəsi çap olunub. Hələ sovet dövründə «Gənclik» nəşriyyatı böyük tirajla «Tənha durna uçuşu» kitabını buraxmışdı. Bir-birindən maraqlı 18 hekayəsi çıxıb. Bütün bunlar Mirələmovun Yazıçılar Birliyinə üzv seçilməsindən əvvəl olmuşdu.

Bəs nədən bəzi tənqidçilər və yazıçılar Hüseynbala Mirələmovun yaradıcılığını arxa plana çəkir, məsələyə onun özünün cəmiyyətdəki mövqeyi nöqtəyi-nəzərini əsas götürməklə yanaşırlar».

Nizami müəllim, 1989-cu ildə Moskva yaxınlığında – Peredelkinoda SSRİ yazıçılarının «Yaradıcılıq evi»ndə yaradıcılıqla məşğul olmaq mənə də qismət olub.

Pasternakın bağ evi (daçası) «Yaradıcılıq evi»nin lap yaxınlığında idi. Bir dəfə Pasternakdan söz düşmüşdü. Yaşlı bir rus yazıçısı dedi ki, dövlət səviyyəsində repressiyaya məruz qalan yazıçıya qarşı «Pravda» qəzetində məqalələr təşkil olunurdu. Bir fəhlə qadının da yazısı çıxmışdı. O yazırdı ki, mən onun yazdıqlarını oxumamışam. Onsuz da bilirəm ki, yazdıqları bekar şeydir.

Belə çıxır ki, akademikin söz açdığı yazıçı və tənqidçilər Hüseynbala Mirələmovun əsərlərini fəhlə qadın Pasternakın əsərlərini oxuduğu kimi oxuyublar.

Tam səmimiyyətlə deyirəm, Mirələmovun təkcə hekayələrini, povestlərini və Nadir şah Əfşardan bəhs edən «Sonuncu fəth» adlı tarixi romanını oxuyan obyektiv adam ona ikili münasibət bəsləməz.

Yazıçı Hüseynbala Mirələmov haqqında dünya şöhrətli yazıçı Çingiz Aytmatov və Elçin kimi ədəbiyyat yaradıcılarının, görkəmli ədəbiyyatşünas alimlərimiz, akademik Bəkir Nəbiyev, professorlardan Nizaməddin Şəmsizadə, Vaqif Yusifli, Sizin və Əli Rza Xələflinin məqalələrində, N.Şəmsizadənin monoqrafiyasında istedadlı, mərifətli və təvazökar yazıçının əsərləri dəyərləndirilir və əsl qiyməti verilir.

O ki qaldı sizin kitabınıza, əsər elə formada (bunu tapıntı da adlandırmaq olar) yazılıb ki, oxumağa başlayanda dayanmaq olmur.

İnanıram ki, yazıçının yaradıcılığına işıq tutan, onu tam əhatə edən «Hüseynbala Mirələmovun yaradıcılığı və ya ədəbi tərcümeyi-halı» əsəriniz istedadlı yazıçıya ikili münasibəti kökündən dəyişəcək.

Hörmətlə,

Qəzənfər Paşayev

PROFESSOR
NİZAMƏDDİN ŞƏMSİZADƏYƏ
MƏKTUB*

Hörmətli Nizaməddin müəllim!

İnanmaq olmur ki, 60 yaşı haqlayıbsan. Axı yaşına görə xeyli gənc görünürsən. Güman ki, bu, bir tərəfdən oğlun Fəridə ünvanladığın «Müdrüklər bunları deməyib» kitabında xüsusi vurğuladığın xeyirxahlığına, digər tərəfdən seçdiyən elm sahəsini mükəmməl bilməyinlə bağlıdır.

Yaşım az deyil. İyirmi ildən artıq ali məktəbdə kafedra müdiri işləmişəm. Çox görmüşəm institutu və universiteti fərqlənmə diplomu ilə bitirənləri. İmtahan komissiyasının və ali məktəbin Elmi şurasının onlardan kimlərisə aspiranturada saxlamaq və ya elmi işə yönəltmək barədə qərarlarını görmüşəm. Ancaq görməmişəm ki, universiteti başa vuran gənc haqqında mərkəzi mətbuatda, özü də «Ədəbiyyat və incəsənət qəzeti»ndə müəllimi olmuş professor məqalə yazaraq ədəbiyyat-

* Bax: «Ədəbiyyat qəzeti», «Ədalət» qəzeti, «525-ci qəzet», 26.12.2014.

şünaslara təqdim etsin. Bunu istedadlı gənc-
lərə arxa, dayaq olan Abbas Zamanov etdi. Haqqında sən tələbə olanda «Mən onda əsl
ədəbiyyatşünaslıq yanğısı, elmi təfəkkür gö-
rürəm» – deyən Abbas müəllim sən elmin,
biliyin, istedadın, təfəkküründən söz açmışdı.

Yaxşı bilirsən ki, o vaxtlar elm və təhsil
məbədi Bakı Dövlət Universitetində xeyirxah-
lığı ilə seçilən tək cə Abbas Zamanov deyildi.
Görkəmli ədəbiyyatşünas və dilçi alimlərimiz-
dən Mir Cəlal Paşayev, Cəfər Xəndan, Əli
Sultanlı, Məmmədcəfər Cəfərov, Hadı Mir-
zəzadə, Muxtar Hüseynzadə, Səlim Cəfərov,
Əlövsət Abdullayev və başqaları da istedadlı
tələbələrin seçilib elm aləminə gəlməsinə xü-
susi qayğı göstərirdilər. Akademiklər Ağamu-
sa Axundov, Tofiq Hacıyev, ədəbiyyatşünaslıq
elminizin iftixarı Yaşar Qarayev, Firudin Hü-
seyinov və sonrakı nəsildən indi adlı-sanlı
elm adamları, ədəbiyyatşünas alimlər Vilayət
Quliyev, Şirindil Alışanov, Muxtar İmanov,
Məhərrəm Qasımlı, Kamran Əliyev, eləcə də
sən və başqaları o qayğını, o xeyirxahlığı öz
üzərinizdə gördünüz. Mənə belə gəlir ki, sə-
nin qayğıkeşliyin, alicənablığın, xeyirxahlığın
oradan qaynaqlanır.

Qardaşım, sənin bəxtin bir də onda gətirdi ki, elm məbədi Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutuna gəldin. Orada Kamal Talıbzadə, Əziz Mirəhmədov, Mirzağa Quluzadə, Yaşar Qarayev, Bəkir Nəbiyev, Kamran Məmmədov kimi görkəmli alimlərdən dərs alıb, zəngin bir məktəb keçdin. 1978-ci ildə baş laborant kimi işə başladın. 1982-ci ildə namizədlik, 1990-cı ildə çox ağır, az işlənən bir mövzuda «Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı, mərhələlər və konsepsiyalar» mövzusunda doktorluq dissertasiyası müdafiə etdin. Bu, az bir zaman kəsiyində baş verdi. Diqqətçəkən cəhət bir də ondan ibarətdir ki, Ədəbiyyat İnstitutunda işə başlayan kimi tanınmış yazıçı İsi Məlikzadənin «Küçələrə su səpmişəm» əsərinə ilk ədəbi-tənqidi məqalə yazdın. Məqalənin adı qeyri-adi idi: «Sən kimsən, müasirim?!» Mən sənin sonrakı əsərlərinə də fərqli adlar qoymağının fərqi nə varmışam.

Fikirləşirəm ki, bu sənin özünün, fikir və düşüncələrinin fərqli, bənzərsiz olması ilə bağlıdır. İlk yazının «Azərbaycan» jurnalında (1978, № 12, s. 198–201) çap olunması çox mətləblərdən xəbər verirdi. Bu məqalə ədəbiyyatşünaslıq elmimizə istedadlı bir gəncin

gəlməyinin müjdəsi idi. Bu, belə də oldu. Tezliklə «Tənqidçi şəxsiyyəti və ədəbi proses», «Tənqidin ədəbi prosesdə rolu», «Azərbaycan sovet tənqidçiləri», «Tənqidçi məsuliyyəti və tənqidçi nüfuzu», «Tənqidi fikrin üfüqləri» kimi məqalələrin ədəbi ictimaiyyət arasında əks-səda doğurdu. Doktorluq dissertasiyasını müdafiə etməyindən çox-çox əvvəl «Ədəbi mübahisələr» adlı ilk irihəcmli monoqrafiyan «Yazıçı» nəşriyyatı tərəfindən çap edildi (1986). Sevimli müəllimin akademik Kamal Talıbzadə kitabına «Tənqidçinin ilk kitabı» adlı əhatəli önsöz yazdı. Buna qədər isə «Ədəbi proses – 78» (1980, şərikli) kitabınız işıq üzü görmüşdü.

Nizaməddin müəllim, sanballı elmi-nəzəri kitabların ədəbiyyatşünaslıq elmimizə, xüsusən də onun tənqid bölümünə yeniliklər gətirmək baxımından fərqlənir: «Azərbaycan ideologiyası», «Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığı türk təfəkkürü məcrasında», «Tənqidin ədəbi prosesdə rolu», «Ədəbi proses və ədəbi nəsil», fundamental «Ədəbiyyat nəzəriyyəsi» kimi **qalın və qalan** (Yaşar Qarayev) əsərin gənc ədəbiyyatşünasların stolüstü kitabına çevrilib. Əslində, yaşlı nəsil də monoqrafiya-

larından qədərincə bəhrələnir. Uzun müddət Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət İnstitutunda ədəbiyyat və dillər, ədəbiyyat və Azərbaycan dili, ədəbi yaradıcılıq kafedralarına rəhbərlik edərkən gənclərin yetişməsində, kafedra müəllimlərinin inkişafında xidmətlər göstəribsən. Uzun illər mənim də çalışdığım Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda «Ədəbiyyat Nəzəriyyəsi şöbəsinə rəhbərlik edibsən. Neçə illərdir BDU-nun nəzdində Dissertasiya Şurasının üzvüsən. Respublikada nüfuzlu ədəbiyyatşünas alim kimi tanınırsan. Elmi xidmətlərin dövlət tərəfindən qiymətləndirilib. 2010-cu ildə Ədəbiyyat İnstitutunun görkəmli alimləri ilə bir sırada «Heydər Əliyev və Azərbaycan ədəbiyyatı» kitabına görə Azərbaycan Respublikasının Dövlət mükafatına layiq görülübsən. Ədəbi prosesə ən çox müdaxilə edən alimlərimizdənsən. Bədii ədəbiyyatda yazıçı və şair kimi qələm sınaıyorsan. Bir neçə hekayə və şeir kitabların çıxıb. Oxucuların rəğbətini qazanıb. Görkəmli yazıçı və şairlərimizin yubileylərində nüfuzlu söz sahibi kimi çıxış etmək, yığıncağı aparmaq sənə həvalə edilir.

Bütün bunlar öz yerində.

Nizaməddin Səmsizadəyə məktub

Sən bizim institutda işləyəndə, bildiyin kimi institutun nəzdində fəaliyyət göstərən Dissertasiya Şurasının sədri müəllimin Kamal Talıbzadə, müavini isə mən idim. Aramızda ata-oğul münasibəti yaranmışdı. Bir dəfə söz arası dedi ki, Nizaməddin istedadlı tənqidçidir. Təfəkkür sahibidir. Ədəbiyyatşünaslıq elmimizi qabağa aparan azsaylı alimlərimizdəndir. Fəxr edirəm ki, onun bir tənqidçi kimi yetişməyində xidmətlərim olub.

Bu, böyük alimin yetişdirməsinə verdiyi böyük qiymət idi. Sən xoşbəxt adamsan.

Hörmətli Nizaməddin müəllim, sən bir üstünlüyün də var, həm alimsən, həm də pedaqoq. Həmişə gənclər arasında olursan. İstər-istəməz sönməyə üz tutan arzuların yaşına xilaf çıxaraq əvvəlki məcraya dönür. Bu isə yazıb-yaratmaq üçün mühüm amildir.

Qardaşım, nə gizlədim, sənə məqalə həsr etmək istəyirdim. Lakin professor Şamil Vəliyevin sənənin yaradıcılığından bəhs edən «Azərbaycanşünas alim» monoqrafiyasını və görkəmli alimlərimizin və yazıçılarımızın çoxsaylı məqalələrini içinə alan 452 səhifəlik «Filosof tənqidçi» kitabını vərəqlədikdən sonra fikrimdən vaz keçdim. Bu kitablarda və

sonralar yazılan məqalələrdə yaradıcılığın bütövlükdə yüksək səviyyədə təhlil və təqdir edilib. Odur ki ürək sözlərimi bu məktub vasitəsilə sənə ünvanlamaqla kifayətləndim. Altmış yaşın mübarək, böyük alim, alicənab və xeyirxah insan!

Hörmətlə,

Qəzənfər Paşayev

Nizaməddin Şəmsizadəyə məktub

QƏDİRŞÜNASA QƏDİRŞÜNASLIQLA.
FİLOLOGİYA ÜZRƏ ELMLƏR
DOKTORU VAQIF YUSİFLİYƏ
MƏKTUB*

Əzizim Vaqif müəllim!

«Ədalət» qəzetində çap olunan «Yaş o yaş olmasa da...» (Bölgələrdə ədəbiyyat silsiləsindən – Binnət Eloğlu) adlı maraqlı yazını oxudum. Məqaləndə Tovuzu «Şanlı-şöhrətli sənət ocağı» kimi qəbul etdiyinə, Tovuz aşuq-şairlərindən Hüseyin Bozalqanlı və Mikayıl Azafının yaradıcılığına yüksək qiymət verdiyinə, professor Məhərrəm Qasımlı və məni yada saldığına, şair Binnət Eloğlunu ədəbi ictimaiyyətə layiqincə təqdim etdiyinə görə bütün tovuzlular adından sənə səmimi minnətdarlığımı bildirirəm.

Qardaşım, bölgələrdə yaşayan şairləri ədəbi ictimaiyyətə təqdim və təbliğ etmək həm savabdır, həm də poeziyamızın zənginliyinin göstəricisidir. Sənin bir ədəbiyyatşünas kimi, tənqidçi-alim kimi fəaliyyətin ədəbi və elmi ictimaiyyət tərəfindən yüksək qiymətə

* Bax: «Ədalət» qəzeti, 31.01.2015.

mətləndirilib. Təkcə bir faktla kifayətlənəcəyəm. Doktorluq dissertasiyanı müdafiə edəndən sonra, mənə belə gəlir ki, son vaxtlar ədəbiyyatşünaslar arasında Ali Attestasiya Komissiyasında təsdiqini ən tez alan sən oldun. Bu, sənin bir alim kimi elmi potensialına, yaradıcılığına verilən yüksək qiymət idi. Elm aləmində nüfuzlu söz sahibi kimi tanınırsan. Odur ki bölgələrdə yaşayan ədib və şairlərimiz haqqında yazıların təqdirlə qəbul edilir. «Ədalət», «Ədəbiyyat» və «525-ci qəzet»lərdə çap olunan məqalələrin sənə – təmənnəsiz ədəbiyyatşünas alimimizə başucalığı gətirir.

Bütün bunlarla bərabər, bu maraqlı məqaləndə yer alan «Ünlü şairlərimizdən Məstan Günər, Məmməd İsmayıl, Zirəddin Qafarlı Tovuzun Azərbaycana bəxş etdiyi qüdrətli qələm sahibləridir» ətrafında söz açmaq, gileyimi bildirmək istərdim. Məni bağışla, qənaətdən belə çıxır ki, Tovuz elə adını çəkdiyün üç ünlü şair və 75 yaşlı Binnət Eloğlunu yetiştirib. Əgər böyük elmi əhəmiyyəti olan doktorluq dissertasiyan çağdaş Azərbaycan poeziyasına həsr olunmasaydı, bəlkə də, bu məsələyə toxunmazdım.

Axı yaxşı bilirsən ki, Tovuz Azərbaycana Cahan Əfruz, Rasim Kərimli, Şəmşad Rza, Telman Tovuzlu, Həsən Mülkülü, Əziz Məftun, Səlim Sinədəftər, İsa Cavadoğlu, Nəsir Əhmədli, Vaqif İsaqoğlu, Akif Əhmədgil, Murad Köhnəqala, Elxan Zal və başqa şairləri də bəxş etmişdir. Adlarını çəkdiyim şairlərin ilk yeddisi dünyalarını dəyişiblər. Hamısının ruhu şad olsun! Təkcə Cahan Əfruz və Rasim Kərimlinin yaradıcılığından bəzi məqamları yada salmaq istərdim. Cahan Əfruz 1957-ci ildən SSRİ və Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü idi. Bakıda və Moskvada kitabları çıxmışdı. Pyesləri vardır. «Qanqın işıqları» pyesi Moskvanın «Romeo» qaraçı teatrında tamaşaya qoyulmuşdu. Rasim Kərimlinin isə sovet dönəmində əl-əl gəzən «Dostluq ilk sözümdür», «Şəfqət bulacağı», «Dünya mərdlər dünyasıdır», «Biləydin kaş», «İntizarda qoyma məni» adlı beş kitabı çıxmışdı. Sözlərinə bəstələnmiş mahnıları çox-çoxdur: «Səndən savay», «Biləydin kaş», «Bir qız bir oğlanındır», «Qurban olum», «Sənsiz», «Min yaşasın», «Axtarar səni» və duetləri indinin özündə belə şənlik, toy və dövlət tədbirlərində oxunur.

Bunları nəzərinə çatdırmaqla gileyimin doğru olduğu qənaətindəyəm.

Bunlar öz yerində. Tovuzdan başqa elm sahələrində akademiklər, Sovet İttifaqı qəhrəmanları, Sosialist əməyi qəhrəmanları da çıxıb.

Vaqif müəllim, neçə illərdir ədəbiyyatşünaslıq elmimizin flaqmanı Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda çiyin-çiyinə çalışırıq. Yaxşı bilirəm ki, ömrünü təmənnasız olaraq ədəbiyyatşünaslıq elmimizə həsr edibsən. Bunu ədəbi ictimaiyyət görür və qiymətləndirir. İnstitutumuzda Tənqid şöbəsinə rəhbər seçilməyin çox şey deyir. Səni fərqləndirən bir cəhəti də burada deməsəm, ən azı insafsızlıq olar.

Tanınmış ədib və şairlər haqqında hamımız yazırıq. Tanınmamışları tanımaq sənənin payına düşüb. Doğrudur, bölgələrdə yaşayan Ramiz Qusarçaylı (Quba), Barat Vüsal (Qazax), Vaqif Aslan (Şəki), Xanəli Kərimli (Naxçıvan), rəhmətlik Məmməd Alim (Gəncə), Xəzangül (Gəncə), Ağamir Cavad (Lənkəran), Mehman Qaraxanoğlu (Astara), Əlirza Həsərət (Cəlilabad) və başqaları ölkəmizdə gözəl şair kimi yaxşı tanınırlar. Lakin tanınmayanlar da az deyildir. Onları da tanımaq vacibdir. Bu

baxımdan «Yaş o yaş olmasa da...» qəbildən olan yazıların böyük əhəmiyyət kəsb edir. Düzdür, ara-sıra bölgələrdə yaşayan yaradıcı adamlar haqqında başqa qələm sahibləri də yazırlar. Lakin bu zəruri işi sistemli şəkildə görən sən sən. Odur ki ədəbiyyat tarixində sən tanınmış ədəbiyyatşünas, tənqidçi-alim kimi qalmaqla bərabər, bölgələrdə yaşayan, yazıb-yaradan ədib və şairlərin müqtədir tədqiqatçısı kimi də qalacaqsan. Bu yolda sənə uğurlar, insan itirdikdən sonra qədrini bildiyi cansağlığı diləyən

Qəzənfər Paşayev

HÖRMƏTLİ REDAKTOR*

Məlumdur ki, epik yaddaşımız, düşüncə qaynağımız, yazılı və şifahi ədəbiyyatımızın başlanğıcı «Kitabi-Dədə Qorqud» elm aləminə 1815-ci ildən bəlli olmuşdur. Həmin ildə alman alimi Fridrix fon Dits «Dədə Qorqud» dastanını aşkara çıxarmış və «Basatın Təpəgözü öldürdüyü boy»u alman dilinə çevirərək çap etdirmişdir.

Fevralın 3-də Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Bilik Fondu, Bakı Multikulturalizm Mərkəzi və Bakı Slavyan Universitetinin birgə təşkilatçılığı ilə keçirilən «Kitabi-Dədə Qurqud» və «Fridrix fon Dits – 200» beynəlxalq kollokviumu keçirilib. Azərbaycan alimləri ilə bərabər, Türkiyə, Qazaxıstan, Rusiya, İtaliya, Gürcüstan, Latviya və Almaniyadan məşhur qorqudşünasların, türkoloqların, nəşriyyat rəhbərlərinin iştirak etdiyi tədbirə Azərbaycan Respublikasının millətlərarası, multikulturalizm və dini məsələlər üzrə Dövlət müşaviri, akademik Kamal Abdullayev rəhbərlik etmişdir.

* P.S. Cəlal Poladın müqəddiməsi mənim təqdimatımla «525-ci qəzet» (13.02.2015) və «Ədalət» qəzetində (12–13.02.2015) çap olunmuşdur.

Tədbirdə «Kitabi-Dədə Qorqud»un yayılma arealı, xarici dillərə tərcüməsi məsələlərinə xüsusi diqqət yetirilmişdir.

İki yüz ildir ki, dünya alimlərinin diqqət mərkəzində olan «Kitabi-Dədə Qorqud» bir çox dillərə tərcümə olunmuş, tarixçilərin, etnoqrafların, filosofların, folklorşünasların, xüsusən də dilçilərin tədqiqat obyektinə çevrilmişdir. Bu ölməz abidəyə İraqda da böyük maraq vardır. Əsər ərəb dilinə tərcümə edilərək «Hekayət Dədə Qorqud» adı altında çap edilmişdir (*Bağdad, 2007, 264 s.*). Kitaba önsözü ədəbiyyatımızın böyük dostu Dr. Əbdüllətif Bəndəroğlu yazmışdır. Əsəri ərəb dilinə İraqda və Türkiyədə tərcüməçi, tədqiqatçı, eləcə də yazıçı kimi tanınan Cəlal Polad çevirmiş, ona çox maraqlı və geniş giriş məqaləsi yazmış, indiyə qədər aparılmış tədqiqatlardan və abidənin dünya şöhrətindən söz açmışdır.

Şükranlıqla Cəlal Poladın elmi xarakterli maraqlı məqaləsini oxucu və tədqiqatçılara təqdim edirik.

Qəzənfər Paşayev

PROFESSOR NİZAMƏDDİN
ŞƏMSİZADƏYƏ
MƏKTUB*

Hörmətli Nizaməddin müəllim!

«Ədəbiyyat qəzeti»ndə çap olunan «Tənqidə meyarsızlıq sindromu» adlı silsilə yazınızı oxudum. Doyunca mənəvi qida aldım. Xalq yazıçısı Elçinin «Sosializm realizmi bizə nə verdi» və «Yaşarla ədəbi söhbət» yazılarından sonra bu əsər ədəbi prosesə, ədəbiyyatımızın qayğılarına, hamını düşündürən ədəbiyyat problemlərinə həsr olunan tutarlı və sanballı yazılardan biridir. İctimai formasiyanın dəyişməsi (iki minilliyin və həmişə bəlalər gətirən iki yüzilliyin qovuşması da daxil) mədəniyyətimizə, ədəbiyyatımıza, ədəbiyyatşünaslıq elmimizə, o cümlədən də ədəbi prosesə öz təsirini göstərmişdir. Mən hələ qloballaşmanı demirəm.

Möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyev Milli Konservatoriyamızın yeni binasının açılışında bu bələdən söz açaraq demişdir: «Qloballaşma dağıdıcı fəsadları ilə ictimai həyatımıza

* Bax: «Ədalət» qəzeti, 01.04.2015; «525-ci qəzet», 01.04.2015.

daxil olur, milli əsasları bir növ sarsıdır. Gənc nəslin milli ruhda böyüməsinə ciddi fikir verməliyik. Milli ruhun təməlində milli ənənələr, milli musiqi, ədəbiyyat və ana dili durur».

Göründüyü kimi, Prezidentimiz ədəbiyyatımızı qarşısında böyük tələblər qoyur.

Nizaməddin müəllim, yaxşı bilirsiniz ki, orduların, müharibələrin sərkərdələri, qəhrəmanları olduğu kimi, dillərin də sərkərdələri, qəhrəmanları olur. Onlar Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin nitq mədəniyyətinin, ədəbi dil normalarının qanunvericiləri adlandırdığı cəfakeş insanlar – yazıçı və şairlərdir. Mənəvi dəyərlərin ucuzlaşdığı, dünyanın nizamının pozulduğu bir dövrdə əsl poeziya və nəsr nümunəsi yaratmaq qəhrəmanlıqdır. Əsl sənət əsərlərinin azlığı şəraitində təbii ki, əgər belə demək caizsə, tənqid axsayar.

Nizaməddin müəllim!

Silsilə yazınızda bir çox ədəbiyyat adamının adını çəkirsiniz. Onların bəzisinə irad tutmaqda, mən daxil bəzilərini tənqidçi hesab etməkdə nə dərəcədə haqlı olduğunuzdan söz açmaqdan uzağam. Bir onu bilirəm ki, onların hamısı ədəbiyyatımıza xidmət edən adamlardır. Mən sizi yaxşı başa düşürəm.

Mənə belə gəlir ki, siz **uman yerdən küsərlər** – mövqeyindən çıxış edirsiniz. Tənqidiniz ciddiliyi ilə seçilir. Bu da anlaşılındır. Söhbət tənqiddən gedir. Özünüz barədə obyektivliyiniz və özünütənqid mövqeyiniz məni qane etdi.

Bu sanballı əsərinizdə diqqətimi xüsusilə çəkən dilin zənginliyi, ifadələrin, zərb-məsələlərin, xalq deyimlərinin yerli-yerində işlənməsi oldu. İndinin özündə belə ən qəliz terminlərdən istifadə edərək əsərinin, guya, elmi sanbalını artırmağa çalışan gənc və orta yaşlı tədqiqatçılar üçün əsərinizin dili bir örnəkdir: «Amma burada şələ lələni basmamalıdır», «Söz yerinə düşməyəndə tənqidin tərəzisi əyilir, pərsəng yerindən oynayır», «Sosialist ideologiyasının dəyirmanına su tökən bir tənqid formalaşdı», «Ədəbi mühidə bir hərc-mərclik yaranmağa başladı», «Bu gün «ortabablar ədəbi mühidə meydan sulayır» və s.

Nizaməddin müəllim, bu çox ciddi və sanballı əsəri (təbii ki, məsuliyyətini hiss edərək) özünüzə inamla yazmısınız. Özünə əmin olan adama isə İ.Hötenin dediyi kimi, hamı inanır. Təki belə olsun!

Mənə qalarsa, silsilə yazınız ədəbi ictimaiyyətin müzakirəsinə çıxarılməğa layiq əsərdir. İnanıram ki, bu əsəriniz barədə mətbuatda rəylər çıxacaqdır. Arzu edərdim ki, çox aktual mövzuya həsr olunan bu əsər Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda, Yazıçılar Birliyində və əlaqədar ali məktəblərdə müzakirə olunsun.

Nizaməddin müəllim!

İndi qalın kitablar oxumağa insanların hövsələsi çatmır. «Tənqiddə meyersizlik sindromu» əsərinizi ayrıca kitab halında çap etdirin. Əsəriniz sevimli yazıçımız Elçinin yuxarıda adını xüsusi vurğuladığım əsərləri kimi qalan olacaq, qalın olmayacaq.

Elmi yaradıcılığınızı neçə illərdən bəri izləyən və yüksək qiymətləndirən

Qəzənfər Paşayev

GÖRKƏMLİ ƏDƏBİYYATŞÜNAS
ALİM İMAMVERDİ ƏBİLOVA
MƏKTUB*

Əzizim İmamverdi müəllim!

Aprelin 9-da yazdığınız sonuncu məktubunuzu aldım. Oxudum, haldan-hala düşdüm. Düz 20 il öncə, 1994-cü ilin sentyabrında avtobusla dahi Füzulinin 500 illik yubileyinə İraqa birgə gedib-gəldiyimiz günlər gözlərim önündən keçdi. Sizinlə o vaxt yaxından tanış oldum. Məndən yaşca xeyli böyük olsanız da, tanışlığımız dostluğa çevrildi. Yaxşı bilirsiniz ki, mənim əsl dostlarım məndən xeyli yaşlı olublar. Böyük alimlərimiz Abbas Zamanov, Bəkir Nəbiyev, Yaşar Qarayev, Bəhram Əsgərov, Müseyib Müseyibov, nasirlərimizin bəyraqdarı Əjdər Xanbabayev, saz-söz sənətinin memarlarından biri Mikayıl Azafı artıq haqq dünyasındadırlar. Təsəllini onda tapıram ki, indi hər birinizin yaşı az qala doxsanı haqlasa da, Bakıda akademik Teymur Bünyadov, Naxçıvanda professor Yavuz Axundlu və Neftçalada Siz ən doğma adamlarımsınız. Hər biriniz

* Bax: «Ədalət» qəzeti, 29.04.2015.

bir nümunə məktəbisiniz. Bu yaxınlarda xəstələnmişdim. Teymur müəllim səhər-axşam zəng edir, halımı soruşurdu. Etibarı, xeyirxahlığı, ümitsizliyə qapılmamağı, gecə-gündüz yazıb-yaratmağı Sizlərdən öyrənmişəm. Çalışmışam ki, Sizlərə oxşayım. Mən Sizin hər birinizlə fəxr edirəm. Bu o demək deyildir ki, məndən gənc olan alimlərlə dostluğum yoxdur. Akademiklər İsa Həbibbəyli, Vasim Məmmədəliyev və müxbir üzv Muxtar İmanov ən yaxın dostlarımdır.

İmamverdi müəllim, hər il may ayının 1-də çalışıb Sizi ziyarət edirəm. Səmimiyyətlə deyirəm, sanki müqəddəsləri ziyarət edirəm. Xalq şairi Qabil Sizi müqəddəs adlandırırdı. Sizin 70 illik yubileyinizdə şairin oxuduğu misralar indi də qulaqlarımda səslənir:

*Bu ev bülbül yuvasıdı, dəyməyin,
Qapısını bəd niyyətlə döyməyin.
İmamverdi bir təvazö heykəli,
Qarşısında özünüü öyməyin.*

İmamverdi müəllim, siz əyalətlə paytaxt arasında ədəbiyyatşünaslıq sahəsində ilk körpü salan, bir çox görkəmli ədib, şair və ədəbiyyatşünas alimlərimizin böyük dostu, yadigarı,

el ağsaqqalı, tanınmış ziyalisınız. Odur ki Sizinlə dostluq etmək şərəfdir. Siz böyük qələm sahibisiniz. Hələ sovet dönəmində çap etdiyiniz «Xatirələr işığında» və «Rəsul Rzanın yaradıcılıq yolu» kitablarınız əl-əl gəzirdi. Sonralar yazdığınız «Uzaq keçmişimizdən uzaq gələcəyə» (1995), «Zamanla vaxt arasında» (2004), «Təbiətin və təfəkkürün möcüzəsi» (2005) və s. kitablarınız oxucu və tədqiqatçıların stolüstü kitabına çevrildi. Mən bilərəkdən son illərdə yazdığınız kitabları göstərdim. Bununla xüsusi vurğulamaq istədim ki, qocalıqla, xəstəliklə gecə-gündüz əlləşsəniz də, ədəbiyyatımız, ədəbiyyatşünaslarımız, «əldən-ələ keçən vəfasız həyat», onun mənası Sizi bu yaşda da qayğılandırır. Mənə ünvanladığınız sonuncu məktub da deyilənləri təsdiqləyir. Yazdığınız məktub hələ mənə çatmamış nəvənin telefonu ilə zəng edib, onun mətbuatda çap olunmasını arzu etdiniz. İnşallah məktubunuz ən çox oxunan mətbu orqanlardan «Ədalət» və «525-ci qəzet»lərdə çap olunacaq. Kövrək səslə dediyiniz «Bu məktub, bəlkə də, mətbuatda çıxan son yazım oldu» – məni sarsıtdı.

İmamverdi müəllim, Sizə ünvanladığım «Seçilmiş əsərləri»mdə çap olunan «Gecikmiş

məktub» («Təhsil», 2012, V cild, s. 188–189) adlı yazımın sonuncu cümləsi belə idi: «Sizə ən azı memuarlarınızı, xatirələrinizi yazıb bitirmək naminə Yaradandan cansağlığı, uzun ömür təmənna edirəm».

Şadam ki, arzum yerinə yetdi. Məktubunuzdan məlum olur ki, «Ömürnamə» adlandırdığınız xatirələrinizi bitiribsiniz. Yaxşı addır. Akademik Bəkir Nəbiyevin Üzeyir Hacıbəyliyə həsr etdiyi sonuncu kitabı da «Ömürnamə» adlanır.

İmamverdi müəllim, Allah qoysa, may ayının 1-də professor Şirindil Alışanovla ziyarətə gələcəyik. Mütləq mətbuatda çap olunan son məktubunu da gətirəcəyəm. Görüşənə qədər.

Qəzənfər Paşayev

P.S. Vədimizə xilaf çıxmadıq. Şirindil müəllimlə ağsaqqal ədəbiyyatşünası ziyarət etdik. İmamverdi müəllimin əsəri «Ömrün və elmin romantikası» adı altında çap olundu. Mətbuatda əsərə geniş rəy yazdım.

GÖRKƏMLİ PEDAQOQ,
PROFESSOR ƏJDƏR AĞAYEVƏ
MƏKTUB

Hörmətli Əjdər müəllim!

Görkəmli şəxsiyyətlər haqqında kitab yazmaq şərəfli, şərəfli olduğu qədər də çətin və məsuliyyətli işdir. Azərbaycan tarixində bir epoxa olan dahi şəxsiyyət Heydər Əliyev haqqında kitab yazmaq isə böyük məsuliyyət tələb edir. Odur ki Azərbaycan tarixinə qızıl hərflərlə yazılmış bənzərsiz şəxsiyyət Heydər Əliyevə həsr etdiyiniz «Nəsillərə örnək insan» əsərinizə önsöz yazmağı təklif edəndə tərəddüd etdim. Lakin kitabın əlyazmasını oxuyanda həyəcanım keçdi. Qəti qənaətə gəldim ki, böyük şəxsiyyətlər haqqında mötəbər sözü böyük həyat təcrübəsi olan, dünyanın gedişatından başı çıxan, ziyalı kimi xalq arasında nüfuz qazanan, ictimaiyyət arasında söz sahibi kimi tanınan adamlar deyəndə daha mötəbər olur. Siz sadaladığım bütün keyfiyyətləri özündə cəm edən şəxsiyyətlərdənsiniz. Dahi şəxsiyyət Heydər Əliyevin müasiri olduğumdan, onun xalq naminə, dövlətçilik naminə sahilsiz ümmana bənzər

Əjdər Ağayevə məktub

fəaliyyətini izləmək, haqqında məqalələr yazmaq, Sizin kimi mənə də qismət olub. İlahi ulu öndərimizə bitib-tükənməyən enerji bəxş etmişdi. Xalqımızın xoşbəxtliyi ondadır ki, Heydər Əliyev ilahidən gələn bu enerjini xalqımızı gözü götürməyənlərin, bədxahların arzusuna xilaf çıxaraq Azərbaycan xalqının gələcəyi naminə sərf etmişdir. Qədin yunan filosofu Platon deyirdi: «Başqalarının xoşbəxtliyinə çalışanlar öz xoşbəxtliyini qazanır».

Ulu öndərimiz bütün Azərbaycan xalqının xoşbəxtliyinə çalışırdı. Odur ki ümumxalq məhəbbəti qazandı, ümummilli liderə çevrildi, könüllərdə əbədi məskən saldı. Öndərimizin xalq qarşısında əvəzsiz xidmətlərini saymaqla qurtaran deyil. Ulu öndərimizin dilimiz, ədəbiyyatımız, incəsənətimiz, elmimiz, ümumiyyətlə, mədəniyyətimiz yolunda gördüyü möhtəşəm işlər barədə çox yazılıb və bundan sonra da yazılacaq. Millət vəkili Elmira Axundova ulu öndərimizin şəxsi arxivindən də istifadə edərək ona 5 cildlik kitab həsr edib. Əməkdaşı olduğum AMEA-nın Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda bu möhtəşəm əsəri müzakirə edib, Dövlət mükafatına təqdim edəndə (əsər Dövlət mükafatına

layiq görüldü) müəllif dedi ki, kitab Heydər Əliyevin fəaliyyətini tam əhatə etməyib. Bu, təbiidir. Sizin «Nəsillərə örnək insan» əsəriniz deyilənləri təsdiqləyir. Üç fəsildən ibarət kitabda Heydər Əliyev və təhsil qırmızı xətt kimi keçir. Etiraf edirsiniz ki, keçən əsrin 70-ci illərindən bu günədək ötən müddət ərzində yazdığınız əsərlərin metodoloji leytmotivini Heydər Əliyev ideyaları təşkil edib. Azərbaycanda təhsil və tərbiyənin, təlim işinin konseptual istiqamətlərini Ulu öndərin irsi əsasında şərh edibsiniz. Çap olunmuş əsərlərinizdə Heydər Əliyev irsində təhsil, təlim, tərbiyə konsepsiyasının, mənəvi tərbiyə formalaşdırılmasının elmi əsaslarının, azərbaycançılıq, vətəndaş təhsili və tərbiyəsinin məzmununun sistemini ortaya qoymuş və bunun Azərbaycan təhsilinin formalaşmasında böyük əhəmiyyəti olduğunu əsaslandırılmışsınız. Bunlar «Nəsillərə örnək insan» əsərinin «Heydər Əliyev və Azərbaycan təhsili», «Heydər Əliyev irsində təhsil, elm, milli kadr hazırlığı məsələləri», «Heydər Əliyev irsi və milli tərbiyə konsepsiyası», «Heydər Əliyev irsində məktəblilərin mənəvi tərbiyəsi məsələləri», «Heydər Əliyev irsində vətəndaş kamilliyi

konsepsiyası» və s. kimi çox maraqlı bölmələrdə öz əksini tapmışdır. Kitabda yer alan «Heydər Əliyev və vətəndaş cəmiyyəti» fəslidə maraqla oxunur. Əsərin «Heydəriada» fəslində sevimli bəstəkar Oqtay Rəcəbovun sözlərinizə yazılmış beş bəstəsinin mətni verilmişdir.

«Nəsillərə örnək insan» kitabının ən maraqlı bölmələrindən biri də «Xatirə» bölümüdür. İlhamla, Heydər Əliyev şəxsiyyətinə dərin məhəbbətlə yazılan bu bölümü həyəcansız oxumaq olmur.

Şübhə etmirəm ki, «Nəsillərə örnək insan» kitabınız pedaqoji sahədə çalışanların, xüsusən də müəllimlərin stolüstü kitabına çevriləcək, həcmcə o qədər də qalın olmayan əsər tarixdə qalan kitab olacaq.

Qəzənfər Paşayev

ƏMƏKDAR MÜƏLLİM MİRZƏ MƏHƏRRƏMOVA MƏKTUB

Hörmətli Mirzə müəllim!

Sevimli şairimiz Hüseyn Kürdoğlunun gənclik illərindən və ilk məhəbbətindən bəhs edən «Sağalmaz yarası ilk məhəbbətin» yazı-mı «Ədəbiyyat qəzeti»ndə oxuyaraq yazdığınız məktubu qəzetin baş redaktoru Azər Turan mənə çatdırdı. Səmimi sözlərinizə və diqqətinizə görə çox-çox təşəkkür edirəm. Diqqətimi, hər şeydən əvvəl, məktubda göndərdiyiniz şəkliniz çəkdi. Görünür, nurani bir ziyalisınız.

Mirzə müəllim, taledən gələn qismətdir ki, mən özümdən yaşlı adamlarla dostluq etmişəm və indi də edirəm. Elmlər Akademiyamızın müxbir üzvləri Abbas Zamanov, Yaşar Qarayev, şair-alim Qasım Qasımzadə, Hüseyn Kürdoğlu və başqaları ilə dostluq edirdim. Hüseyn Kürdoğlu haqqında «Tovuzum mənim, Oğuzum mənim» adlı bayatı üstündə poema yazıb (*Bakı, «Elm», 1998*). İndi isə mən şair dostum haqqında kitab yazıram. Məktubunuz gerçəkdən şairin həyatı haqqında bəzi qaranlıq məqamların açılmasında mənə yardımçı oldu.

Mirzə Məhərrəmovanın məktubu

Məlumdur ki, yaxın qohumu İdris müəllimin məsləhəti ilə şairin atası Həsən kişi oğlu Hüseyini Laçın rayonundan aralayıb (səbəbi «Sağalmaz yarası ilk məhəbbətin» məqaləmdə açıqlanıb) Qubadlı rayonunun Aşağı Mollu kəndində – dostu Məhmət kişinin evinə gətirir. Sən demə bu kənd adına nəğmələr qoşulan Qaçaq Nəbinin kəndi imiş. Hüseyin təhsilini Xanlıq kənd orta məktəbində başa vurur.

Mirzə müəllim, məktubunuzda maraqlı məlumatlar olduğundan icazənizlə onu Hüseyin Kürdoğluya həsr etdiyim kitabda vermək istərdim. Güman edirəm inciməzsiniz.

Hörmətli Mirzə müəllim, «Azərbaycan Yazıçıları» (Bakı, «Nurlar», 2011, s. 652) kitabında haqqınızda oxudum. Təəssüf ki, işıq üzü görmüş 4 (dörd) kitabınızdan bixəbər olmuşam. Günah məndə deyil, kitab mağazalarının olmamasındadır. Bu, xalq üçün qəbahətdir.

AYB-in üzvü olmağınız məni sevindirdi. Deməli, hər ikimiz qələm sahibiyik.

Məktubunuza görə minnətdarlığımı qəbul edin. Məktubunuzun dəyərini qələm əhli bilər. İndilikdə isə səmimi salamlarımı qəbul edin.

Hörmət və ehtiramla,

Qəzənfər Paşayev

«ÖMRÜN VƏ ELMİN ROMANTİKASI»
ƏSƏRİNİN MÜƏLLİFİ
İMAMVERDİ ƏBİLOVA
MƏKTUB*

Əzizim İmamverdi müəllim!

Zəngin və mənalı ömür yolunuza işıq tutan «Ömrün və elmin romantikası» kitabınızı aldım. Oğlunuz Azər Turanın redaktorluğu və tərtibi ilə nəfis şəkildə nəşr olunan bu möhtəşəm əsərinizə filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, çağdaş ədəbi tənqidimizin tanınmış nümayəndəsi Elnarə Akimova yığcam, lakin mənalı, yadda qalan önsöz yazmışdır.

İmamverdi müəllim!

İnanın ki, çoxdan belə istək və məhəbbətlə kitab oxumamışdım. Bu möhtəşəm və çox da böyük həcmli əsərinizi oxuyub başa çıxana qədər rahatlıq tapmadım. Axı kitabınızda adi adamlardan deyil, xalqa başucalığı və şöhrət gətirən, bizi dünyada tanıdan, qürur və iftixar mənbəyimiz olan, çoxunun adı Azərbaycan tarixinə qızıl hərflərlə yazılan böyük şəxsiy-

* Bax: «525-ci qəzet», 19.06.2015; «Ədalət» qəzeti, 19.06.2015; «Respublika» qəzeti, 05.09.2015.

yətlərdən söz açıbsınız. Mən sizi dünyanın xoşbəxt adamlarından sayıram. Gör kimlərlə təmasda olmusunuz, gör kimlər halal süfrənizdən təam nuş edib... Yusif Məmmədəliyev, Səməd Vurğun, Mustafa bəy Topçubaşov, Rəsul Rza, Süleyman Rüstəm, Süleyman Rəhimov, Mir Cəlal, Məmməd Rahim, Ziya Bünyadov, İsmayıl Şıxlı, Bəxtiyar Vahabzadə, İlyas Əfəndiyev, Əlövsət Quliyev, Xudu Məmmədov, Fərəməz Maqsudov, Həsən Əliyev, Bəkir Nəbiyev, Anar, Elçin, Qabil, M.Cəfərov, Mirzağa Quluzadə, Kamran Hüseynov, Vəli Axundov, İslam Səfərli, Vladimir Qafarov, Məsud Əlioğlu, Əliağa Kürçaylı, Qılman İlkin, Aydın Qaradağlı, Vaqif Səmədoğlu, Zəlimxan Yaqub və bir çox başqaları Neftçalada və ziyarətghaha dönmüş evinizdə olub, Yusif Məmmədəliyev, Mustafa bəy Topçubaşov, Rəsul Rza, Əli Kərim, Əlövsət Quliyev, Bəxtiyar Vahabzadə, İsmayıl Şıxlı və başqaları evinizdə gecələyiblər.

İndi çoxlarına təəccüblü gələ bilər ki, nə səbəbə onlar rayon mərkəzində mehmanxanada qalmırdılar. Məsələ burasındadır ki, Sovet dönəmində, XX əsrin 50–70-ci illərində, soyuq müharibənin qızğın çağında milyard-

larla vəsait havaya sovrulurdu, xalqın rifahı, rahatlığı qayğısına qalınmırdı, Moskva mehmanxana və s. tikməyə pul ayırmırdı. Nef-timizin bir faizini belə bizə vermirdilər. Yaşlı nəsil bunu yaxşı xatırlayır. Nə isə...

İmamverdi müəllim!

Kitabınızda söz açdığınız qələm sahibləri mənə necə də əziz və doğmadırlar. Onların əsərləri ilə boy atıb, boya-başa çatmışam. Kasıb ailədən idim. Gəncə rayonumuzun altmış kilometrliyindədir. Gəncə Pedaqoji İnstitutunda oxumağa hazırlaşırıdım. Məni Bakıya Mehdi Hüseynin «Abşeron» romanı gətirdi.

Ədəbiyyatımızın Dədə Qorqudu adlandırdığınız Süleyman Rəhimovun 60 illik yubileyində institutumuzda mən məruzə eləmişəm. Onda 4-cü kurs tələbəsi idim. Cəmişi səkkiz il sonra, 1968-ci ildə gənclərə xüsusi qayğı göstərən görkəmli şair Rəsul Rza ilə «Kərkük bayatıları» kitabım çıxıb. Bəxtiyar Vahabzadə ilə səmimi münasibətlərimiz var idi. Mən onun haqqında, o isə mənim haqqımda məqalə yazıb. Akademik Bəkir Nəbiyevə «Ədəbiyyatşünaslıq elmimizin patriarxı» adlı kitab həsr etmişəm. Eləcə də Xalq yazıçısı «Elçin haqqında düşüncələrim» kitabım çap olunub. Qa-

bilin «Nəsimi» poeması haqqında 1973-cü ildə Bağdadda çıxan «Qardaşlıq» dərgisində məqaləm dərc olunub. Əlfi Qasimov, Vladimir Qafarov, Zəlimxan Yaqub haqqında məqalələrim çıxıb. Səməd Vurğun, Rəsul Rza, Nigar Rəfibəyli başda olmaqla dünyasını dəyişmiş qələm sahibləri və alimlərimizə «Borcumuzdur bu ehtiram» kitabımı həsr etmişəm.

İmamverdi müəllim!

Böyük insanlar haqqında yazmaq məsuliyyət tələb edən işdir. Siz bu işin öhdəsindən uzaqlığı ilə gəlibsiniz.

Kitabda hər şeyi olduğu kimi, açıqca yazmağınız onu daha oxunaqlı edir.

Yazılarınıza verdiyiniz başlıqların necə də cəlbedici olduğunu xüsusi vurğulamaq istəyirəm.

Kitabda ilk yazınız Azərbaycanın ilk Xalq şairi Səməd Vurğuna həsr olunub.

«Şairin son sözü» adlı çox maraqlı yazınızda sevimli şairimizlə bağlı elə məqamlara toxunmusunuz ki, şairin istedadını, ürəkləri fəth edən poeziyasını həzm edə bilməyənlərə ən tutarlı cavabdır.

Maraqlıdır ki, Səməd Vurğuna olan xalq məhəbbətini ayrı-ayrı şəxsiyyətlərə həsr et-

diyiniz yazıların əksəriyyətində görmək olur. Bu gözəl əsərinizdən çıxış edərək «Şairə sonsuz məhəbbətlə» adlı bir kitab yazmaq olar.

Akademik Mustafa bəy Topçubaşov və professor Əlövsət Quliyevin iştirakı ilə Neftçalada keçirilən sessiyada Siz məruzənizdə deyəndə ki, Səməd Vurğun da, Siz də hər ikiniz Akademiyanın vitse-prezidentisiniz, hər ikiniz eyni ildə Akademiya seçilmişsiniz, hər ikiniz SSRİ Ali Sovetinin deputatısınız, Topçubaşov təvazökarlıqla demişdir: «İntəhası, Səməd Vurğun böyük şairdir, mən adi cərrah. Sağ olsun böyük şairimiz, adım dillər əzbəri edib».

Səməd Vurğunun dünya şöhrətli cərraha həsr etdiyi şeirini oxuyanda salonun təlatümə gəldiyindən və böyük alimin məmnun qaldığından söz açırınsınız. Kitabda xüsusi vurğulayırsınız ki, M.C.Bağirov Səməd Vurğunu kəskin tənqid etdiyi yığıncaqda şair ilhamla çıxış edəndə gözlənilmədən hamı, qeyri-iradi olaraq, hətta Bağirov da əl çaldı. Bu, şairə olan sonsuz məhəbbətdən irəli gəlirdi.

Yazınızdan məlum olur ki, elə bir yığıncaq olmamış ki, M.C.Bağirov S.Vurğunu dəlilsiz-sübutsuz ağır ittihamlarla günahlandır-

masın. Gəldiyiniz qənaət böyük həqiqətdən xəbər verir: «...Bütün qəddarlığına baxmayaraq, şair M.C.Bağirovun nəzərində həmişə böyük sənətkar idi və bəlkə də, Səməd Vurğuna qəzəbi ona olan xalq məhəbbətinin sonsuzluğuna həsəd hissindən irəli gəlirdi. Həsəd isə paxıllıq yolunun başlanğıcıdır».

Qəribədir ki, indinin özündə belə, şairə həsəd aparanlar az deyildir. O da qəribədir ki, onlar ədəbiyyata dəxli olmayan adamlardır. Onlar duymurlar, duya da bilməzlər ki, şairin poeziyasındakı əlçatmaz, dahiyənə sadəlik ona əbədilik qazandırır. Onlar başa düşməzlər ki, ədəbiyyat aləmində Səməd Vurğunun nüfuzu o qədər böyükdür ki, onun yaradıcılığından yan keçmək mümkünsüzdür. Elə götürək «Ədəbiyyat qəzetinin sonuncu – 13 iyun tarixli sayını (mənim sizə ünvanladığım həmin saydakı yazımı bəzi ixtisar və əlavələrlə «525-ci qəzet» və «Ədalət» qəzetlərinin oxucularına təqdim etməyi münasib bildim).

Burada professor Gülşən Əliyeva-Kəngərli Hüseyn Cavidə həsr etdiyi «Tarixin hüzurunda: şair və hökmdar» məqaləsinə Səməd Vurğunun «Şair, hökmdarın hüzurundasın» misrasını epigraf seçmişdir. Ədəbiyyatşünas

Məti Osmanovlu Mikayıl Müşfiqə həsr etdiyi məqaləsində Səməd Vurğun, Hüseyn Cavid, Rəsul Rza kimi xalq qarşısında böyük xidmətləri olan şairlərimizdən söz açmış, müqayisələr aparmışdır.

Məlumdur ki, Səməd Vurğun Əkrəm Cəfəri «Addımlayan akademiya» adlandırmışdı. Tanınmış ədəbiyyatşünas alim Vaqif Yusiflinin klassik ədəbiyyatımızın mötəbər tədqiqatçısı Əkrəm Cəfərin 110 illiyinə həsr etdiyi məqaləsini «Addımlayan akademiya» adlandırması və məqaləni «Əkrəm Cəfərin nəsilərə sözü» ilə bitirməsi çox mətləblərdən söz açır. Əkrəm Cəfərin nəsilərə vəsiyyəti bir örnəkdir: «İnsanın ata-anası olmayanda ona yetim deyirlər. Daha böyük fəlakətdir ki, millət yetim qalsın. Öz tarixini yarada bilməyən millət yetimdir.

Öz dahilərindən, böyük adamlarından xəbərsiz yaşayanlar yetim hesab edilir».

İmamverdi müəllim!

Sizin əvəzsiz xidmətiniz ondan ibarətdir ki, bu əsərinizlə görkəmli və dahi şəxsiyyətləri gələcək nəsilərə tanıtdırmaq yolunda, başqalarının dəyirmanına su tökənlərə, «sapı özümüzədən olan baltalar»a tutarlı cavab verə biləcək əsər yazıbsınız.

Elə buradaca bir gileyimi də nəzərinizə çatdırım. Nə gizlədim, böyük intizarla gözləyirdim ki, növbə çatsın, Əliağa Kürçaylıya həsr etdiyiniz «Bütövlük» yazınızı oxuyum. Çünki «Yada düşdü» dərgisində Əliağa Kürçaylının Səməd Vurğunla bağlı çox maraqlı yazısını oxumuşdum. Şair onu Səməd Vurğunun Bakıya gətirməyindən, məktəbdə və Universitetdə öz hesabına oxutmağından söz açıb. Yəqin, buna görədir ki, bu yazınızdan gözlədiyimi ala bilmədim. Görünür, Əliağa Kürçaylının xatirəsi əlinizə çatmayıb.

Bununla belə, «Ömrün və elmin romantikası»nda gedən hər bir yazınız bitkin əsərdir, nümunə məktəbidir. Süleyman Rüstəmin zarafatçı olduğunu, onunla bağlı bəzi lətifələri eşitmişdim. «Süleyman Rüstəm məzahı» yazınızı dönə-dönə oxudum. Həzz aldım. Məmməd Səid Ordubadi, Əbülhəsən, Osman Sarıvəlli və başqaları ilə bağlı lətifələri sizin kitabda oxudum. Eşitməmişdim. S.Rüstəm çox ciddi olan Mehdi Hüseynlə zarafat etməkdən belə çəkinməzmiş. Hətta həmişə ciddi olan Mehdi Hüseyn də məqamında zarafatdan qalmazmış. «Mənəvi dünyamızın təəssübkeşi» yazınızda oxuyuruq: «Görüşün başlanması»

na xeyli vaxt vardı. Mehdi müəllimin xahişi ilə bərbərخانaya getdik. Yaxşı tanıdığım dəl-lək Ruhulla Mehdi Hüseynin, Loğman isə Əli Vəliyevin boynuna ağ mələfə salıb işə baş-ladılar. Yarım saat keçməmiş Mehdi müəllim stuldan qalxdı. Əli Vəliyev isə ustaya əlavə göstərişlər verirdi: «Boynumun ardına bir də bax». Mehdi Hüseyn gülə-gülə əlini cibinə saldı və qələm dostuna zarafatla: «Alı, haqq-hesabını vermişəm, ustanı yorma» – dedi.

Ədəbiyyat ongünlüyünə Qazağa gedən rus yazarları yolun kənarında çiyini yapıncılı çoban heykəli görüb soruşurlar: «Kimin hey-kəlidir bu?»

Süleyman Rüstəm fürsəti əldən vermir, inandırıcı əda ilə deyir:

«Həmvətənləri Osman Sarıvəllinin şərəfi-nə qoyublar».

Qazaxda rus yazarları Osman Sarıvəllini təbrik edirlər. Lakin şair heç nə başa düşmür. Sədası sonra çıxır.

Eləcə də bir yığıncaqda Rəsul Rzanın ya-zıb başqalarına ötürdüyü bir bəndlik zərif yumorlu sətirləri maraqlı doğurur və kitabını-zı bəzəyir:

*İnsaf paylanan zaman,
Yaxında olub Osman.
Nitq ilə məşğul olub
Gecikmişdi Süleyman.*

Mehdi Hüseyn Süleyman Rüstəmlə bağ qonşusu imiş. Bir dəfə M.Hüseyn S.Rüstəmi səsləyir:

– Sübh tezdən sənin bağından bizim bağa iki gürzə ilan keçdi, dedim, yəqin, Süleymanın işidir, məni çalmağa göndərib.

– Yox, ay Mehdi, elə deyil. Doğrudur, mən göndərmişəm, amma çalmağa yox. Gəldilər ki, zəhərimiz qurtarıb, dolana bilmirik, bəlkə, bizə kömək edəsən. Məndə zəhər hardandır?! Dedim, kimdə olmazsa, Mehдинin dilinin altında bir az qalmış olar.

Mehdi Hüseyn bu cavabdan uğunub gedir....

Göründüyü kimi, qələm sahibləri zehni yorğunluğunu zarafatla çıxmağa çalışırlar. Onlar müəyyən məqamlarla bağlı yaranır, lətifəyə çevrilir. Sizin dediyiniz kimi, bu zarafatlar əylənmək xatirinə edilər, qarşı tərəfi gözdən salmaq məqsədi güdməmiş.

Əzizim İmamverdi müəllim!

Kitabınızda ən çox ədəbi məsələlərə, elmi söhbətlərə münasibətiniz, hər kəsə layiq ol-

duğu qiyməti verməyiniz, söz açdığınız görkəmli şəxsiyyətlərin və özünüzün müdrik kəlamlarınız əsərin dəyərini birə-beş artırır. Bu müdrik kəlamlar müəyyən münasibətlə deyilmişdir. Güman edirəm ki, onlardan bəzi nümunələr versəm, məktubuma ağırlıq gətirməz.

«Az-az xatırlanan Məmməd Rahim» yazınızdan: «Böyüklüyə qənim kəsilən təkəbbür olmasaydı, yəqin, dünyamız daha cazibədar görünərdi və böyüklər də böyüklüyündən enməzdilər».

İsmayıl Şıxlıya həsr etdiyiniz yazınızdan: «Təmiz səma şimşəkdən qorxmaz» – deyirlər. İsmayıl Şıxlının şəxsiyyəti də, yazıçı aləmi də təmiz, sonsuz səmaya bənzəyirdi. Ona görə də qəfil qopan tufanlar, çaxan şimşəklər bu səmavi aləmi titrətmədi, sarsıtmadı».

«Mənəvi dünyamızın təəssübkeşi» yazınızdan: «Mehdi Hüseyn o vaxt özündən razı qalırdı ki, kimsəyə gərək olsun, kimisə yanlış yoldan qaytarsın, kimsəyə kömək əli uzatsın. Şöhrətin zirvələrinə uçaldıqca, onun təbiətin-dəki sadəlik daha bariz şəkildə nəzərə çarpır, adamlara daha çox qaynayıb-qarışırdı».

«Bütövlük» yazınızdan: «Heç kimin qarşısında, heç vaxt əyilməyən məğrur Əliəğa

Kürçaylı indi – ölümlə əlbəyaxa olduğu məqamda yaşamaq üçün sanki insanlardan imdad diləyirdi».

İmamverdi müəllim, müşahidəniz necə də mükəmməldir. Mən bu halı dünyanın fani olduğunu dərindən bilən, ədəbiyyatımıza dəyəcəyi sözü hələ tükənməyən, lakin son günlərini yaşadığını dərk edən ədəbiyyatşünaslıq elmimizin iftixarı Yaşar Qarayevdə də görmüş, gözlərindən oxumuşdum.

Məmmədcəfərdən bəhs edən «Ömrün və elmin romantikası» yazınızdən: «Təfəkkür və düşüncə tərzi, büllur xisləti, pak əxlaqı, elm naminə fədakarlığı, həyat eşqi ilə XX əsrə zinət olan bu nadir şəxsiyyətin, azman mütəfəkkirin şəxsi həyatı da, zəngin irsi də insanın yaşayıb-yaratmaq eşqini qanadlandıran romantik dünyadır...»

...Akademik Yusif Məmmədəliyevə həsr etdiyiniz «Zəkası da qəlbi qədər geniş insan» yazınızdən: «Ağıl ilə həya ekiz qardaş kimidir, birini güdaza versən, o birini saxlaya bilməzsən».

Məsud Əlioğluna həsr etdiyiniz «Söndükdə zəka əhli – vətən ağlayacaqdır» yazınızdən:

«Ürək yandığı, insan inandığı, eşq alovlandığı anda gözəldir».

«Yaddaşın dolaşığı yollarında» yazınızdan: «Yüksəlmək hünər deyil, hünər yüksəklikdə mətanətlə dayanmaqdır. Vəli Axundov mə-nəvi yüksəkliyi birdəfəlik fəth elədi. Sonralar isə... Səhhətin və «dostların» dönüklüyünə baxmayaraq, heç zaman bu zirvədən enmədi».

İmamverdi müəllim!

Kitabınız ürəkaçan məlumatlarla o qədər zəngindir ki, bəzi yazılarınızı dönə-dönə oxu-maq istəyi adamı rahat buraxmır. Onlardan biri də Aşıq Pənahdan bəhs edən «Mizrab tel-dən ayrılsa da» yazınızdır: «Bir həftə sonra Aşıq Pənah, Qulu Əsgərov və ilk dəfə gördü-yüm çəlimsiz bir qız bizə gəldilər. Aşıq Pənah Səməd Vurğunun yenicə qəzetdə çıxmış şeiri-ni zümzümə edirdi: «**İnsan ömrü cavan qalar etibarı görəndə...**» Çəlimsiz qız sonralar uzun müddət dostluq etdiyim Mirzə Xəlilin qızı – gələcəyin böyük müğənnisi Rübabə Muradova idi».

«Süleyman Rüstəm məzahı» məqaləniz-dən: «Nəvəsi yaşda olan övladlarımla şairin doğma rəftarını görəndə heyrətlə düşündüm: «Sadəlik də səhhət kimi ilahi töhfədir. Sadə-lik elə mənəvi zinətdir ki, insanı yaddaşlardan-yaddaşlara xəyalı müsafir edir».

İmamverdi müəllim!

Sizə ünvanlanmış «Məktublar» bölümü uzun bir zaman kəsiyində baş verən ədəbi prosesə işıq tutur. Çox böyük şəxsiyyətlərin ədəbiyyatımız, ədəbiyyatşünaslıq elmimiz, tənqid və ədəbi prosesə dair fikirlərini ehtiva edən bölümdə «Gecikmiş məktub» adlı yazının yer alması mənim üçün xoş oldu.

Bu bölmədə Rəsul Rza və Nigar Rəfibəylinin məktubları böyük mətləblərdən söz açır və ədəbi proses üçün əhəmiyyət kəsb edir.

Çox dəyərli əsərinizin «Tənqid və ədəbiyyatşünaslıq» bölümündə görkəmli qələm sahiblərinə, ictimai və elm xadimlərinə həsr etdiyiniz elmi və elmi-publisistik məqalələriniz diqqətimi dayanmadan məşğul etdi.

Ümumiyyətlə, kitabınızdan hasil etdiyim qənaətlər çoxdur. Qəlbə yatanlardan biri də odur ki cəmi 50–60 il bundan əvvəl insanlar daha mehriban, daha vəfalı, daha təvazökar, daha səmimi, daha xeyirxah, daha insafli olublar. Ən başlıcası isə cəmiyyətdə təbəqələşmə olmayıb. Bir sözlə, bu möhtəşəm əsərinizi oxuyub nəticə çıxarmalı məsələlər çoxdur.

Onu da deyim ki, bu ölməz kitabınızı oxuduqca gözlərim önündə Siz, xəyalımda Xalq

şairi Nəriman Həsənzadənin misraları canlanırdı:

*İllər pillələrmiş bizdən ötəri,
Yollara gah bürkü, gah şaxta düşür.
Şöhrətin sevinci, yaşın kədəri
Tərs kimi ikisi bir vaxta düşür.*

Əzizim İmamverdi müəllim!

Əminəm ki, «Ömrün və elmin romantikasını» memuarı ədəbiyyatımızın nadir və möhtəşəm abidəsi kimi tarixə düşəcək, gələcək nəsillərə ən yaxşı ərməğan olacaq. Bu münasibətlə Sizi ürəkdən təbrik edir, gümrah günlər arzulayıram.

Dərin hörmət və ehtiramla, dostunuz

Qəzənfər Paşayev

İmamverdi Əbilova məktub

FILOLOGİYA ÜZRƏ FƏLSƏFƏ
DOKTORU MÜŞFIQ BABAYEVƏ
MƏKTUB*

Müşfiq Babayevə məktub

Əzizim Müşfiq, söz verdiyim kimi məzuniyyət vaxtı fəlsəfə və ədəbiyyatın qovşağında qərarlaşan xeyir və şərddən, nihilizm, nəfs, əxlaq, elm, bilik, elmdə ehkamçılıq, əsl alimlərdən, alimin məziyyətlərindən, sofistlərdən bəhs edən, Qərb ədəbiyyatından bol-bol bəhrələnərək yazdığın, faktlarla zəngin kitabının əlyazmasını oxudum.

Sən hələ mənim rəhbərliyimlə ABŞ yazıçısı, Nobel mükafatı laureatı «Con Steynbek yaradıcılığı Azərbaycan ədəbiyyatı ilə müqayisəli kontekstdə» adlı namizədlik dissertasiyası üzərində işləyəndə ciddi şəkildə fəlsəfəyə can atdığını görürdüm. Dissertasiyanın və çap etdirdiyin monoqrafiyanın I fəslə – «Con Steynbek yaradıcılığında Şərq fəlsəfəsi, sufilik və transsendentalizm» çox məsələlərə aydınlıq gətirir. Sən Amerika transsendentalizmi və sufiliyin eyni olduğunu faktlarla təsdiq etmiş oldun. Bu, ABŞ-da böyük marağa səbəb oldu. Məqaləni çap etdilər...

* Bax: «Ədalət» qəzeti, 25.08.2015.

Mənə ünvanladığın üç səhifəlik məktubuna, fəaliyyətimə və şəxsiyyətimə verdiyin qiymətə görə təşəkkür edirəm. Sən, həqiqətən də, mənim ən çalışqan və dərrakəli dissertantlarımdan biri olmusan. Məsləhətlərimə ciddi əməl etmişən.

Lakin bu əsərin daha çox fəlsəfə yönlü olduğundan sənə çox gərəkli məsləhətlər verməkdə çətinlik çəkirəm. Axı mən fəlsəfə ilə məşğul olmamışam. Doğrudur, bütün elmlərin açarı fəlsəfədir. Heç şübhəsiz, elmi terminlər filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, kimya üzrə fəlsəfə doktoru və s. təsadüfən yaranmamışdır.

Müşfiq, qardaşım, əsərinin mənə görə ən böyük məziyyəti ondan ibarətdir ki, Qərb fəlsəfəsini Şərqi fəlsəfəsi kontekstində tədqiqata cəlb edibsən. Bu işdə ingilis dilini mükəmməl bilməyin böyük rol oynayıb. Doğrudur, qədim yunan filosofları Sokrat, Əflatun, Ərəstun, Platon və başqalarının əsərlərini ingiliscə oxumaq və tədqiq etmək üçün tək cə dil bilmək kifayət deyil, gərək bunun üçün içdən gələn məhəbbət də olsun.

Mən səndə fəlsəfəyə tükənməz məhəbbəti sənin hələ aspirantlıq dövründə görmüş və təqdir etmişdim.

Əzizim Müsfiq, insan kamillik zirvəsinə çatmaq üçün şəriət, təriqət, mərifət, həqiqət adlanan dörd mərhələ keçməlidir. Sonuncu kamillik dövrüdür. Məhz buna görə də bəşəriyyətin keçdiyi tarixi yolda elm və biliyin əxlaqla, insani keyfiyyətlərlə çox az əlaqədar olduğunu iddia edənlər, hətta isbatlayanlar həqiqətdən uzaqlaşır.

Bildiğin kimi ta qədimdən indiyə kimi elm, bilik əxlaqi-mənəvi kamilliyin açarı hesab olunmuşdur:

*Bağlı bir qapıya açar axtarsan,
Ancaq alimlərdə axtar, taparsan.*

Ətraf mühit, külli kainat yalnız elmin sayəsində dərk olunur.

Yazdığın kimi kamillik yoluna çıxan insan güclü iradə sahibi olmalı, nəfsinə, tamaha, hərisliyə qalib gəlməyi bacarmalıdır. Çünki bütün bələlərin mənbəyi tamahkarlıq, bütün cəfaların səbəbi hərislikdir. Hardasa oxumuşam – üç adama üç şey yaraşmaz: padşaha – xəbislik, varlıya – xəsislik, alimə – hərislik.

Əflatunun sofist alimləri həris elm dəlləlləri adlandırması və bədnam etməsi bununla bağlı olmuşdur. Yazdığın kimi sofistlər yük-

sək təmənna və tamahları ucbatından nüfuzdan düşmüşlər.

Yazırsan ki, «Xəmsə»ni yazarkən Nizami «Zənbur», «Tövrət», «İncil» və «Quran» mətnlərini, «Kəlilə və Dimnə»ni, «Siyasətnamə»ni və s. dərindən öyrənibmiş.

Görürsənmi Nizami həm elm, bilik qazanıb, həm də əxlaqi-mənəvi kamilliyin zirvəsinə yüksəlib. Bütün zamanların şairi təsadüfi yazmırdı:

*Qüvvət elmdədir, başqa cür heç kəs
Heç kəsə üstünlük eyləyə bilməz.*

Əzizim Müşfiq, gəl etiraf edək ki, Nizamının dövründə alim alim, kərpickəsən kərpickəsən idi. Təəssüf ki, indi meyarlar o qədər dəyişib ki, təsadüfi adamlar, istedadı olmayan bəzi kimsələr də alim adını daşıyır. Odur ki həqiqi alimdən söz düşəndə mütləq əsl alim ifadəsini işlətmək zorunda qalırıq.

Müşfiq, qardaşım, fəlsəfə və yunan filosofları ilə bağlı bir çox məsələləri sənin əsərindən öyrəndim. Sokrat necə də dəqiqliklə göstərmişdir ki, ideal dövlətin tam gerçəkləşməsi heç vaxt mümkün olmayacaq. O, israrla bəyan edirdi ki, cəmiyyət üçün narahat olanlar, onun qayğısına qalanlar nizamlı dövlət

qurmalıdırlar. Əks təqdirdə anarxiya və despotizm baş alıb gedər. Həyat göstərir ki, bu da bir həqiqətdir.

Əzizim Müşfiq, kitabında Sokratın, Aristotelin, Əflatunun, Platonun bir çox əsərlərindən söz açdığı halda, Aristotelin «Poetika» əsərinə toxunmayıbsan. Azərbaycan dilinə tərcümə edilərək keçən əsrdə böyük tirajla çap olunan bu əsərə Qərb aləmində münasibəti bilmək maraqlı olardı.

Kitabında empirizm fəlsəfəsindən, bu sahədə alman alimi Kantın fəlsəfə elminə töhfələrindən bəhs edirsən.

Hər cür elmi bilik yalnız təcrübə yolu ilə əldə edilə bilər. Əzizim Müşfiq, bu da Kantın fikridir.

Kant yazırdı ki, Allah təcrübə fəvqündə durduğuna görə onun mövcudluğunu nə təsdiq, nə də inkar edə bilirik. Eyni zamanda Kant göstərirdi ki, Yaradanın mövcudluğuna inamı bizim əxlaqi şüurumuz tələb edir.

Müşfiq, əslində, əsərində, filosoflara məlum məsələlərdən söz açırsan. Lakin sənin əsərinin fərqi ondan ibarətdir ki, araşdırmanı öz düşüncə tərzində, həm də Şərq-Qərb fəlsəfəsi kontekstində aparırsan.

Əsərdə mənə nöqsan görünən bəzi məqamlar da vardır. Təkrarlar çoxdur. Bəzən ardıcılıq pozulur. Pərakəndəlik özünü göstərir. Bir çox sitatları və məxəzləri ingilis dilində veribsən. Onları Azərbaycan dilində də vermək lazımdır. Deməli, əsəri mükəmməl şəkildə, həm də dərinlən işləməli olacaqsan.

Azərbaycanın ən görkəmli yazıçılarından biri Anarın 6 cildlik «Seçilmiş əsərləri»nin 1-ci cildinə («Nurlan», 2003, 576 səh.) fəlsəfə elmləri doktoru Rahid Ulusel 40 səhifəlik önsöz yazmışdır. Rahid Ulusel AMEA-nın Fəlsəfə İnstitutunda və mənim də çalışdığım Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda işləyir. Fəlsəfəni və ədəbiyyatımızı yaxşı bilən tanınmış alimlə səni mütləq tanış edəcəyəm. Əminəm ki, onun məsləhətləri sənin elmi fəaliyyətində gərəkli olacaqdır.

Hörmətlə,

Qəzənfər Paşayev

Müsiq Babayev məktub

**Prof. Dr. ƏFLATUN NEMƏTZADƏYƏ
MƏKTUB***

Əzizim Əflatun müəllim!

Türkiyədə çap olunan çox maraqlı və sanballı «Zirvələrdən zirvələrə» kitabınız (*Ankara, Böyük Anadolu Media Qrup, 2014, 472 səh.*) bir az gec də olsa əlimə çatdı. Kitabı oxuduqca ikili hislər keçirdim. Düşündüm ki, Azərbaycan mədəniyyətini dünyada yayan, təmsil edən, möhtəşəm işlər görən dostum, Azərbaycanda layiq olduğu səviyyədə tanınmır, qiymətləndirilmir. Təsəllimi kitabında yer alan «Rusların 50 il üzünü göstərmədiyi general, prof. Dr. Kərim Kərimov» adlı məqaləndə tapdım.

Uzun illər (1966–1987) kosmosa uçuşların rəhbəri vəzifəsində çalışan Kərim Kərimovu kimsə tanımırdı. İki dəfə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı, Sosialist Əməyi Qəhrəmanı, Dövlət mükafatı laureatı, azərbaycanlı alim Kərim Kərimov 1987-ci ildə, 70 yaşında doğma Bakıya ilk dəfə 50 il sonra ayaq basa bilmişdi. Qardaşım, bu məqaləndə bir məsələyə də aydınlıq

* Bax: «Ədalət» qəzeti, «525-ci qəzet», «Respublika» qəzeti, 05.09.2015.

gətiribsən. O vaxt şayiə yayılmışdı ki, Kərim Kərimovun arvadı ermənidir. Əslində, alimin həyat yoldaşı Bakıda orta məktəbdə onunla bir sinifdə oxuyan Zara xanım Tağıyeva olub. Sonralar başa düşdüm ki, Azərbaycanın görkəmli şəxsiyyətlərinin ya anasının, ya arvadının erməni olması barədə şayiəni ermənilər yayırlar. Guya, onların damarlarında erməni qanı axmasaydı, ermənilərin «ağıllı» məsləhətləri olmasaydı, bu səviyyəyə çatmazdılar.

Mətləbin üstünə qayıdıram. Azərbaycanda layiq olduğunuz səviyyədə tanınmamağınızın əsas səbəbini uzun illərdən bəri ölkəmizin hüdudları xaricində işləməyinizdə axtarmaq lazımdır. Əslində, əməyinizin lazımınca qiymətləndirilməməsi də buradan qaynaqlanır. Ataların hikmətli kəlamı buna ən tutarlı cavabdır: «Gözdən iraq, könüldən iraq».

Həmkarlarınız, sənət dostlarınız xaric, çoxmu adam bilir ki, 1967-ci ildə Teatr İnstitutunu bitirdikdən sonra prof. Cəfər Cəfərovun rəhbərliyi ilə dissertasiya yazmağa başlasanız da, Leninqradda (indiki Sankt-Peterburq) Rimsk-Korsakov adına Dövlət Konservatoriyasının Opera rejissorluğu bölümünə daxil olmusunuz?! Sonralar Varşava, Krakov, Qdansk

Teatrlarında təcrübə keçibsiniz. Sverdlovsk Opera Teatrında işə başlayıbsınız. Eyni zamanda Ulu Öndər Heydər Əliyevin təlimatına əsasən Bakıya gələrək A.Borodinin «Knyaz İqor» operasını səhnəyə qoyubsunuz. 1976-cı ildə Beynəlxalq müsabiqədə qalib gələrək Bolşoy Teatrda teatrın Baş rejissoru Boris Pokrovskinin köməkçi rejissoru olubsunuz. 1980-ci ildə SSRİ Mədəniyyət Nazirliyinin xətti ilə Yəmən Xalq Respublikasına göndərilibsiniz. Paytaxt Adendə Dövlət Musiqili Teatrının əsasını qoyubsunuz. Ancaq hara getsəniz də, heç vaxt Azərbaycanı unutmayıbsınız. Yəmən Dövlət Musiqili Teatrında səhnələşdirilən ilk əsər dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəylinin «Məşədi İbad» musiqili komediyası olub. Təməlini qoyduğunuz teatrdə «Otello» daxil iyirmiyə qədər dram, faciə, musiqili komediya əsərlərini qoyubsunuz. Adendə Gözəl Sənətlər İnstitutunda aktyorluq sənətindən dərs deyibsiniz. O vaxt Yəməndə tərcüməçi işləyən şərqsünas alim, professor İmamverdi Həmidov ölkədə böyük hörmət və izzətə malik olduğunuzdan söz açır və deyir ki, Sizə vətənə dönməyə imkan vermirdilər. Lakin iqlim şəraiti səhhətinizə

mənfi təsir etdiyindən əvvəlki iş yerinə – Bolşoy Teatra dönübsünüz.

Bütün bu dövr ərzində elmi işdən də aralanmayıbsınız. 1988-ci ildə Gürcüstan Dövlət Teatr İnstitutunda «Müsbət estetik ideal xarakterlər» mövzusunda dissertasiya müdafiə edibsiniz. Azərbaycan Dövlət Opera və Balet Teatrında rejissor kimi çalışmaqla yanaşı, Azərbaycan Dövlət Güzəl Sənətlər Akademiyasında aktyorluq, rejissorluq və səhnə hərəkətindən dərs deməyə başlayıbsınız.

1991-ci ildə Türkiyə Mədəniyyət Nazirliyi tərəfindən Ankara Dövlət Opera və Balet Teatrına rejissor vəzifəsinə dəvət olunubsunuz. Teatrın operetta səhnəsində bəstəkar Süleyman Ələsgərovun «Milyonçunun dilənçi oğlu» operettasını səhnəyə qoyubsunuz. Sonra Mersin Dövlət Opera və Balet Teatrına Baş rejissor təyin olunubsunuz. Uğurlu işinizə «Arşın mal alan»la başlayıbsınız. 1992-ci ildən Türkiyənin Bilkənt Universitetinin və Hacəttəppə Universitetinin Dövlət Konservatoriyasında aktyorluq, rejissorluq, opera rejissorluğu və s-dən dərs deyibsiniz. Mersinlə bərabər, Bilkənt Universitetində rejissor olmuşsunuz. 2002-ci ildən Ankarada Qazi Uni-

versitetin müəllimi, hal-hazırda həmin Universitetin professoru kimi aspirant və dissertantlara rəhbərlik edirsiniz.

Əzizim Əflatun müəllim, mənə belə gəlir ki, fəaliyyətinizin ən məhsuldar dövrü Türkiyədə çalışdığınız vaxta düşür. Burada türk dünyası ilə dərindən təmasda olmağınız istedadınızın daha da parlamasına təkan verdi.

TÜRKSOY-un Baş katibi professor Düsen Kaseinovun təqdirəlayiq dəstəyi ilə «Koroğlu» operasını Türk dünyasında sərgiləmək kimi təkrarsız bir proyektə imza atıbsınız. İlk dəfə bu operanı Qırğızıstan, Qazaxıstan, Azərbaycan, Başqırdıstan, Tatarıstan və Rusiya Federasiyasından dəvət olunmuş ulduz sənətçilərin iştirakı ilə Bişkek səhnəsində gerçəkləşdiribsiniz. Sonra isə opera Almatı, Ankara və Bakıda göstərilmişdir.

Daha sonra ikinci Uluslararası proyekt olaraq «Koroğlu» operası Astana Dövlət Opera səhnəsində sərgilənmiş və I Dünya Opera Festivalında İstanbul Halıç Konqre Sarayında göstərilmişdir.

Qardaşım, mətbuatda gedən yazılar böyük uğurunuzdan xəbər verir: «Koroğlu» Bişkek Opera Teatrında tarix yazdı», «Koroğlu»

operası türk dövlətləri başkənt (paytaxt) səhnələrində», «Koroğlu» operası Almatı tamaşaçılarını heyran etdi», «Üzeyir Hacıbəylinin musiqisi ankaralıları ovsunladı», «Koroğlu» operası Bakıda möcüzə yaratdı, zəfərə imza atdı», «Koroğlu» operası Türksöyü Türk dövlətləri zirvəsinə qaldırdı», «Halıç Konqre səhnəsində «Koroğlu» rüzgarı» və s.

Əziz qardaşım, bütün bunlar hamısı sizin zəfərinizdən xəbər verir.

Novruz bayramının Parisdə ilk dəfə UNESCO səhnəsində sərgilənməsi də sizin adınızla bağlıdır.

Mən sizi görkəmli sənət adamı olmaqla bərabər, tanınmış ədəbiyyat adamı, elm adamı kimi tanıyıram. «Zirvələrdən zirvələrə» kitabınızda yer alan, xalqımıza başucalığı gətirən şəxsiyyətlərə həsr etdiyiniz yazıları qələminizə böyük hörmət və məhəbbətlə oxudum. Akademiklər Qara Qarayev, Arif Paşayev, Kərim Kərimov, Azərbaycan poeziyasının Şekspiri və Bayronu adlandırdığınız Xalq şairi Rəsul Rza, dünya şöhrətli yazıçı Çingiz Aytmatov, Azərbaycan ədəbiyyatının parlaq simaları Anar və Elçin, Xalq şairi Fikrət Qoca, mədəniyyətimizə sonsuz məhəbbətlə xidmət

edən Əbülfəs Qarayev haqqında yazılarınız yüksək elmi və ədəbi potensialınızdan xəbər verir. Kitabda yer alan «Bakı-Kərkük körpüsünün yaradıcısı Qəzənfər Paşayev» məqalənizə görə sizə minnətdaram.

Əflatun müəllim, «Zirvələrdən zirvələrə» kitabınızda seçib verdiyiniz şəkil və portretlər mənə heyran etdi. Əgər belə demək caizsə, mən onları özü haqqında danışan sənədlər adlandırardım: Tiflisdə Koroğlu qalası, Çingiz Aytmatovun Qırğızıstanda ağaclar arasında sadə qəbri, akademik Kərim Kərimovun portreti, Ağrı dağı, Nuhun tarixi gəmisini, Şah İsmayıl Xətai və Nadir şahın portretləri və s. belələrindəndir.

Qardaşım, Siz hər dəfə Bakıya gələndə görüş yerimiz «Koroğlu» heykəlinin yanında olur. Hər dəfə də təəssüflə deyirsiniz ki, nə Koroğlu, nə də Qırat dastanda təsvir edilənə oxşamır.

Kitabınızda Ankara və İstanbulda göstərilən «Koroğlu» operasının afişasını gördükdən sonra nə qədər haqlı olduğunuzu duydum. Qırat sanki ayağı ilə düşməni tapdalamağa, dişi ilə parçalamağa, Koroğlu isə misri qılıncını çəkib düşmənin boynunu vurmağa ha-

zırlaşır. Mən hələ Koroğlunun döyüş libasını demirəm.

Əziz qardaşım, xalqın ziyalısı kimi həmişə bizimləsiniz.

Əməkdar incəsənət xadimisiniz, Yazıçılar Birliyinin və Teatr Xadimləri İttifaqının üzvüsünüz. 1994-cü ildən «Naxçıvan» qəzetinin, indi isə «Respublika» qəzetinin Türkiyə təmsilçisi olaraq Türkiyənin «İl qəzetəsi» və «Anadolu» qəzetində hər həftə Azərbaycanla bağlı bütöv səhifə yazı yazırsınız. Sənətiniz üzrə böyük işlər görürsünüz.

Ankarada TÜRKSOY-un, Türkiyənin Mədəniyyət Nazirliyinin, Azərbaycanın Türkiyədəki səfirliyinin 70 illik yubileyinizi yüksək səviyyədə keçirmələri çox mətləblərdən xəbər verir. Təntənəli yığıncaq Azərbaycan televiziyasında göstərildi. Baxdıq, qürur duyduq.

Qardaşım, ürəyimdən keçir deyəm ki, Vətənə dönmək vaxtıdır. Necə deyərlər: «Həvəsdi, bəsdə, yaş yetmiş, iş bitmiş».

Lakin eşidəndə ki, Sizin rejissorluğunuzla bu ilin dekabr ayında «Koroğlu» operası bir vaxt baş rejissoru işlədiyiniz Mersin Dövlət Opera və Balet Teatrında yeni tərtibdə göstəriləcək, 2016-cı ilin aprelində isə tarixdə ilk

dəfə «Leyli və Məcnun» operası Ankara Dövlət Opera və Balet Teatrında Sizin quruluşda göstəriləcək və teatrın repertuarına daxil ediləcək fikrimdən vaz keçdim.

Sizə yeni-yeni zirvələr fəth etməyi Yara-
dandan təmənna edən

Qəzənfər Paşayev

«XATİRƏLƏR İŞİĞINDA»
YARANAN DÜŞÜNCƏLƏR.
QOCAMAN ƏDƏBİYYATŞÜNAS,
PROFESSOR YAVUZ AXUNDLUYA
MƏKTUB*

Əzizim Yavuz müəllim!

Səmimi avtoqrafla göndərdiyiniz «Xatirələr işığında ömür keçdi, gün keçdi» kitabınızı aldım. Əsərin adı haradasa oxuduğum, yaddaşımda daşlaşan bir bayatını yada saldı:

*Keçdi ömrüm,
Gör necə keçdi ömrüm.
Harayladım dönmədi,
Elə bil heçdi ömrüm.*

Memuar ədəbiyyatının böyük üstünlüyü ondadır ki, oxucunun xatirələrini yaddaşımda canlandırır. Keçən ömrü vərəqləyir, həyatın anlarını sanki yenidən yaşayır. Yaşlıdırsa, gənclik illərinin təəccübünü, ahıl çağının təəssüfünü yaşayır. Təəssüflənir ki, ömür nə tez keçdi.

* Bax: «Ədəbiyyat qəzeti», 12.09.2015; «525-ci qəzet», 12.09.2015; «Respublika» qəzeti, 12.09.2015; «Ədalət» qəzeti, 12.09.2015.

Yavuz müəllim!

Sizin kitabınıza qədər qocaman ədəbiyyatşünas alim İmamverdi Əbilovun «Ömrün və elmin romantikası» xatirələrini oxumuşdum. Hər ikinizin kitabı həm maraqlı, həm də olduqca faydalıdır. Hər iki əsər, hər şeydən əvvəl, memuar ədəbiyyatımızın təbliği və inkişafına xidmət edir. Hər iki kitab ibrət götürüləcək faktlarla zəngindir.

Yavuz müəllim, and olsun, akademik İsa Həbibbəylinin redaktəsi ilə «Adiloğlu» nəşriyyatında çap olunan (*Bakı, 2014, 304 səh.*) kitabınızın hər səhifəsini oxuduqca, «Bu bizdə də belə olub» – demişəm. Yazırsınız ki, 1937-ci ildə bütün kitablarınızı yandırdınız. Çünki evinizdən əski əlifba ilə təkcə bir kitabın çıxması atanızın özünə ölüm hökmü yazmasına bərabər olardı.

Qardaşım, söhbət açdığınız həmin qanlı-qadalı ildə görkəmli tovuzlu aşıq Hüseyn Bozalqanlı və oğlunu milislər rayon mərkəzinə aparanda aşığın gəlini qorxudan onun bütün poeziya dəftərlərini yandırmışdı.

Xatirələrinizdə sovet quruluşunun amansızlığı, qəddarlığı təkzibolunmaz faktlarla gündəmə gətirilir. Dayınız bir lətifə danışdı-

ğına görə 7 il həbs cəzası alıbmiş. Azad olunan-
dan sonra da vətənə dönməyinə icazə vermə-
yiblərmiş. Ayrılıq 30 il çəkib. Bu hələ harasıdır.
Yuxuda Araz çayını keçdiyini görən qocanı
həbs edib güllələmələri sistemin faciəsi idi.

Bütün bunlar o sistemin sonunun gələcə-
yini göstərirdi.

Yazırsınız ki, yay aylarında arvad-uşaq,
qoca, xəstə, əlil biçilmiş taxıl zəmilərindən
gizli, qorxa-qorxa başaq yığırdılar.

Bu, bizdə də belə idi. Qoruqçu Mehralı
kişinin məni atın qabağına qatıb qamçıladiğı
sanki dünən olmuşdu.

Məhəllə müvəkkili qansız Məhəmməd və
milis zabiti İsmayılovun insanları söymələri,
qamçı və dəyənləklə döymələri, müharibədən
sonra işdən çıxarılmaları, insanların onlara
nifrəti, cavanların onları ələ salmaları haqda
yazırsınız.

Qardaşım, bizim kəndimizdə Muxtar kişi
vardı. O da Məhəmməd və İsmayılov kimi
qansız idi. Müharibədən sonra ona salam
verən olmadı.

Atanızdan eşitdiyiniz Ərbab Rzaqulu və
hambal Yusiflə bağlı hadisə məni dərindən
düşündürdü. Bu, səbəbsiz deyildir. Yazırsınız

ki, hambal Yusif Ordubadda Ərbab Rzaqulunun fabrikində işləyirmiş. İnqilabın ilk illərində Yusif Rzaqulu kişinin fabrikində at oynadılmış. Sonra savadsız fəhlə olaraq qalmışdı. Maraqlı məqam odur ki, Ərbab Rzaqulu müharibədən əvvəl, ara nisbətən sakitləşəndə Ordubada gəlibmiş. Hamı onun görüşünə gedib. Ərbab onların çoxunu tanıyıb.

Kasıb görkəmində birisi də gəlib onun əlini öpüb. Ərbab onun kim olduğunu soruşub:

– Hambal Yusifəm də, ağa, tanımadınız?

– Yusif, özünüz kişi deyildiniz, bizi də kişilikdən qoydunuz, – deyə Ərbab cavab verib.

Yavuz müəllim, sovet quruluşu çökəndən sonra bu hadisə az qalmışdı ki, xalqımızın başına gəlsin. Şükürlər olsun ki, qısa müddətdə at oynadanlar «Hambal Yusiflərin» taleyini yaşadılar.

Kitabınızda məni razı salan, məmnun edən məsələlər qədərincədir. Onlardan biri də yaddaşıınızda qalan şeirlərdən məqamında istifadə etməyinizdir.

Moskvadan Hüseyin Razinin göndərdiyi şeirlərdən nümunələr veribsiniz. Son vaxtlar günün gündüz vaxtı əlində çıraq belə şeirləri tapmaq çətindir:

*Nimdaş paltar kimi sökülür ömür,
Astarı bir yana, üzü bir yana.
Əməllər xəlbirdən keçib ölçülür,
Əyrisi bir yana, düzü bir yana.*

Yavuz müəllim!

Bir dəfə folklorşünas alim, professor Bəhlul Abdulla ilə güzərimiz şair Musa Yaqubun kəndi Buynuza düşmüşdü. Şair Musa Yaqub coşaraq təbiətlə poeziyanın, folklorla insanların vəhdətindən söz açmışdı. Gözləmədiyimiz halda dedi: «Bəzən şeir yazanda bayatıdan utanıram. Bayatının poetik gücü, zənginliyi, xəlqiliyi, yığcamlığı, təbiiliyi adamı heyrətə gətirir».

Əsəd Cəfərlinin məktubundan verdiyiniz bayatı –

*Min hava çalan dünya,
Boşalıb-dolan dünya.
Alimi ehtiyacda,
Cahili kalan dünya.*

– Musa Yaqubun haqlı olduğundan xəbər verir.

Kitabınız rəngarəng faktlarla zəngindir.

Yazırsınız: «1964-cü il oktyabr ayının ortalarında Naxçıvana Muxtariyyət verilməsinin 40 illiyi münasibətilə təntənəli yığıncağa

və ziyarətə dəvət almışdım. Azərbaycan KP MK-nın birinci katibi Vəli Axundovun gələcəyi də gözlənilirdi. Nədənsə onun Moskva-ya getdiyini deyirdilər. Oktyabrın 16-da səhər tezdən müəllim dostum Talib Əliyev mənə zəng vurub Xruşşovun işdən çıxarıldığını xəbər verdi.

Mən səhər saat 9-a yaxın evdən çıxdım. Bayram münasibəti ilə bəzədilmiş şəhərdə Xruşşovun bir dənə də şəkli qalmamışdı. Təcili götürmüşdülər».

«Bizdə rəhbərlərə məhəbbət belədir» – qənaətinə gəliirsiniz.

Yavuz müəllim, xoşbəxtlikdən sevimli şairimiz Səməd Vurğunun dahiyənə misrası bir çox məsələlərə aydınlıq gətirir:

«Cahanda hər hökmü bir zaman verir».

İndi bizdə eks-prezidentlərin toxunulmazlığı barədə dövlətin qərarı var. Onlara pensiya, maşın, sürücü və cangüdənlər ayrılır. Keçmiş prezident Ayaz Mütəllibov bütün deyilən imtiyazlardan bəhrələnir.

Yavuz müəllim, xatirələrinizdə seçib verdiyiniz, auditoriyada tələbələrə oxuduğunuz şeirlər milli qeyrətin nişanəsidir. Xüsusən də Xəlil Rza Ulutürkün –

*Azadlığı istəmirəm,
Zərrə-zərrə,
Qram-qram*

– misraları ilə başlanan şeiri, Bəxtiyar Vahabzadənin «Gülüstan» poeması və başqa şeirlərindən verdiyiniz nümunələr Sizin böyük vətənpərvərlik və milli qeyrət daşıyıcısı olduğunuzdan xəbər verir. Xatirinizi çox istəyən DTK əməkdaşının dəfələrlə ehtiyatlı olmağınızı tövsiyə etməsi belə sizi tutduğunuz yoldan döndərə bilməyib. Heç şübhəsiz, tələbəniz, akademik İsa Həbibbəyli və kitabda söhbət açdığınız bir çox başqalarının xatirinizi göylər qədər istəmələri bununla bağlıdır. Bəxtiyar Vahabzadədən verdiyiniz çox gərəkli şeirin iki son misrasını burada verməyi münasib bildim:

*Yaman dərddir,
Dilin ola, nə danışmış, nə dinəsən.*

Yeri gəlmişkən, onu da deyim ki, aşıq poeziyasının görkəmli nümayəndələrindən biri – aşıq-şair Mikayıl Azaflının başı Bəxtiyar Vahabzadənin şeirinə bənzər şeirinə görə çox bəlalar çəkmişdi. Tale yüklü dərdlərimizi, xalqımıza üz vermiş bəlaları görün aşıq bircə bənddə necə məharətlə ifadə etmişdir:

*Qoca Azaflıyam, dilim var, lalam,
Təbrizdə qardaşım, Sibirdə balam.
Elə bir dərd varmı ki, çəkməmiş olam,
Bax onlar ağartdı saçımı mənəm.*

Yavuz müəllim!

Bütün əsər boyu obyektivliyiniz və həqiqəti olduğu kimi yazmağınız əsərinizi daha da oxunaqlı edir. Haqqınızda anonim məktublarda çoxluğundan, xüsusən də doktorluq dissertasiyasının müdafiəsi ərəfəsində yuxarı təşkilatlara gedən anonim məktublardan və vaxtınızın çoxunu izahat yazmaqla keçirdiyinizdən söz açırınsınız.

Əzizim Yavuz müəllim, anonim məktublar da sovet sisteminin «kəşfi» idi. İnsanları qorxutmaq və «ipə-sapa yatmayanları» sındırmaq üçün bir vasitə idi. Elə bilirdiniz ki, sevimli tələbələriniz daxil, o anonim məktubları kimlərsə sizinlə düşmənçilik səbəbindən yazırdı? Axı auditoriyada gənclərdə milli şüurun oyanışına çalışan, hətta DTK-nın nümayəndəsinin məsləhətlərinə məhəl qoymayan, qulaqardına vuran şəxsə sovet sisteminin münasibəti necə olmalı idi?!

Şükürlər olsun ki, indi vəziyyət dəyişib. Neçə illərdir Nizami adına Ədəbiyyat İnsti-

tutunda Dissertasiya Şurasının sədr müavini və şura üzvü kimi belə neqativ hala rast gəlməmişəm. Lakin dissertasiya işlərinin elmi səviyyəsinə tələbkarlıq azalıb. Elm aləminə bəzən təsadüfi adamlar da gəlir.

Əzizim Yavuz müəllim!

Böyük minnətdarlıq hissi ilə 4-cü idarənin 1 saylı xəstəxanasının (Leçkomissiya) baş həkimi Arif Hacıyevi yad edirsiniz (taledən gələnlən qismətdir ki, Arif həkimin qızı Afaq xanımın yeganə övladı Könül oğlum Muradın həyat yoldaşdır). Bəlkə də, bu faktın üstündən sükutla keçərdim, hərəgah xəstəxanada Arif həkimin vasitəsi ilə 1937-ci ildə güllələnmiş görkəmli alimlərimiz Bəkir Çobanzadə və Hənəfi Zeynallının həyat yoldaşları ilə təmasda olub müəyyən məsələlərə aydınlıq gətirməsəydiniz. Yazırsınız ki, 1980-ci ilin əvvəllərində onlar da həmin xəstəxanada müalicə olunnurdular.

Hənəfi Zeynallının ailəsi ilə bağlı qeydləriniz tədqiqatçılar üçün gərəkli faktlardır. Odur ki onları kitabınızda olduğu kimi burada verməyi münasib bildim:

«H.Zeynallının arvadı deyirdi ki, ərimi həbs edəndən az sonra gecə evimizə milis

maşını gəldi. Mənə dedilər ki, ərinlə görüşə gedirsən. Uşaqları özünlə götür. Mən geyindim, 3 yaşlı qızımı və 5 yaşlı oğlum Azəri də götürdüm. Maşında bizi naməlum istiqamətə apardılar. Bir yerdə saxlayıb uşaqları məndən ayırdılar. Onların fəryad səsləri, mənim yalvarışlarım heç bir nəticə vermədi.

Məni apardılar. 18 il başıma min bir müsi-bət gəldi. Lakin bu müddətdə uşaqlarımın fəryad səsi qulaqlarımdan getmədi».

Qadın 1955-ci ildən sonra bəraət alır. Bakıya gəlir. Çox çətinliklə qızını tapır. Xoşbəxtlikdən yaxın qohumlardan biri oğlanı öz himayəsinə götürə bilibmiş. Hər ikisi tez-tez xəstəxanaya analarına baş çəkməyə gəlirdilər. Azər Zeynallı görkəmli alim, fizika-riyaziyyat elmləri doktoru, professor idi. Uzun illər şahmat üzrə Azərbaycan çempionu olmuşdu».

Yavuz müəllim, getsin o qanlı-qadalı günlər. Sovet sisteminin törətdiklərindən xəbəri olmayanlar dövlətimizin, əmin-amanlığımızın qədrini bilsinlər. Azadlığımızı, müstəqilliyimizi istəməyən qüvvələrin dəyirmanına su tökməsinlər.

Xatirələr faktlara söykənəndə daha inandırıcı olur və tərbiyəvi əhəmiyyət daşıyır. Az

qala bir əsri əhatə edən, böyük bir zaman kəsiyində baş verən hadisələri, sovet sisteminin xalqların başına gətirdiyi müsibətləri xatirələrinizdə dəqiqliklə göstəribsiniz. Kitabda nə qədər şəxsiyyətlərdən söz açıbsınız. 1948-ci ildə antisovet təbliğata görə həbs edilən, sonralar mənim sevimli müəllimim olan İsmixan Rəhimov ömrünün sonunadək sovet quruluşuna nifrətlə yaşadı və onun süqutunu gördü. ABŞ gerantoloqu, professor Sula Benetin Qafqaz uzunömürlülərindən bəhs edən «Necə yaşayasan yüzü haqlayasan» əsərini mən 1983-cü ildə ikiaylıq ixtisasartırma kurslarında olarkən ABŞ-dan gətirib ingilis dilindən tərcümə edəndə kitabınızda xoş məramla andığınız tibb elmləri doktoru, professor Mehdi Sultanov əsərə rəy verdi və maraqlı son söz yazdı (*bax: Bakı, «Yazıçı», 1989, 202 səh.*). Professor Mehdi Sultanov da uzunömürlülər üzərində tədqiqat aparırdı. Dəfələrlə konqreslərdə Sula Benetlə görüşmüşdü. Professor Sula Benet Azərbaycanı ziyarət etmiş, çox maraqlı kitabında adət-ənənələrimizdən, insanlarımızdan, bölgələrimizdən (hətta Naxçıvana gedə bilibmiş), azərbaycanlı alim Mehdi Sultanovdan ehtiramla söz açmışdır.

Bütün bunlar Nyu-Yorkda çıxan kitabda öz əksini tapdığına görə qürur mənbəyinə çevrilir.

Yavuz müəllim, bu hissi bir daha mənə yaşatdığınıza görə Sizə minnətdaram.

Kitabınızda xüsusi diqqət yetiriləsi bir məsələdən də söz açırınsınız. Ola bilsin ki, bu məsələdə fikirlərimiz üst-üstə düşməsin. Bu barədə mənim fərqli düşüncəm var. Yazırsınız ki, 1972-ci ilin yayında Araz çayı üzərində su-elektrik stansiyasının açılışında ziyalılar adından Siz çıxış etməli idiniz. Yazıb hazırladığınız mətn bəyənilmişdi (o vaxtlar qayda belə idi). Lakin mitinqdə sizə söz verməyiblər. Nə qəm. Kitabınızda baş tutmayan çıxışınızın mətnini veribsəniz. Nə yaxşı ki, o vaxtlar qayda elə idi. Yoxsa o gözəl çıxışın mətninin taleyi necə olacaqdı?

Yaxşı bilirsiniz ki, o vaxtlar televiziya da, radioda da, tədbirlərdə də qayda siz dəyənlə kimi idi. Onun xeyri çox oldu. Yazdıqlarımız qaldı. Mənim «Seçilmiş əsərləri»min V cildinin böyük bir hissəsini radio və televiziya vaxtilə yer alan çıxışlarım tutur (*bax: «Təhsil», 2012, V cild, s. 7–160*). Mənə belə gəlir ki, o vaxtkı qayda yaxşı imiş. İndi bəzən tele-

viziya kanallarında mətləbə dəxli olmayan çıxışlar olur, qəzetlərdə mənasız yazılara təsadüf edilir. Elə kitablar çıxır ki, vərəqlədiyinə, itirdiyinə vaxta heyifin gəlir. Televiziya kanallarında xalqın fəxri olmuş şəxsiyyətlərimizə divan qurur, divan tuturlar. Adamın əsəbi ərşə dayanır. Xalqı alçaldırlar. Bir çox verilişlərdə xalqın zövqünə, mədəni və mənəvi səviyyəsinə zərbə vurmaq cəhdi açıq-aşkar özünü göstərir. Bu başqasının dəyirmanına su tökmək deyil, bəs nədir?!

Məni qınamayın, mən tərəfdarıyam ki, KİV-lərə çox ciddi nəzarət edən bir qurum yaradılsın.

Əsərinizin «Ziyarətli günlərim» bölümü xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Müsəlmanların ən böyük ziyarətgahı Kərbəla və Nəcəf şəhərlərində uyuyan İmam Əli və övladları İmam Hüseyn və Həzrət Abbası ziyarət etməyinizdən, inam və imanınızın daha da artdığından, ürək ağrısı ilə Füzulinin qəbrini görmək səadətindən məhrum olmağınızdan söz açırsınız.

Qardaşım, çoxları bu səadətdən məhrum olmuşlar. Ərəblər düşünülər ki, Kərbəla İmam Hüseyn və Həzrət Abbasa məxsus ziyarətgahdır. Unudurlar ki, Füzuli ömrünün

çoxunu İmam Hüseyin cəməsində baş çıraqbən olub, ibadət edib. Odur ki ziyarət edilməyə layiqdir.

Əzizim Yavuz müəllim!

Bağdadda Kazimiyyə cəməsinə getməyinizdən və 7-ci imam Kazımın məzarını ziyarət etməyinizdən söz açırınsınız. Təəssüf ki, orada dahi Azərbaycan alimi Nəsirəddin Tusinin (1211–1274) qəbrini ziyarət etmək bir çoxları kimi sizə də qismət olmayıb. Ərəblər onu Abbasilər xilafətinə son qoymaqda günahlandırırlar. Hülaki Xan Bağdada (1258-ci ildə), guya, onun məsləhəti və təhriki ilə hücum edib.

Mən Nəsirəddin Tusinin Bağdadda dəfn olduğunu bilirdim. Azərbaycan Sovet Ensiklopediyasında (*VII cild, s. 231–232*) oxumuşdum ki, alim Bağdada səfəri zamanı (əslində, o vaxt alim Bağdadda xanın vəziri vəzifəsində çalışırdı – *Q.P.*) vəfat edib və «Cəlil məscid»də dəfn olunub. Mən çox soraqlaşsam da «Cəlil məscid»in yerini bilən olmadı. Sonralar başa düşdüm ki, söhbət Cümə məscidindən gedirmiş.

2001-ci ildə akademik Bəkir Nəbiyev, Sirus Abbasbəyli, İsrail İsrailov, Ağalar Mirzə və 8-ci sinifdə oxuyan oğlum Muradla İraqa səfərimiz zamanı xoş bir təsadüf nəticəsində

öyrəndim ki, dünya şöhrətli alimin məqbərəsi Museyi Kazımın məscidində, qadınlar üçün ayrılmış cinahda imiş. Bura əvvəllər kişilərin girməsi qadağan idi.

Böyük xərc hesabına alimin məqbərəsinin və məzarının şəklini çəkməyə və akademik Bəkir Nəbiyevlə məqbərənin önündə şəkil çəkdirməyə icazə aldım. Vətənə dönəndən sonra mətbuatda geniş məqalə ilə çıxış etdim. Alimin məqbərəsinin və Bəkir müəllimlə birgə şəkillərimizi də verdim (*bax: «Ədəbiyyat qəzeti», 18.05.2011; Qəzənfər Paşayev. «Seçilmiş əsərləri», II cild, 2012, s. 239–242).*

Yavuz müəllim!

Tarixi romanlarımızın görkəmli tədqiqatçısı olduğunuzdan şübhəsiz ki, tariximiz də sizi maraqlandırır. Məlumdur ki, Museyi Kazımın bir qızı Hökümə (Həkimə də oxunur) xanım Bibiheybət məscidində, o biri qızı Rəhimə xanım isə Nardaran pirində uyuyur. Nəsirəddin Tusinin İmam Kazımla yanaşı dəfn olunması, İmam Kazımın iki qızının Bakının iki məşhur məscidində dəfn olunması hansısa əlaqələrdən söz açmırmı?

Əziz qardaşım, Həcc ziyarəti ilə bağlı xatirələriniz də diqqətimi cəlb etdi. Mən də Mək-

kə və Mədinədə ümrə ziyarətində olmuşam. Lakin sizin kitabınızdan öyrəndim ki, ziyarət vaxtı kəsilən qurbanlar 26 müsəlman ölkəsinə, o cümlədən də 2500 cəmdək Azərbaycan qaçqınlarına göndərilirmiş.

Yenə də dahi şairimiz Səməd Vurğuna müraciət etmək zorundayam: «Deyilən söz yadigardır». Siz xatirələrinizlə bir abidə ucaldınız.

Bu yaşda belə bir kitab ortaya qoymaq hər adama qismət olmur. Çoxlarımızın stolüstü kitabına çevriləcək, Sizi yaşadacaq əsəriniz münasibəti ilə Sizi ürəkdən təbrik edirəm.

Bir il yarımından sonra 90 illik yubileyinizi birgə keçirməyi Yaradandan təmənna edən dostunuz

Qəzənfər Paşayev

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
MƏDƏNİYYƏT VƏ TURİZM NAZİRİ
CƏNAB ƏBÜLFƏS QARAYEVƏ MƏKTUB

Hörmətli Əbülfəs müəllim!

Bir müddət bundan öncə «Aleksandr Düma Qafqazda» Mədəni Turizm Marşrutu layihəsinin həyata keçirilməsi ilə bağlı Turizm şöbəsinin əməkdaşları ilə keçirdiyimiz görüşdən sonra arzu və təkliflərimi yazılı şəkildə təqdim etmişdim.

Çox güman ki, onlar Sizə çatmayıb. İndi möhtərəm Prezidentimiz İlham Əliyevin xüsusi qayğısı sayəsində turizm Azərbaycanda geniş vüsət alıb. Bunu nəzərə alaraq arzu və təkliflərimi mətbuat vasitəsi ilə bir daha nəzərinizə çatdırmaq qərarına gəldim. Onlar aşağıdakılardır:

1. Ölkəmizdə A.Dümanın olduğu yerlərdə üç dildə: Azərbaycan, fransız və ingilis dillərində xatirə lövhələri qoyulsun.
2. Xatirə lövhələrini Bakıda: Qoşa qala qarpısında, Qız qalası və Şirvanşahlar sarayının önündə, Atəşgah məbədində, Quba, Şamaxı, Ağsu rayonlarında, Sumqayıtda və Şəki şə-

* Bax: «Ədalət qəzeti», 02.10.2015.

- hərində Xan sarayının önündə qoymaq məqsədəuyğundur.
3. A.Düma Atəşgahı ziyarət edərkən köhnə Suraxanıda qonaq olduğu və Şəkiddə qaldığı evlərin önündə xatirə lövhələri vurulsun və turist marşrutlarına daxil edilsin.
 4. Bakıda – münasib yerdə A.Dümanın büstü qoyulsun. Bu, mədəni və ədəbi əlaqələrimiz yolunda atılmış diqqətəlayiq addım olardı.
 5. 1985-ci ildə tərəfimizdən «Yazıçı» nəşriyyatında çap olunan «Qafqaz səfəri» əsəri sonralar topladığımız əyani materiallar və nadir şəkillər daxil edilməklə latın əlifbası ilə çap edilsə, kril əlifbasında oxuya bilməyən bir çox gənclərimiz bu gərəkli əsərdən faydalanardı. Kitabın həcmi 160 səhifədən artıq deyil.
 6. «Dümanın izi ilə», «Düma keçib bu yerlərdən» və ya «Düma Azərbaycanda» adı ilə Dərbənddən başlamış telefilm çəkmək olar. Telefilmin ssenarisi artıq tərəfimizdən yazılmışdır. Məsələn burasındadır ki, 2003-cü ildə Qızlar şəhərindən başlamış Dümanın Qafqazda keçdiyi bütün yerlərdə oldum və «Literaturniy Azerbaydjan» jurnalında (№3, 2004, s. 8–23) «Düma Qafqazda» telefilminin

ssenarisini çap etdirdim (ssenari əlavə olunur).

7. Gələcəkdə «Düma Qafqazda» turizm marşrutuna Dərbənd şəhərini daxil etmək olar. Ona görə ki, Düma Dərbənddən yalnız qədim Azərbaycan şəhəri kimi söz açır.
8. Düma Şəki bazarında olarkən milli yeməyimiz olan kabab yemiş, kitabında bu yeməyə yüksək qiymət vermiş və əcnəbilərə öz tövsiyəsini də vermişdir:

«Ey Nuxadan keçən səyyahlar, açıq havada dayanıb mütləq kabab yeyin». Bunu nəzərə alaraq Şəki bazarında Düma adına cızbızxana açaraq Şəkiyə gələn turistləri ora aparıb kababa qonaq etmək olar.

Yerinə görə xatirə lövhələrində Dümanın sözlərindən istifadə etmək olar:

- Qız qalası ismət və bəkarət rəmzidir.
- Gördüyüm çoxsaylı bazarlar içində ən çox xoşuma Dərbənd, Bakı və Nuxa bazarları gəlib.
- Bazarda can dərmanı desən onu da satırlar. Bazar şəhərlərin ürəyidir. Hərəkət də, həyat da oradadır.
- Azərbaycanlı ilə bir şey barədə sövdələşəndə ondan imzalanmış sənəd tələb etmək lazım deyil. Söz verdi, qurtardı.

- Kabab mənim səyahət boyu rast gəldiyim ən dadlı, ən ləzzətli yeməkdir.
- Mahmud bəyin Şamaxıdakı evi Bakıdan Tiflisə qədər gördüyüm evlərin ən gözəli idi.
- Bazar və şəhəri xeyli gəzdik. Elə bil ürəyimizə dammışdı ki, daha Nuxadan gözəl yer görə bilməyəcəyik.

Nə olaydı mənə bir də bu yerlərə gəlmək qismət olaydı.

10. Hər il noyabr ayının ortalarında (Düma Azərbaycanda 1858-ci il noyabr ayının ortalarında olub) Bakı, Şamaxı, Şəki və Qubada Dümaya həsr olunmuş tədbirlər keçirilsin. Buraya yazıçının maraqla tamaşa etdiyi, kitabında təsvir etdiyi rəqqasələr, musiqiçi və müğənnilər, kəndirbazlar (akrobatlar), pəhləvanlar və s. cəlb olunsun.

A.Dümanın kitabda təsvir etdiyi gəlinin bəy evinə aparılması səhnəsi göstərsin və s.

Tədbirlərə diplomatik korpusun nümayəndələri və xarici qonaqlar dəvət olunsun.

Bütün bunlar Fransa-Azərbaycan mədəni-ədəbi əlaqələrinə təkan verən amillər olmağı baxımından diqqəti çəkir.

Dərin hörmət və ehtiramla,

Qəzənfər Paşayev

XALQ YAZIÇISI ELÇİNƏ AÇIQ MƏKTUB*

Hörmətli Elçin müəllim!

Real həyatın, bədiiyyatın, tarixin (sizin təxəyyülünüzün məhsulu olan tarix daxil) və fəlsəfənin qovşağında bərqərar olan «Baş» romanınızın əlyazmasını maraqla və istəklə oxudum. Dünyanın faniliyindən söz açan, fəlsəfi traktat təsiri bağışlayan əsərinizi oxuyanda təəccüblənmədim. Yaşınızla bağlı dünyanı olduğu kimi dərk etməyiniz belə bir əsərin yaranmasını şərtləndirib. Əsəri gözəl yazmışsınız. Romanı oxuduqca adam özünü unudur və əsərdə cərəyan edən hadisələrin şahidinə, bəlkə də, iştirakçısına çevrilir. Keşməkeşli dünyanın əcaib-qəraibliyindən bəhs edən fəlsəfi düşüncələriniz insanı öz dünyasından qoparır. Qeyri-adi təfəkkür sahibi Nizami Cəfərovun çox yığcam «Elçinin cümləsi» məqaləsində («525-ci qəzet», 30.09.15) əsərə geniş yer verməsi, sitatlar gətirməsi də romanın uğurlu taleyindən xəbər verir.

* Bax: «Ədəbiyyat qəzeti» və «525-ci qəzet», 31.10.2015.

Elçin müəllim, əsərin əvvəlində oxucunu məlumatlandırın və istiqamətləndirən bir neçə sətirlik fikirləriniz narahatlığınızın nəticəsidir və başa düşüləndir. Professor Bədirxan Əhmədlinin yazdığı kimi, bəzən akademik tarixlə bədii düşüncədəki «tarix»in üst-üstə düşməməsi, yaxud bədii təxəyyüldəki tarixdən rəncidə olanlar «bu bizim bildiyimiz tarix deyil» – deməklə qalmır, quru faktların köməyi ilə yazıçının yaratdığı tarixi (dəyişik tarixi!) qəbul etmək istəmir. Unudurlar ki, keçmişin təsvirinin yazıçının qarşısında açdığı imkanlar, hətta ona paralel, alternativ tarix (postmodernistlərdə olduğu kimi!) yaratmağa qədər gedib çıxır.

Əsərdə tarixi şəxsiyyətlər Ağa Məhəmməd şah Qacar, knyaz Pavel Sisianov, Fətəli şah, Abbas Mirzə Qacar, İbrahim Xəlil xan, Hüseynqulu xan kimi tarixi şəxsiyyətlərdən, onların taleyindən xüsusən də ağa Məhəmməd şah Qacar və general Sisianovun tale oxşarlığından söz açırınsınız. Onlar hər ikisi ağıllı, istedadlı, qorxmaz, cəsarətli və qəddar olublar. Hər ikisi də qəddarlıqlarının qurbanına çevriliblər. Bu, əsərinizdə də belədir. Odur ki əsərin əvvəlində oxucu və tədqiqatçılara mü-

raciətlə qeyd etdiyiniz «...müəllifin təskinliyi ondadır ki, burada tarixlə üst-üstə düşən və müəllifin fikrincə, tarixilik baxımından əhəmiyyətli olan məqamlar da güman ki, az deyildir» əsər boyu, demək olar ki, yerini alır. Əhəmiyyətli məqamlardan biri Qacarla bağlıdır. Yazırsınız ki, o zamanlar Ağa Məhəmməd şah Qacarin qəddarlığı Cənubi Qafqaza elə bir xof dalğası yaymışdı ki, bütün Azərbaycan xanları – təkə Dərbənd xanlığı müqavimət göstərmişdi – özlərini və taxtlarını qorumaq üçün bir qüvvə axtarırdılar və o qüvvə də Rusiya idi... Ağillı, istedadlı və cəsarətli olduğu qədər də qəddar olan Ağa Məhəmməd şah Qacarin qorxusu, vahiməsi o zaman, əslində, bütün Cənubi Qafqazda Rusiyanın gözəgörünməz müttəfiqinə çevrilmişdi.

Mən, həmişə o fikirdə olmuşam ki, sevimli şairimiz Səməd Vurğun «Vaqif» dramında şair fəhmi ilə Qacarin obrazını olduğu kimi canlandırmışdır. Sizin əsərinizi oxuduqdan sonra qənaətim daha da möhkəmləndi.

Elçin müəllim, çox doğru qənaətdir ki, əsrlər bir-birini əvəz etsə də, dünya dəyişsə də, adət-ənənələr nəsildən-nəslə keçir, yaşayır. Sizin təxəyyülünüzün məhsulu olan,

Sisianovun qraf Timofeyev-Boqoyavlevskiyə ünvanladığı məktubu oxuyanda hər gün müxtəlif televiziya kanallarında gördüyümüz hadisələr göz önünə gəlir: «Əziz dostum, hər hansı bir tərffüat buradakı hadisələrin koloritini göstərməkdə acizdir, çünki o hadisələr və bu yerlərin xarakteristikası birmənalı deyil. Bura bir tərəfdən qəhrəmanlıq, o biri tərəfdən riyakarlıq, bir tərəfdən mərdlik, o biri tərəfdən satqınlıq, bir tərəfdən dərin fəlsəfi düşüncə, o biri tərəfdən cəhalət və nadanlıq diyarıdır. Burada namus üstündə ata qızını, qardaş bacısını, oğul anasını xəncərlə qətlə yetirə bilər. Burada 15–16 yaşlı bir oğlan bircə ana söyüşü üstündə adamı parçalaya bilər. Burada gənc və gözəl bir qız paltarında kiçik xəncər gizlədib, atasının, ya qardaşının intiqamını ala bilər. Buranın dağları, meşələri, bağları, mənim əziz dostum, İsveçrədən də füsunkardır. Buranın çeşmə suları o dağların, o meşələrin, bağların havası kimi safdır. Bura bir tərəfdən nağıllar aləmidir, o biri tərəfdən isə romantikadan tamamilə uzaq real və qanlı hadisələr diyarıdır».

Tarixi həqiqətlərdən bəhs edən başqa bir fakt. Knyaz Sisianov Timofeyev-Boqoyavlevskiyə

yazdığı 27 dekabr 1805-ci il tarixli başqa bir məktubunda ürək ağrısı ilə qeyd edir ki, bir sıra gürcü çarları islamı qəbul etmişlər, adlarını dəyişmişlər (Sisianov milliyyətə gürcü olduğuna görə bu ona ağır gəlirdi). Burada tarixi bir həqiqət vardır. Keçmişdə güclü dövlətlər başqa torpaqları tutanda şərtə əsasən yerli xalqdan ya dini, ya dili qəbul etmək tələb olunarmış. Osmanlı imperiyası Acarıstanı tutanda acarlar islam dinini qəbul ediblər. İndinin özündə belə onların dini islam dinidir. Elə bizim özümüz atəşpərəst olmuşuq. Ərəblər Azərbaycanı tutanda islamı qılinc gücünə qəbul etdiriblər. «Qılinc müsəlmanı» ifadəsi o vaxtdan qalmadır.

Yazırsınız ki, İbrahim Xəlil xanın arvadı Cəvahir xanım məşhur gürcü knyazı Yevgeni Abaşidzenin qızı idi və Cəvahir xanımın Qarabağ xanlığının Rusiyanın təbəəliyinə keçməsində rolu az olmamışdır.

Mən bilmirəm, bəlkə də, heç Abaşidzenin Cəvahir adlı qızı, bəlkə də, İbrahim Xəlil xanın Cəvahir adlı arvadı olmayıb. Lakin əcnəbi qadınların ərələrinin işinə ciddi təsiri faktır və tarixdən məlumdur. Elə Sizin məqsədiniz də cəvahirlərdən söz açmaq deyil, keçmişdən

dərs almağı, nəticə çıxarmağı, ibrət götürməyi önə çəkməkdir. Türk sultanlarının əcnəbi arvadları Osmanlı İmperiyasının zəifləməsində azmı rol oynayıb?

Heç şübhəsiz, buna görədir ki, bəzi ərəb ölkələrində Ana yasada arvadı qeyri-müsəlman olan vətəndaşlarının ölkəyə rəhbər seçilməsinə qadağa qoyulub.

Əsərdə məni qane edən cəhətlər çoxdur. Onlardan biri də odur ki, başqa xalqdan danışsanız da, həmin fikirlərin sanki xalqımıza aid olduğu üzə çıxır. Əminəm ki, əsəri oxuyan hər bir kəs bunu dərk edəcək. Yazırsınız ki, Rusiya öz xarakteri, daxili təbiəti ilə Avropaya yad idi. Rusiyanın daxilində, əslində, elə bir hərarət, elə bir sadəlik və mərhəmət var idi ki, o hərarət də, o sadəlik və mərhəmət də heç vaxt Avropada olmayıb. O hərarət, o sadəlik və mərhəmət bəzən sadəlövhliyə çevrilirdi, özünə qiymət verməməyə, xaricilərə kor-koranə səcdə etməyə, onları özündən üstün tutmağa gətirib çıxarırdı. Bu, gün kimi aydın həqiqətdir ki, dedikləriniz elə bizə də aid edilə bilər.

Elçin müəllim, romanınız kəsilməmiş başın ətrafında cərəyan edir və dünyanın faniliyi

tam çılpıqlığı ilə burada aşkarlanır. Maraqlıdır ki, baş kəsmək məsələsi Qafqazda rusların «kəşfi» olub. Bir qafqazlının başını kəsənə on rubl verərmişlər (bax: A.Düma. *Qafqaz. Bakı, 2010, s. 95*). On iki baş kəsən Georgi ordeni ilə təltif olunarmış.

Nuxanın komendantı knyaz Tarxanov şəxsən 22 nəfərin başını kəsəndən sonra imperator Nikolay ona ortasında imperatorun nişanı olan, dörd çox qiymətli yaqutun birləşməsindən ibarət qiymətli bir üzük bağışlamışdı. Baş kəsmək çeçen və ruslarda olub. Onu da deyim ki, ləzgilərdə isə qulaq və ya sağ əli kəsmək dəbdə olub (bax: A.Düma. *Qafqaz səfəri. Bakı, 1985, s. 107–108*).

Hörmətli Elçin müəllim, yazdığınız kimi, Sisianov qəddar, qaniçən olduğu qədər də siyasətçil olub. O, Qoşa Qala qapısına yaxınlaşanda götür-qoy edirdi: «Azərbaycanlılar məğrur olurlar və onların məğrurluğundan ehtiyat etmək, bu məğrurluğu romantik donə bürüyüb, ona hörmət etməklə heç nəyə nail olmaq mümkün deyil, əksinə, həmin məğrurluğu sındırmaq və bunu başqalarına da görk etmək lazımdır. Ən başlıcası isə ayaqlarının altını görməyən, hakimiyyət dälisi

olan, iddiaları yerə-göyə sığmayan gürcü şahzadələrinin, mənəsbəpərəst Azərbaycan xanlarının, quldur Qafqaz hakimlərinin genetik ədavətlərindən istifadə edib, bir-birinə qarşı qoymaq lazımdır. Qafqaz xalqlarının heç birinə etibar yoxdur, sabah fürsət düşsə, mənim də başımı kəsərlər, sonra da nəşimi böyük (və yalançı) təntənə ilə Peterburqa göndərərlər».

Düşünmürdü ki, həmin an əcəl onu ölümə sürükləyir. Ölüm beş addımlıqdadır.

Elçin müəllim!

Əsərdən hasil olan qənaətlər baş alıb gedir. İnanıram ki, bütün Qafqazda hakimi-mütləq olan, qanı su yerinə axıdan general Sisianovun taleyi mənim kimi oxucuları da düşündürəcək: «Sisianov öz-özünə fikirləşirdi: «Knyaz, ömrünün bu çağında tək qalmısan. Ömrün çoxu yaşlanıb, sona nə qalıb? Ölümü yaddan çıxarma – deyə knyaz pıçıldadı. Bir halda ki, ölüm labüddür, nə fərqi var, təksən, cütsən, nəsən, nə deyilsən. Bunun mənasını kim bilir? Heç kim! Heç kim də heç vaxt bilməyəcək, ilahi sirlərlə bağlanmış qapı insan üçün açılmazdır. Görünür, tək olmaq, ailəsizlik, övladsızlıq, həqiqətən, təbiətin

qanunlarına ziddir və insan yaşlaşdıqca, bu ziddiyyətin bütün fəsadları üzə çıxmağa başlayır, bu daha səndən asılı deyil». Səni bir-birini əvəz edən xatirələrdəki, epizodlardakı mənasız mübarizələrdən, mənasız arzu və istəklərdən, mənasız xoşbəxtlik və bədbəxtliklərdən, mənasız sevinc və iztirablardan yalnız ölüm xilas edə bilər» – deyər general həyat həqiqətlərinə üz tutur. Lakin bu hislər ani olaraq keçib gedir. Sisianov bütöv Qafqazı fəth edəcəyi nəşəli günlər barədə düşündür.

Elçin müəllim, əsərinizin hər fəsli sanki bitmiş bir əsərdir. Xüsusən də düşüncələrə qərq olan Hüseynqulu xanı öz taleyi deyil, Bakı xanlığının taleyi düşündürən fəsil. İnanın ki, xanın iztirabları gözlərimin önündən getmir.

Həyəcansız oxuya bilmədiyim fəsilərdən biri də «At oğrusu Cəfər» bölümüdür. Böyük ustalıqla işlədiyiniz bu fəsildə bir yandan Sisianovun qəddarlığı, digər tərəfdən rüsvay olmaqdan, ölümü üstün tutan Cəfərin evdə yolunu gözləyən altı qızının və o altı qızın anasının taleyi, keşməkeşli dünyanın əcaib-qəraibliyi məni də düşüncələrə qərq etdi. Sisianovun əmri ilə Cəfərin qurşaqdan aşağı

lüt soyundurularaq eşşəyin üstündə əli-ayağı sarıqlı çölə buraxılması Sisianovun qəddarlığının son həddi idi. O, təkcə Cəfəri deyil, onun altı qızını və arvadını rüsvay etmək istəyirdi. Lakin Cəfər buna yol verə bilməzdi. Nə olsun ki, at oğrusu idi. «Eşşək dar cığırla irəliləyirdi. Cəfər kənddəki birinci evi görəndə gözlərinin önünə qızları və arvadı gəldi... dəli bir həmlə ilə özünü sola – yarğana tərəf atdı və belə bir həmləni gözləməyən qotur eşşək müvazinətini itirib Cəfərlə birlikdə cığırdan aşaraq yarğanın dibinə yuvarlandı».

Beləliklə, Cəfər ölümü ilə qarı düşməyə qalib gəldi və böyük yaradan Cəfərin qanını yerdə qoymadı.

Elçin müəllim, çox istəyərdim bu fəslə ayrıca əsər kimi işləyəydiniz. İnanın ki, bu əsər «Həyat eşqi», «Son yarpaq», hətta «Qoca və dəniz» kimi əsərlərdən heç də geri qalmazdı.

Bir məsələni diqqətinizə xüsusi çatdırmaqla məktubuma son verirəm. Mən 1983-cü ildə ABŞ-da ingilis dili üzrə ikiaylıq ixtisasartırma kurslarında olarkən A.Dümanın 1859-cu ildə Fransada çap olunan «Qafqaz» əsərinin 1962-ci ildə ABŞ-da ingilis dilinə tərcümə edilərək dərc edildiyinə rast gəldim.

Əsərin üzünü çıxartdıraraq Bakıya gətirdim. Tərcümə edərək hissə-hissə «Ədəbiyyat və incəsənət» qəzetində çap etdirdim. «Yazıçı» nəşriyyatının direktoru, görkəmli nəşir Əjdər Xanbabayevin məsləhəti ilə əsəri orijinalı ilə fransız dili mütəxəssisi Həmid Abbasovla müqayisəli tərcümə edərək Azərbaycanla bağlı hissəsini «Qafqaz səfəri» (*Bakı, «Yazıçı», 1985*) adı altında nəşr etdirdik. Məlumdur ki, A.Düma Azərbaycana Sisianovun qətindən cəmi 52 il sonra, 1858-ci ildə gəlmişdi. A.Dümanın Sisianovun qətli ilə bağlı fikirləri az əhəmiyyət kəsb etmir. Aleksandr Düma bu münasibətlə yazır: «İsmət və bəkarət rəmzi olan Qız qalasına gəlməmişdən qabaq başqa bir abidəyə də rast gəlmişdik. Bu, Gürcüstanın canişini general Sisianovun abidəsi idi. O, Bakını mühasirəyə aldıqda (qurudan və dənizdən), Hüseyinqulu xan şəhəri təslim etməzdən əvvəl, guya, öz şərtlərini bildirməkdən ötrü generalla görüşmək arzusunda olduğunu bildirmişdi.

Rusların dostu olan ermənilər Sisianovu xəbərdar etmişdilər ki, görüş zamanı onu öldürəcəklər. Sisianov özünü Sezar kimi cəsur göstərmiş və «Buna cürətləri çatmaz» – de-

mişdi (unutmuşdu ki, elə Sezar da ehtiyatsızlığın qurbanı olmuşdu – Q.P.). Xan görüşə gələn generalın başını qılıncla vurmuşdu».

Elçin müəllim, general Sisianovun başının qılıncla görüş vaxtı vurulması və ermənilərin azərbaycanlılara xəyanəti ilə bağlı tarixi faktlardan yan keçmək olmaz. Arzu edərdim ki, romanı çapa hazırlayanda bunu nəzərə alasınız.

Dərin hörmət və ehtiramla,

Qəzənfər Paşayev

PROFESSOR QƏZƏNFƏR PAŞAYEV HAQQINDA

Paşayev Qəzənfər Məhəmməd oğlu – folklorşünas, ədəbiyyatşünas, publisist, dilçi və tərcüməçi, filologiya elmləri doktoru (1993), professor (1995) 27 avqust 1937-ci ildə Tovuz rayonunun Düzqırıqlı kəndində anadan olmuşdur. Orta təhsili Düzqırıqlı kəndində alıb (1946–1956).

Azərbaycan Dillər İnstitutunun İngilis-Azərbaycan dilləri fakültəsini bitirmişdir (1962). İxtisası ingilis və Azərbaycan dilləri müəllimidir. 1989-cu ildən Yazıçılar Birliyinin üzvüdür. Fəaliyyətə Əli Bayramlı (indiki Şirvan) rayonunun Vladimirovka kəndində ingilis dili müəllimi kimi başlamış (sentyabr-noyabr, 1962-ci il), sonra isə İraqda ingilis və rus dilləri üzrə tərcüməçi işləmişdir.

1964–1989-cu illərdə Azərbaycan Pedaqoji Dillər İnstitutunda (1973-cü ildən M.F.Axundov adına API) fəaliyyət göstərmiş, İnstitutun İngilis dili fakültəsində dosent, dekan müavini (1970–1971), Xarici dillər kafedrasının müdiri (1972–1989) olmuşdur. 1989–1999-cu illərdə ADU-nun Qərbi Avropa dilləri kafedrasında çalışmışdır.

Qəzənfər Paşayev haqqında

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nizami adına Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyində Beynəlxalq əlaqələr şöbəsinin müdiri olmuş (2001–2005), eyni zamanda 2003-cü ildən Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda baş elmi işçidir.

Rəsmi nümayəndə heyəti tərkibində Füzulinin anadan olmasının 500 illik yubileyi münasibətilə İraqda (sentyabr, 1994) və Türkiyədə (noyabr, 1994), Azərbaycan mədəniyyəti günlərində Səudiyyə Ərəbistanında (noyabr, 2007) və İ.Nəsimi ilə bağlı Beynəlxalq konfransda Suriyada (noyabr, 2008) olub.

Azərbaycan nümayəndə heyətinin tərkibində Hindistanda olub (noyabr, 2012). «Azərbaycan və Hindistan ədəbi-mədəni əlaqələri» mövzusunda məruzə edib. Məruzə Dehlidə ingiliscə çap edilib.

İctimai işlərdə fəal iştirak etmişdir: Ali Təhsil Nazirliyinin nəzdində Qərbi Avropa dilləri üzrə Elmi-Metodik Şuranın Elmi katibi (1976–1982), Azərbaycan–İraq Dostluq Cəmiyyətinin sədr müavini olmuş (1990–2003), 1995-ci ildən Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu nəzdində fəaliyyət göstərən Müdafiə Şurasının üzvüdür. 1997–2006-cı illər arası və 2011-ci ildən 2015-ci ilə qədər həmin şuranın həmsədri olub, indi şuranın üzvüdür. Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin nəzdində fəaliyyət göstərən Elmi-Dini Şuranın yarandığı 1997-ci ildən bu

günə kimi onun üzvüdür. 2004-cü ildən Yazıçılar Birliyinin Təftiş Komissiyasının sədridir. 2013-cü ilin fevralından Respublika Ağsaqqallar şurasının idarə heyətinin üzvü və 2013-cü il 5 may tarixindən 2015-ci ilə qədər Folklor üzrə Respublika Problem (Əlaqələndirmə) Şurasının sədri olub.

Xarici ölkələrdə: ABŞ (iyun-avqust, 1983) və İngiltərədə (iyun-iyul, 1988) ixtisasartırma kurslarında olub. İraq Respublikasında tərcüməçi işləyib (1962–1966, 1972–1975).

Türkiyə, İraq, Səudiyyə Ərəbistanı, Suriya, Hindistan və keçmiş Sovetlər Birliyi ölkələrindən Rusiya Federasiyasında, Özbəkistan və Qazaxıstanda elmi konfranslarda məruzə edib. Turist kimi Yunanıstan, İordaniya, Çexslovakiya, Avstriya, Almaniya, Misir, Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, Macarıstan və İranda olub.

İraq Respublikasının «Əməkdə fərqlənməyə görə» medalı ilə təltif edilib (1976).

SSRİ Nazirlər Sovetinin, SSRİ Ali Təhsil Nazirliyinin, Azərbaycan Ali Təhsil Nazirliyinin, AMEA-nın Rəyasət Heyətinin və Respublika Həmkarlar İttifaqı Konfederasiyasının Fəxri fərmanları ilə təltif olunub. Eləcə də Kərkük Vəqfinin (1999) və İraq-türkman Cəbhəsinin (2003) yüksək diplom və ödüllərinə layiq görülüb.

2014-cü ildə Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda ilin alimi seçilib.

Bir çox doktorluq və namizədlik dissertasiyaları üzrə opponent, eləcə də kitabların redaktoru olub. Aspirantlara rəhbərlik edib. ABŞ, Türkiyə və İraqda ingilis, türk və ərəb dillərində, məqalələri dərc edilib. «Ədəbiyyat» və «Kredo» qəzetlərinin, «Folklor və etnoqrafiya», «Filologiya məsələləri», «Yada düşdü» və «Kəlam» dərgilərinin redaksiya heyətinin üzvüdür.

Yaradıcılığına xaricdə və Azərbaycanda bir çox görkəmli alimlər, yazıçı, şair və publisistlər məqalələr həsr ediblər. Müəllifin özü görkəmli Azərbaycan, türk, İraq, fransız, ingilis və amerikan yazıçı və şairlərinə, elm adamlarına çoxsaylı məqalələr həsr etmişdir. Maraq doğuran cəhət bir də ondan ibarətdir ki, bu məqalələr Azərbaycan, türk, ingilis, ərəb, rus dillərində Azərbaycan, Türkiyə, İraq, İran və ABŞ-da çap olunmuşdur.

**Professor Qəzənfər Paşayevin
çap olunmuş kitabları:**

1. Rusca-ərəbcə danışıq kitabı. Bağdad, 1974, 98 səh., 3.000 nüsxə.
2. İngiltərə haqqında (ingiliscə «Ölkəşünaslıq» fənni üzrə dərs vəsaiti). Bakı, API nəşr, 1982, 128 səh., 1.500 nüsxə.
3. Altı il Dəclə-Fərat sahillərində. Bakı, «Yazıçı», 1985, 224 səh., 10.000 nüsxə, təkrar nəşr 1987, 230 səh., 120.000 nüsxə. Altı il Dəclə-Fərat sahillərində (ərəbcə), Bağdad, 1996, 128 səh., təkrar nəşr, 2014, 160 səh.
4. İraq-Türkman folkloru (monoqrafiya). Bakı, «Yazıçı», 1992, 216 səh., 5000 nüsxə. İraq-Türkman folkloru. Bağdad, 1995, 160 səh.
5. Kərkük dialektinin fonetikasi (monoqrafiya). Bakı, «Elm», 2003, 212 səh., 500 nüsxə.
6. İraq-Türkman folklorunun janrlar sistemi. (Rusca monoqrafiya) «Bakınəşr», 2003, 128 səh., 500 nüsxə.
7. Kərkük folklorunun janrları (monoqrafiya). Bakı, «Elm», 2003, 318 səh., 500 nüsxə. İraq-Türkman folkloru. İstanbul, 1998, 320 səh., 3000 nüsxə. İraq-Türkman folklorunun janrları. Tehran, 2008, 313 səh., 3000 nüsxə.
8. İraq-Türkman ləhcəsi. Monoqrafiya (ortaqlı), Bakı, «Elm», 2004, 422 səh., 500 nüsxə.

9. Nostradamusun möcüzəli aləmi. Bakı, «Təhsil», 2007, 760 səh., 3000 nüsxə, təkrar nəşr, 2011, 3.000 nüsxə.
10. Nəsimi haqqında araşdırmalar (monoqrafiya). Bakı, «Qarabağ» nəşr, 2010, 168 səh., 400 nüsxə. Nəsimi haqqında araşdırmalar. Tehran, «ALP» yayın, 2011, 168 səh., 300 nüsxə.
11. Ədəbiyyatşünaslıq elmimizin patriarxı. Bakı, «Ozan», 2010, 104 səh., 250 nüsxə.
12. Borcumuzdur bu ehtiram. Bakı, «Ozan», 2010, 200 səh., 300 nüsxə, təkmilləşdirilmiş 2-ci nəşri, 2010, 240 səh. 300 nüsxə.
13. Dilimiz – varlığımız. Bakı, «Ozan», 2011, 208 səh., 250 nüsxə.
14. Seçilmiş əsərləri VII cilddə, Bakı, «Təhsil», 2012, hər cild – 300 nüsxə. Üst-üstə hər cild 580 səhifəni əhatə edir.
15. Elçin haqqında düşüncələrim. Bakı, «Təhsil», 2013, 144 səh, 300 nüsxə; Tehran, 2014, 154 səh., 1000 nüsxə.

**Professor Qəzənfər Paşayevin
tərtib və önsözlə çap etdirdiyi kitabların
göstəricisi**

1. «Kərkük bayatıları». Bakı, «Azərnəşr», 1968 (Rəsul Rza ilə birgə), 184 s., 18.000 nüsxə.
2. «Arzu-Qənbər dastanı». Bakı, «Gənclik», 1971, 32 s., 5.000 nüsxə.
3. Kərkük mahnıları. Bakı, «Gənclik», 1973, 48 s., 10.000 nüsxə.
4. İraq-Kərkük atalar sözləri. Bakı, «Azərnəşr», 1978, 76 s., 25.000 nüsxə.
5. İraq-Kərkük bayatıları. Bakı, «Yazıçı», 1984, 352 s., 30.000 nüsxə.
6. Kərkük tapmacaları. Bakı, «Gənclik», 1984, 38 s., 5.000 nüsxə.
7. Nəsiminin İraq Divanı. Bakı, «Yazıçı», 1987, 337 s., 15.000 nüsxə.
8. Kərkük folkloru antologiyası. Bakı, «Azərnəşr», 1987, 368 s., 40.000 nüsxə, təkrar nəşr, 1990, 368 s., 40.000 nüsxə.
9. Göylər unutmuşdu yağacağını (Ə.Bəndər-oğlunun şeirləri və poemaları). Bakı, «Yazıçı», 1991, 126 s., 5.000 nüsxə.
10. Azərbaycan folkloru antologiyası. İraq-Türkman cildi (Ə.Bəndəroğlu ilə birgə), Bakı, «Ağrıdağ», 1999, 468 s., 1.000 nüsxə, təkrar nəşr, «Nurlan», 2009, 436 səh., 500 nüsxə.

11. Çağdaş İraq şeirindən seçmələr. Bakı, «Elm», 2001 (Ə.Bəndəroğlu ilə birgə), 108 s., 500 nüsxə.
12. Yolun sonunadək (Ə.Bəndəroğlunun şeirlər toplusu), Bakı, «Elm», 2001, 62 s., 300 nüsxə.
13. Hüseyn Arif –80. Portret kitab. «Bakınəşr», 2004, 64 s., 400 nüsxə (Gülzar İbrahim qızı ilə birgə).
14. İsi Məlikzadə–70. Portret kitab. «Bakınəşr», 2004, 32 s., 150 nüsxə (Gülzar İbrahim qızı ilə birgə).
15. Tofiq Bayram–70. Portret kitab. «Bakınəşr», 2005, 72 s., 150 nüsxə (Gülzar İbrahim qızı ilə birgə).
16. Əlibala Hacızadə–70. Portret kitab. «Bakınəşr», 2005, 72 s., 400 nüsxə (Gülzar İbrahim qızı ilə birgə).
17. Fikrət Qoca–70. Portret kitab. «Bakınəşr», 2005, 82 s., 300 nüsxə (Gülzar İbrahim qızı ilə birgə).
18. Bəkir Nəbiyev–75. Portret kitab. «Bakınəşr», 2005, 68 s., 400 nüsxə (Gülzar İbrahim qızı ilə birgə).
19. Ağlayan çox, gülən hanı? (Rəsul Rzanın şeirlər toplusu), Kərkük, «Arabka» basım evi, 2007, 182 s., 500 nüsxə.
20. «Mahmud və Məryəm». Sənət dünyası adlı məqaləsində (Elçinin romanı), Kərkük, «Yurd» yayımlarından, 2007, 215 s., 500 nüsxə (Ə.Bəndəroğlu ilə birgə).
21. Qoca Azafliyam (Azafli Mikayılın şeirlər toplusu). Bakı, «Nurlan», 2008, 760 s., 1000 nüsxə

- (Maral Azafli ilə birgə), təkrar nəşr, 2011, 500 nüsxə.
22. Aydın Çobanoğlu. Ömrün etməyəcək vəfa dedilər. Bakı, «Elm və təhsil», 2013, 250 səh., 500 nüsxə.
23. İraq-türkman nağılları. Bakı, «Təhsil», 2014, 432 səh., 300 nüsxə.

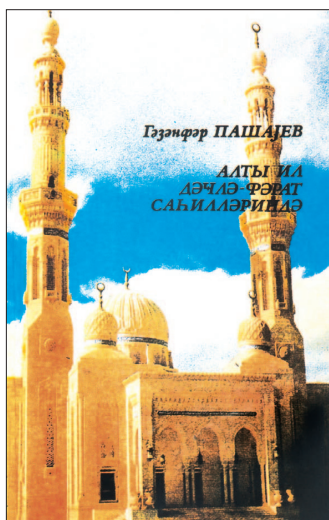
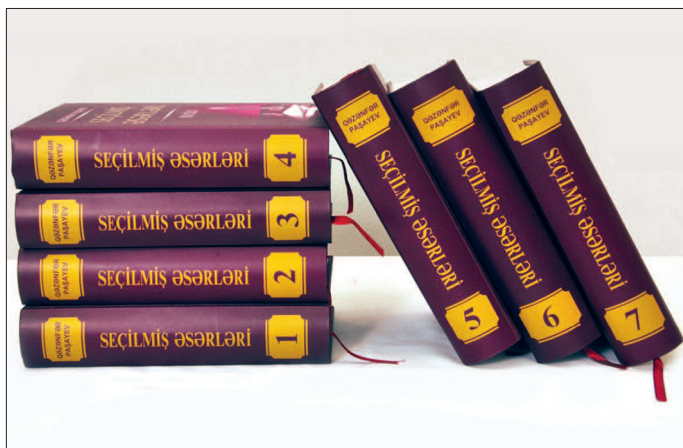
Tərcümələri

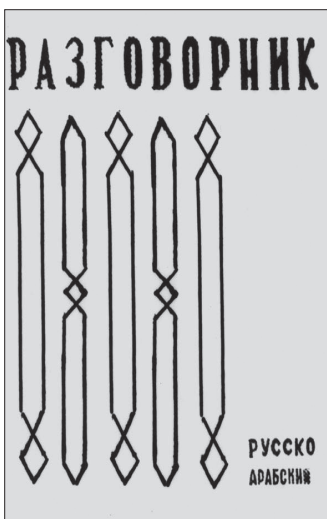
1. **Aleksandr Düma.** Qafqaz səfəri (ingilis və fransız dillərindən tərcümə. (Həmid Abbasov-la birgə) Bakı, «Yazıçı», 1985, 140 s., 40.000 nüsxə.
2. **Sula Benet.** Necə yaşayasan yüzü haqlayasan (ingilis dilindən tərcümə). Bakı, «Yazıçı», 1989, 212 s., 25.000 nüsxə.
3. **Aqata Kristi.** Mavi qatarın sirri (ingilis dilindən tərcümə). Bakı, «Sabah» nəşriyyatı, 1995, 248 s., 2.500 nüsxə.
4. **Prof. İrəc Parsinecad.** M.F.Axundzadənin ədəbi-tənqidi (ingilis dilindən tərcümə). «Ədəbiyyat qəzeti», 23.12.1994, 6.01.1995, 13.01.1995; «Azərbaycan» jurnalı №2, 2012, Q.Paşayev «Seçilmiş əsərləri». C.VII, 2012.

**Professor Qəzənfər Paşayevə
həsr olunmuş əsərlər:**

1. Hüseyin Kürdoğlunun «Tovuzum mənim – oğuzum mənim» (poema). Bakı, «Elm», 1998, 108 s., 1000 nüsxə.
2. Bu sevdə ölüncədi. Bakı, «Oskar», 2001, 1000 nüsxə. Tərtibçilər: Prof. Xatirə Bəşirova, Sədaqət Hüseynova.
3. İraq bizə iraq deyil. «Bakınəşr», 2002, 64 s., 1000 nüsxə.
4. Ömrün əbədiləşən illəri. Bakı, «Təhsil», 2012, 672 səh., 500 nüsxə.
5. Kərkük sevdalı elm adamı. Bakı, «Təhsil», 2013, 232 səh., 250 nüsxə.
6. Prof. Qəzənfər Paşayev – 75. «Elm və təhsil» nəşr., 2013, 84 səh., 150 nüsxə.
7. Prof. Qəzənfər Paşayev. Bibliografiya, «Təhsil», 2013, 240 səh., 300 nüsxə. Tərtib edəni: İsmət Səfərov.
8. Vaqif İsaqoğlu. Mənalı ömrün dastanı (poema). Bakı, 2014, 96 səh., 300 nüsxə.
9. Dr.Hüseyin Soytürk. Əbədi şəxsiyyət Qəzənfər Paşayevin həyat və yaradıcılığı. Farsca və Azərbaycanca. Tehran, 2014, 280 səh., 1000 nüsxə.

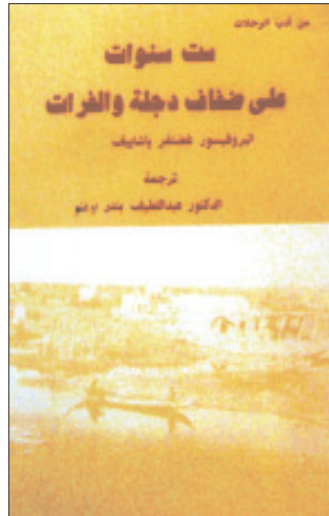
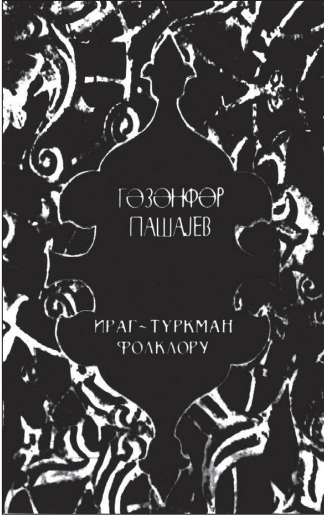
**PROFESSOR QƏZƏNFƏR PAŞAYEVİN
AZƏRBAYCAN, İRAQ, TÜRKİYƏ VƏ
İRANDA AZƏRBAYCAN, TÜRK,
TÜRKMAN, ƏRƏB, RUS, İNGİLİS
DİLLƏRİNDƏ ÇAP OLUNMUŞ
KİTABLARININ ÜZ QABIĞI**

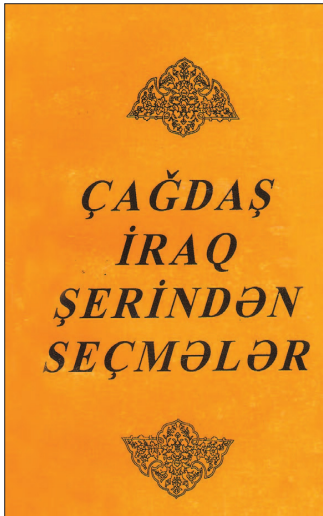

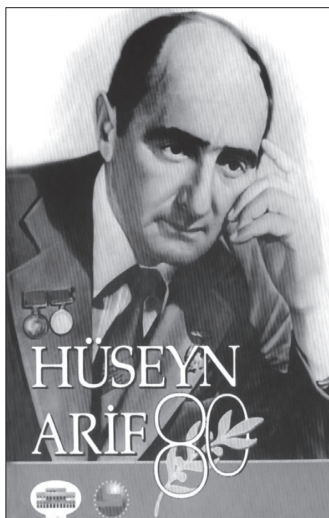

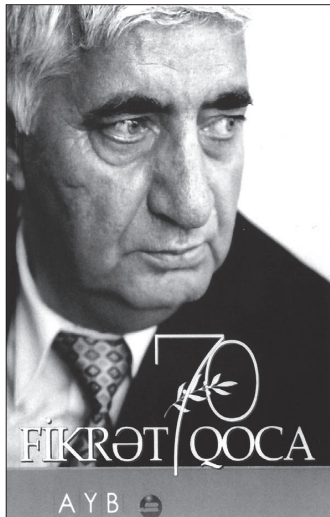
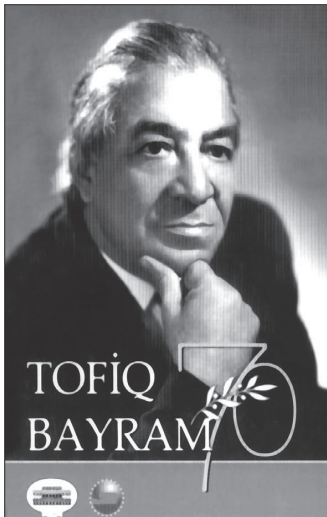
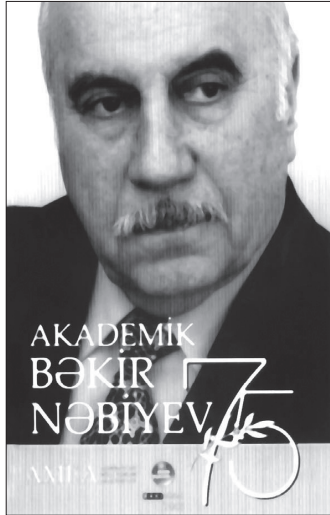
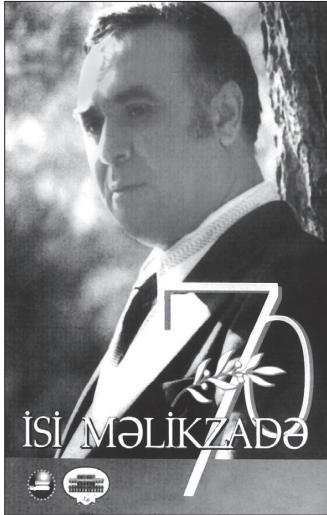

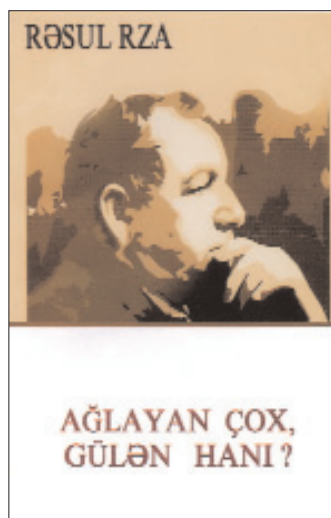
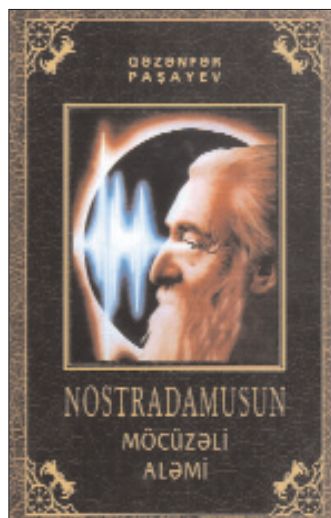
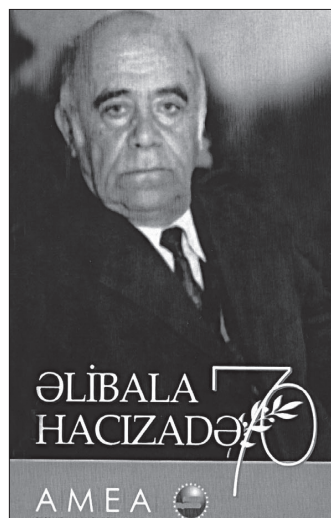

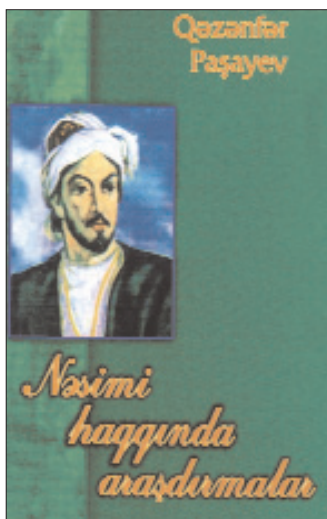
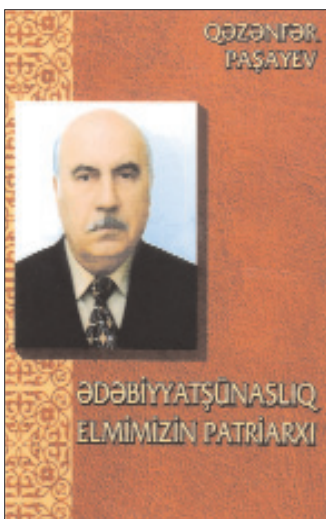
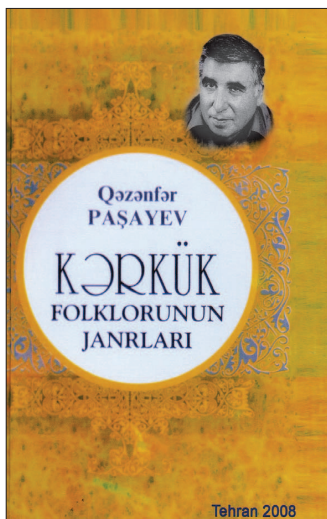
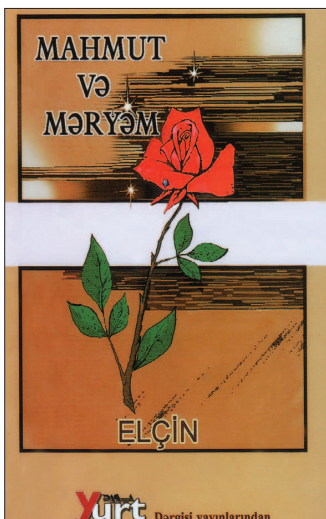

X

Qəzənfər Paşayev

*Borcumuzdur
bu əhliam*

Qəzənfər Paşayev

DİLİMİZ -
VARLIĞIMIZ

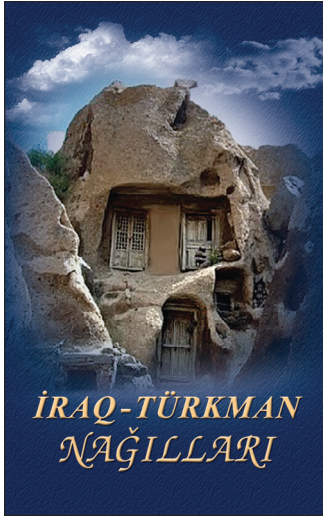
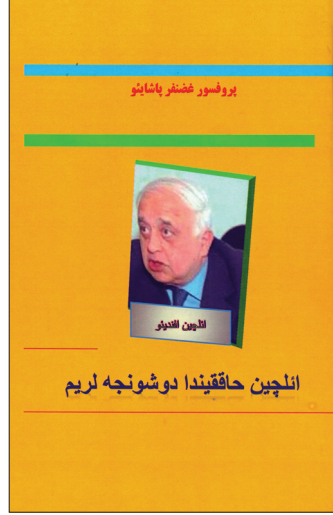
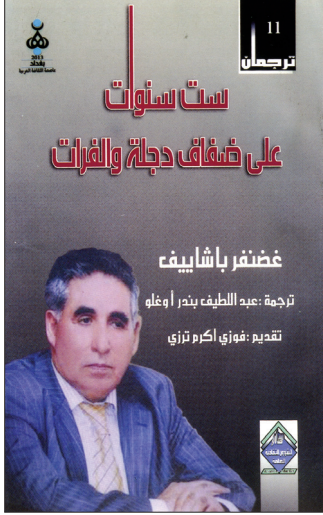
نسی حاقیندا آراشدرمالار

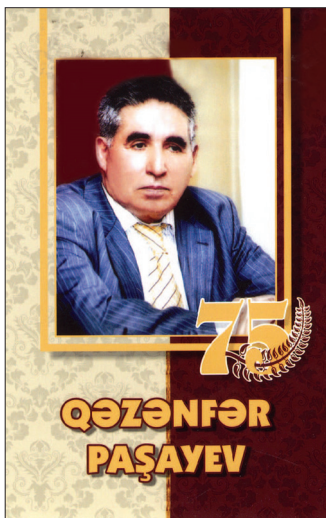
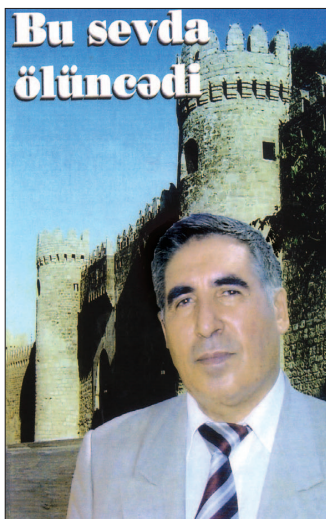
قەزەنفر پاشایەو

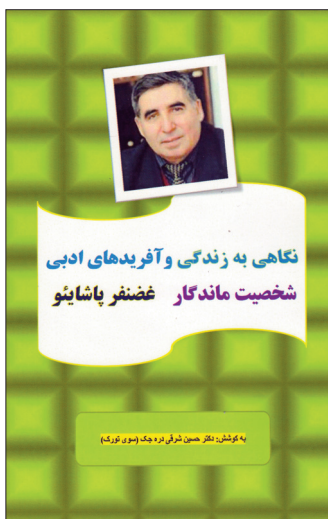
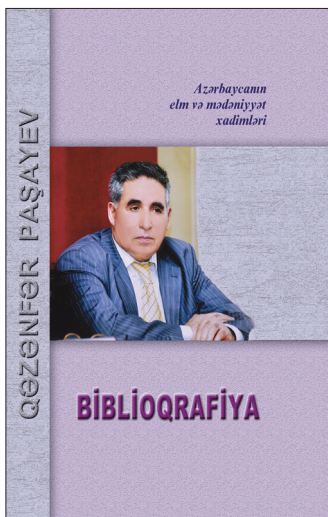
QƏZƏNFƏR PAŞAYEV

ELÇİN
HAĞINDA DÖŞÖNCƏLƏRİM

**PROFESSOR QƏZƏNFƏR PAŞAYEV
HAQQINDA ÇAP OLUNMUŞ
KİTABLARIN ÜZ QABIĞI**

Qəzənfər Paşayev
ƏDƏBİ MƏKTUBLAR
Bakı, «Təhsil», 2015.

Bədii və texniki redaktoru *Abdulla Ələkbərov*
Kompüter tərtibatçıları *Mələk Şimşək, Aqil Əmrahov*
Korrektoru *Ülkər Şahmuradova*

Çapa imzalanmışdır 26.10.2015. Kağız formatı 60x84 ¹/₁₆.
Ofset çapı. Fiziki çap vərəqi 16. Sifariş 117. Tiraj 200.

«Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya» müəssisəsinin
mətbəəsində çap olunmuşdur.

Bakı, AZ 1052, Fətəli xan Xoyski küç., 121^A
Tel.:(+994 12) 567-81-28/29; Faks: (+994 12) 567-82-68
E-mail: info@tahsilnp.com